

รายงานการวิจัย

เรื่อง การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด

โดย

นายเสรี	ชาхла
นายวิรัตน์	วงศ์รอด
นายสุทธิพงษ์	ภูเมืองปาน
นางสาวปนัดดา	ใจเอื้อ
นางสาวอุทัยวรรณ	ติมปชาพร

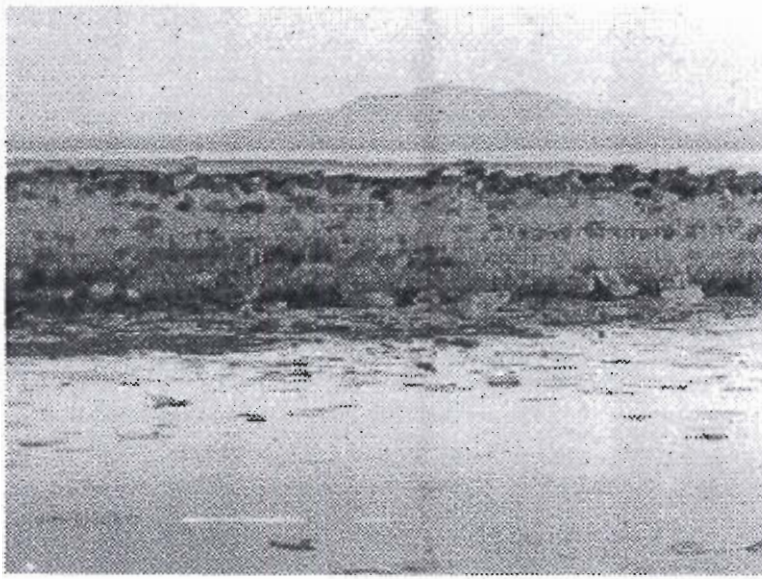
โปรแกรมพัฒนาชุมชน
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

สถาบันราชภัฏนครสวรรค์

2545

รายงานการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด

โดย

นายเสรี

ชาเหล่า

นายสุทธิพงษ์

ภูเมืองปาน

นายวิรัตน์

วงศ์รอด

นางสาวปนัดดา

ใจเอื้อ

นางสาวอุทัยวรรณ

ลิมปทยาพร

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

สถาบันราชภัฏนครสวรรค์

สนับสนุนโดย

สถาบันราชภัฏนครสวรรค์

2545

รายงานการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด

โดย

นายเสรี

ชาเหล่า

นายสุทธิพงษ์

ภูเมืองปาน

นายวิรัตน์

วงศ์รอด

นางสาวปนัดดา

ใจเอื้อ

นางสาวอุทัยวรรณ

ลิมปชาพร

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

สถาบันราชภัฏนครสวรรค์

สนับสนุนโดย

สถาบันราชภัฏนครสวรรค์

2545

บทคัดย่อ

การศึกษารื่องการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด มีวัตถุประสงค์ ดังนี้
1) เพื่อศึกษาถึงประวัติความเป็นมา และบริบทของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด 2) เพื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม

ในการศึกษครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาภาคสนาม ซึ่งคณะผู้วิจัยกำหนดใช้แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานเป็นสำนประกอบการสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด จากนั้นได้นำข้อมูลมาทำการจัดระเบียบและวิเคราะห์เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นเหตุเป็นผล และนำเสนอในลักษณะของการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า “บึงบอระเพ็ด” หรือ “จอมบึง” เป็นบึงน้ำจืดที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำที่สำคัญ โดยมีเนื้อที่ประมาณ 134,737 ไร่ 56 ตารางวา หรือ 212.4 ตารางกิโลเมตร ซึ่งมีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ 3 อำเภอในจังหวัดนครสวรรค์ ประกอบไปด้วย อำเภอเมือง อำเภอท่าตะโก และอำเภอชุมแสง

โดยชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ส่วนใหญ่ที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง บริเวณด้านเหนือของบึงบอระเพ็ดมีอาณาเขตบริเวณขอบคลุมอำเภอเมือง ได้แก่ ตำบลแก้วใหญ่ ตำบลเกรียงไกร และอำเภอชุมแสง ได้แก่ ตำบลทับกฤช บริเวณด้านตะวันออกของบึงบอระเพ็ดมีอาณาเขตครอบคลุมอำเภอเมือง ได้แก่ ตำบลพระนอน และอำเภอท่าตะโก ได้แก่ ตำบลพนมเศษ ตำบลพนมรอก บริเวณด้านใต้ของบึงบอระเพ็ดมีอาณาเขตครอบคลุมอำเภอเมือง ได้แก่ ตำบลพระนอน ประชากรส่วนใหญ่ของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดอพยพมาจากจังหวัดลพบุรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดอ่างทอง จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดนนทบุรี จังหวัดชัยนาท จังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดสระบุรี โดยประชากรส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา การเพาะปลูกพืชไร่ที่ให้ผลผลิตในช่วงระยะสั้น เช่น ข้าวโพด ฝรั่ง แตงโม เป็นต้น นอกจากนี้ประชากรยังประกอบอาชีพ ประมง คือ การเลี้ยงปลา เมื่อว่างจากฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรประชากรจะประกอบอาชีพเสริม คือ การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลา ได้แก่ ปลาร้า น้ำปลา ปลาข่าง และปลาเค็ม ทางด้านความเชื่อ ประชากรของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดจะมีความเชื่อเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ และความเป็นอยู่ ซึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ประชากรของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดให้ความเคารพนับถือ คือ เจ้าแม่หมอนทอง โดยมีความเชื่อว่าจะไปประกอบอาชีพก็จะมี การบอกกล่าวต่อเจ้าแม่ เพื่อเป็นสิริมงคลในการประกอบอาชีพ และเพื่อความปลอดภัยในการเดินทาง ทางด้านวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดส่วนใหญ่ในอดีตประเพณีจะเป็นประเพณีทางน้ำ ได้แก่ ประเพณีการแข่งเรือ ประเพณีทอดกฐินทางเรือ ประเพณีการแห่เรือ ประเพณีการเล่นเพลงเรือ ซึ่งในปัจจุบันประเพณีทอดกฐินทางเรือ ประเพณีการ

แข่งเรือ ประเพณีการแห่เรือ และประเพณีการเล่นเพลงเรือได้สูญหายไป เนื่องมาจากชนรุ่นหลังไม่ได้สืบทอดประเพณีเหล่านี้ไว้ ทางด้านสังคม ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดส่วนใหญ่จะมีการรวมกลุ่มในรูปแบบของกลุ่มสังฆะอ้อมทรัพย์ เพื่อส่งเสริม/เพิ่มพูนรายได้ของครอบครัวสมาชิก และบรรเทาความเดือดร้อนของสมาชิก เพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพของสมาชิกให้มีรายได้เพิ่มขึ้น เพื่อให้สมาชิกรู้จักประหยัดและคุณค่าของเงิน เพื่อให้สมาชิกใช้เงินให้เป็นประโยชน์ และเพื่อให้สมาชิกมีความสามัคคีและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

ปัจจัยที่ส่งผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ การขยายตัวของประชากร การขยายตัวของประชากร ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดมีการขยายตัวของประชากรสูงจะเห็นได้จากการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของประชากรเพิ่มขึ้น การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ ใน การประกอบอาชีพมีปริมาณลดลง ดังนั้นการประกอบอาชีพจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของประชากรในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดเป็นชุมชนที่มีการพัฒนา และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะทางด้านวัฒนธรรม การแต่งกาย การตั้งบ้านเรือน การศึกษา และการรักษาพยาบาล การใช้ทรัพยากร การใช้ทรัพยากรธรรมชาติของประชากรในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดในปัจจุบันการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในบริเวณบึงบอระเพ็ดก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง นั่นคือ ประชากรในชุมชนไม่รู้เท่าทันข้อมูลข่าวสารและการเปลี่ยนแปลง ไม่เข้าใจสภาวะตนเอง ชุมชน เป็นผลให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยโดยที่คนในชุมชนเองไม่รู้ตัว และขาดความรู้ ความเข้าใจ ในการใช้ทรัพยากร ที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่าที่สุด นอกจากนี้ผู้ประกอบการยังมีความเห็นแก่ตัวในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยเพื่อตอบสนองธุรกิจของตนเอง ในด้านกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับกับโครงสร้างและหน่วยงานต่าง ๆ ประชากรยังขาดจิตสำนึกและความตระหนักในเรื่องของการจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเหมาะสมและประหยัด และความเป็นชุมชน ยังเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดเกิดการเปลี่ยนแปลง ในอดีตชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดเป็นชุมชนหนึ่งที่มีความเป็นชุมชนที่มีความเป็นธรรมชาติมิได้เกิดจากการจัดตั้ง มีความรัก ความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน จุดมุ่งหมายของความเป็นชุมชนเพื่อสร้างสัมพันธ์ไมตรีอันดีต่อกัน และมุ่งหวังความสงบสุขให้เกิดขึ้นในชุมชน เช่น ครอบครัว กลุ่มเพื่อนบ้าน เป็นต้น แต่ปัจจุบันนี้ความเป็นชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดเปลี่ยนแปลงไป ความเป็นชุมชนเกิดขึ้นจากการจัดตั้ง จากคนในชุมชนเองและจากองค์ภายนอกชุมชน จุดมุ่งหมายเพื่อความอยู่รอด และการรวมตัวกันเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น กลุ่มสังฆะอ้อมทรัพย์ของชุมชนทำดินแดง ในตำบลเกรียงไกร อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การหลั่งไหลทางวัฒนธรรม การหลั่งไหลทางวัฒนธรรมเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด โดยการรับเอาเทคโนโลยีจากภายนอกชุมชนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน เช่น แต่เดิมการประกอบอาชีพจะอาศัยแรงงานคนและแรงงานสัตว์เป็นหลัก การประกอบอาชีพต้องใช้แรงงานและเวลามาก ก็เปลี่ยนมาเป็นการ

ใช้เครื่องมือที่ทันสมัยมากขึ้น ได้แก่ รถไถ เครื่องสูบน้ำ เครื่องยนต์ ปู ยาปราบศัตรูพืช พันธุ์ข้าว ฯลฯ และองค์กรของภาครัฐและองค์กรเอกชน เนื่องจากองค์กรภาครัฐได้เข้ามามีส่วนพัฒนาวิถีชีวิต การประกอบอาชีพ ส่งเสริมอาชีพเกษตรกรขั้นพื้นฐาน และการศึกษาของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด จึงทำให้ประชากรของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจากเดิม

โดยที่ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด ซึ่งปัจจัยภายนอกจะเป็นตัวเร่ง ให้ปัจจัยภายในเกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัยจากสื่อต่าง ๆ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ ในด้านการแต่งกาย ด้านการรักษาพยาบาล และด้านการศึกษา เป็นต้น

ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

1. ประชากรของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดควรมีการร่วมมือกันในการวางแผน กำหนดแนวทางในการพัฒนาชุมชน โดยให้ประชากรมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ
2. ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด ควรมีการร่วมมือและประสานงานระหว่างองค์กรภาคี ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรชุมชน ชุมชนภายนอก และนักวิชาการ

ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1. หน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ควรนำข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการจัดทำแผนพัฒนาตำบลต่อไป
2. สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ ควรเป็นผู้กระตุ้นให้ประชากรในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน
3. หน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด ได้แก่ สำนักงานประมงอำเภอ สำนักงานเกษตรอำเภอ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด สถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด และสถานีประมงน้ำจืดนครสวรรค์ ควรที่จะมีการศึกษาและนำข้อมูลที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการจัดทำแผนพัฒนาบึงบอระเพ็ด โดยให้ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาบึงบอระเพ็ด

ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัย ในประเด็น "การวางแผนพัฒนาบึงบอระเพ็ดแบบมีส่วนร่วม"
2. การมีการศึกษาวิจัย ในประเด็น "แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบริเวณบึงบอระเพ็ดนำไปสู่ความยั่งยืน"

คำปรารภ

รายงานวิจัยฉบับนี้ เป็นการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด โดยการศึกษาจากเอกสาร และการจัดเวทีแลกเปลี่ยนที่เน้นการสร้างแนวร่วมของชุมชน เนื่องในโอกาสที่ทางสถาบันราชภัฏนครสวรรค์มีอายุครบ 80 ปี (2545) ซึ่งทางคณะผู้วิจัยใช้เวลาในการศึกษารวบรวมข้อมูล เอกสาร และลงพื้นที่สัมภาษณ์ ตลอดจนจัดเวทีชาวบ้านเพื่อรวบรวม และกลั่นกรองข้อมูลโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลัก แม้ว่ามีข้อจำกัดในส่วนของเวลา และงบประมาณ คณะผู้วิจัยได้โดยการนำของ อาจารย์วิรัตน์ วงศ์รอด และคณาจารย์ ตลอดจนนักศึกษาชั้นปีที่ 4 ห้อง 2 โปรแกรมวิชาการพัฒนาชุมชน ที่มีส่วนช่วยในการรวบรวมข้อมูลและสรุปประเด็นในการจัดเวทีชาวบ้าน

ด้วยการสำนึกในคุณค่าของการสร้างการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของชุมชน วัฒนธรรม และประเพณีที่ดีงามของชุมชนที่อาศัยบึงบอระเพ็ด ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติที่ล้ำค่าของชุมชนและประเทศทางคณะผู้วิจัยโดยคณาจารย์โปรแกรมวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครสวรรค์ มีเป้าหมายหลักของการศึกษารครั้งนี้ เพื่ออธิบายเชื่อมโยง และพรรณนาวิเคราะห์สภาพชุมชนในด้านต่าง ๆ ตลอดจนปัจจัยที่ส่งผลให้ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดเปลี่ยนแปลงไป อันจะทำให้เห็นพัฒนาการของชุมชนที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และหวังว่ารายงานวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมพอสมควร โดยเฉพาะหน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ตลอดจนประชาชน รวมถึงสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ในอันที่จะทำความเข้าใจเรื่องการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชน และนำไปใช้ประกอบเพื่อการวางแผนพัฒนาชุมชนต่อไป

ท้ายสุด ในระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม คณะผู้วิจัยได้รับความร่วมมือจากแกนนำชาวบ้านในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด เจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 6 ตำบล ได้แก่ อบต. แควใหญ่ อบต.เกรียงไกร อบต.พระนอน อบต.ทับกฤช อบต.พนมเศษ และ อบต.พนมรอก สถาบันพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด โรงเรียนบึงบอระเพ็ดวิทยา วัดทับกฤชเหนือ วัดพนมเศษ ที่ให้ความอนุเคราะห์ด้านสถานที่ในการจัดเวทีชาวบ้าน และมีส่วนช่วยในด้านข้อมูลต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

คณะผู้วิจัย

พฤศจิกายน 2545

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(1)
คำปรารภ	(4)
สารบัญตาราง	
สารบัญภาพ	
บทที่	
1. บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
ขอบเขตของการวิจัย	4
วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย	
นิยามศัพท์เฉพาะ	7
2. แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม และวิถีชาวบ้าน	9
แนวคิดเกี่ยวกับประเพณี	21
แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน	23
แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่ม	28
แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน	31
แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นชุมชน	33
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	37
กรอบแนวคิดในการวิจัย	40
3. ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด	41

ชุมชนบึงบอระเพ็ดในตำบลทับกฤช	46
ชุมชนบึงบอระเพ็ดในตำบลแควใหญ่	51
ชุมชนบึงบอระเพ็ดในตำบลเกรียงไกร	56
ชุมชนบึงบอระเพ็ดในตำบลพระนอน	61
ชุมชนบึงบอระเพ็ดในตำบลพนมรอก	66
ชุมชนบึงบอระเพ็ดในตำบลพนมเศษ	71

4. การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชน 78

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด	78
--	----

ปัจจัยภายใน	78
-------------	----

- การขยายตัวของประชากร
- การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ
- ความเป็นชุมชน

ปัจจัยภายนอก	86
--------------	----

- การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
- องค์การของภาครัฐและภาคเอกชนเอกชน

5. สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ 95

สรุปผลการผลการวิจัย	95
---------------------	----

อภิปรายผล	98
-----------	----

ข้อเสนอแนะ	99
------------	----

ภาคผนวก

ก. แบบสัมภาษณ์

ข. ประมวลภาพกิจกรรม

บรรณานุกรม

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1.1 ตารางแสดงขอบเขตด้านประชากรที่ศึกษา	7
3.1 ตารางแสดงจำนวนประชากรของชุมชนในตำบลทับกฤชที่มีเขตติดต่อกับ บึงบอระเพ็ด	48
3.2 ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในชุมชนทับกฤช จำแนกตามอาชีพ	50
3.3 ตารางแสดงจำนวนประชากรของชุมชนในตำบลแควใหญ่ที่มีเขตติดต่อกับ บึงบอระเพ็ด	53
3.4 ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในชุมชนแควใหญ่ จำแนกตามอาชีพ	55
3.5 ตารางแสดงจำนวนประชากรของชุมชนในตำบลเกรียงไกรที่มีเขตติดต่อกับ บึงบอระเพ็ด	58
3.6 ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในชุมชนเกรียงไกร จำแนกตามอาชีพ	60
3.7 ตารางแสดงจำนวนประชากรของชุมชนในตำบลพระนอนที่มีเขตติดต่อกับ บึงบอระเพ็ด	63
3.8 ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในชุมชนพระนอน จำแนกตามอาชีพ	65
3.9 ตารางแสดงจำนวนประชากรของชุมชนในตำบลพนมรอกที่มีเขตติดต่อกับ บึงบอระเพ็ด	68
3.10 ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในชุมชนพนมรอก จำแนกตามอาชีพ	70
3.11 ตารางแสดงจำนวนประชากรของชุมชนในตำบลพนมเศษที่มีเขตติดต่อกับ บึงบอระเพ็ด	74
3.12 ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในชุมชนพนมเศษ จำแนกตามอาชีพ	76

สารบัญภาพ

รูปที่		หน้า
3.1	แผนที่ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด	45
3.2	แผนที่ตำบลห้วยกฤษ	47
3.3	การประกอบอาชีพของชุมชนห้วยกฤษ	50
3.4	แผนที่ตำบลแควใหญ่	52
3.5	การประกอบอาชีพของชุมชนแควใหญ่	55
3.6	แผนที่ตำบลเกรียงไกร	57
3.7	ศาลเจ้าแม่ทอมทอง (เก่า)	59
3.8	การประกอบอาชีพของชุมชนเกรียงไกร	60
3.9	แผนที่ตำบลพระนอน	62
3.10	ศาลเจ้าแม่ทอมทอง (ใหม่)	64
3.11	แผนที่ตำบลพนมรอก	67
3.12	สภาพพื้นที่ของชุมชนพนมรอก	67
3.13	การประกอบอาชีพของชุมชนพนมรอก	69
3.14	แผนที่ตำบลพนมเศษ	72
3.15	สภาพพื้นที่ของชุมชนพนมเศษ	73
3.16	สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านในชุมชนพนมเศษให้ความเคารพนับถือ	75
3.17	การประกอบอาชีพของชุมชนพนมเศษ	76

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นครสวรรค์เป็นเมืองโบราณ สันนิษฐานว่า สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัย ปรากฏชื่อในศิลาจารึกว่า “เมืองพระบาง” ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ และในศิลาจารึกวัดหัวเมือง (วัดนครสวรรค์) ซึ่งปัจจุบันมีแนวเชิงเนินดินปรากฏให้เห็น เมื่อกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพระงั่ว) ได้รวมหัวเมืองกำแพงเพชร เมืองตาก และเมืองพระบาง เข้าเป็นแขวงเรียกว่า “นครพิงค์”

นอกจากนี้ยังมีชื่อเรียกอีกว่า “เมืองขอนแก่น” เพราะตัวเมืองตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาและหันหน้าเมืองไปทางแม่น้ำ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออก ทำให้แสงอาทิตย์ส่องเข้าหน้าเมืองตลอดเวลา ภายหลังเปลี่ยนชื่อ “เมืองนครสวรรค์” เพราะในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น เมืองนครสวรรค์ยังเรียกว่า “เมืองพระบาง” ต่อมาในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ ได้มีการเปลี่ยนชื่อเมืองต่าง ๆ ครั้งใหญ่ “เมืองพระบาง” จึงเปลี่ยนเป็น “เมืองนครสวรรค์”

อีกชื่อหนึ่งที่รู้จักแพร่หลายมาแต่เดิม คือ ปากน้ำโพ เรียกกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา คราวที่พระเจ้าหงสาวดี (บุเรงนอง) ยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา ในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ กองทัพเรือจากกรุงศรีอยุธยา ได้รับข้าศึกที่ปากน้ำโพ แต่ด้านทัพข้าศึกไม่ไหวจึงถอยกลับ

ที่มาของคำว่า “ปากน้ำโพ หรือนครสวรรค์” สันนิษฐานได้ 2 ประการคือมาจากคำว่า “ปากน้ำโผล่” เพราะเป็นบริเวณปากน้ำ ที่แม่น้ำปิง (ปิงรวมกับวัง) ไหลมาบรรจบกัน (อวชชัย วิสุวรณ์, 2542 : ค.) ที่อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก ไหลตอลงปากน้ำโพ เรียกว่า “แก่งกำแพง” และแม่น้ำยม กับแม่น้ำน่าน ไหลมาบรรจบกันที่ ตำบลเกษไชย อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ เรียกว่า “แก่งใหญ่” ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำเจ้าพระยาและเป็นจังหวัดที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ (สุชาติ แสงทอง, 2542 : 4)

อีกประการหนึ่งคือ มีต้นโพธิ์ขนาดใหญ่อยู่ตรงปากน้ำ ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ตั้งของศาลเจ้ากานอู เรียกกันว่า “ปากน้ำโพธิ์” จากการที่แม่น้ำปิงและแม่น้ำน่าน ไหลมาบรรจบกันนั้น เสมือนแม่น้ำ 4 สายคือ ปิง วัง ยม และน่าน ไหลมาบรรจบกันด้วย จึงมีชื่อเรียกอีกเมืองหนึ่งว่า “เมืองสี่แคว” (อวยชัย วัชรารณ, 2542 : ค)

แม่น้ำทั้งสองสายไหลมาบรรจบกันที่ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ไหลผ่านหลายจังหวัด จนถึงทะเลอ่าวไทย จึงเป็นเมืองที่มีความสำคัญ เป็นศูนย์กลางการค้าขาย ศูนย์กลางของแหล่งผลิตสินค้า ด้านการเกษตร อาทิ ข้าว ปลา เป็นต้น โดยทั่วไปแล้วสภาพภูมิประเทศของจังหวัดนครสวรรค์เป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูก เนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์ของดิน และแหล่งน้ำที่มีตลอดปี นอกจากนี้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนมีอิทธิพลอย่างมากต่อการดำรงชีวิต

โดยสภาพทางภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติดังกล่าว ทำให้บริเวณปากน้ำโพ จึงเป็นแหล่งชุมชนที่มีความหลากหลายทั้งด้าน สังคม! วัฒนธรรม! และวิถีชีวิต โดยเฉพาะชุมชนหนึ่งที่อยู่รอบ ๆ บึงบอระเพ็ด ของจังหวัดนครสวรรค์ ถือว่าเป็นชุมชนเก่าแก่ที่ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม การประมง ในรูปแบบพึ่งตนเองตามวิถีชีวิต อีกทั้งมีวัฒนธรรมการดำรงชีพที่หลากหลาย ที่สอดคล้องกับแหล่งทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ของชุมชนโดยเฉพาะ “บึงบอระเพ็ด” ที่เป็นบึงน้ำขนาดใหญ่ที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับการดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชนมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ถือว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ

จากที่กล่าวมาแล้ว “บึงบอระเพ็ด” หรือทะเลเหนือ หรือ “จอมบึง” เป็นบึงน้ำที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ ที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 134,737 ไร่ 56 ตารางวา หรือ 212.4 ตารางกิโลเมตร เป็นแหล่งน้ำตามธรรมชาติ ที่อุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเจริญเติบโตของสัตว์น้ำนานาชนิด และพืชพันธุ์ธัญญาหารต่าง ๆ เป็นแหล่งอนุ้ยั่วข้าว และปลานานาพันธุ์ ถือเป็นแหล่งทรัพยากรอาหาร จากน้ำจืดในพื้นที่ภาคกลางของประเทศ มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่อำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดนครสวรรค์ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอบางบาล อำเภอบางระจัน อำเภอชุมแสง รวม 3 อำเภอ ซึ่งแต่เดิมบึงบอระเพ็ด มีขนาดกว้างใหญ่กว่านี้มาก และค่อย ๆ คืบหน้าขึ้นลดขนาดลง ในปัจจุบันการคืบหน้ายังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากการเกิดพื้นดินเป็นที่ลุ่มตามชายขอบบึง เป็นบริเวณกว้าง (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534 : 243)

ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ เป็นชุมชนที่เก่าแก่ มีการประกอบอาชีพ ทางด้านการเกษตร การประมง ในรูปแบบพึ่งตนเอง อีกทั้งมีวัฒนธรรม การดำรงชีวิตที่หลากหลาย อาศัยแหล่งทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ของชุมชนโดยเฉพาะ “บึงบอระเพ็ด” ที่เป็นบึงน้ำขนาดใหญ่ ที่เกิดจากดินน้ำมารวมกัน จึงส่งผลต่อการดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่มีระยะเวลาอันยาวนาน เป็นแหล่งแห่งการเรียนรู้ที่สำคัญในกระบวนการเปลี่ยนแปลงของชุมชนและสังคม

ซึ่งจากการพัฒนาประเทศนับตั้งแต่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เริ่มใช้ในประเทศไทยเป็นต้นมา ประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม ไปในทางที่ดีขึ้น รัฐบาลพยายามที่จะพัฒนาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคมชนบท และหมู่บ้านต่าง ๆ ให้ดีกว่าเดิม มีการนำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาเผยแพร่ การกระจายทางวัฒนธรรม จากสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบท สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้ประชาชนในสังคมมีโอกาสปรับตัว ในการดำรงชีวิตของชาวบ้าน ในด้านต่าง ๆ หรือกล่าวได้ว่า ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภาวะเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมขึ้นในสังคมชนบท

ผลของการมีแผนพัฒนาประเทศ อาจจะกล่าวทำให้เกิดการเร่งรัดพัฒนาชนบทเป็นอย่างมาก เช่นสร้างถนน เชื่อมหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลกับเมืองต่าง ๆ และเป็นที่ประจักษ์กันดีว่า ผลกระทบ ที่เกิดจากการพัฒนาดังกล่าว ทำให้แต่เดิมที่เคยมีสภาพความเป็นอยู่แบบง่าย ๆ และมีเศรษฐกิจ แบบพออยู่พอกิน กลายมาเป็นหมู่บ้านที่เน้นการผลิตเพื่อการค้า และแม้ถนนจะช่วยให้ชาวบ้านชนบท สามารถเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ และเทคโนโลยีความคิดใหม่ ๆ เข้ามาพร้อมกับถนน แต่สิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่กันก็คือ การดูถูกถิ่นทรัพยากรไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม อยู่ไม่น้อย (คุยฎี กาพอ่อนศรี และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2530 : 1)

จากปรากฏการณ์ดังกล่าว ทำให้เกิดคำถามมากมายถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมของชุมชน โดยเฉพาะชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดจังหวัดนครสวรรค์ ที่ผ่านกาลเวลาอันยาวนานส่งผลให้วิถีชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้นย่อมมีผลต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาซึ่งการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดในด้านต่าง ๆ เพื่อการวางแผนพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาถึงประวัติความเป็นมา และบริบทของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด

2.2 เพื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด

ทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม

3. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

3.1 ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมา และบริบทของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด

3.2 ทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด

3.3 ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด

4. ขอบเขตของการวิจัย

4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

4.1.1 ศึกษาบริบทชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดในเชิงคุณภาพ

1) ศึกษาชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด โดยวิธีการศึกษาชุมชนเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในประเด็นต่างๆ

- ศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชน
- สภาพทางภูมิศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน
- อาชีพ
- สาธารณูปโภค

2) สภาพปัจจุบันของชุมชน

- ประชากร
- การศึกษา

3) สภาพด้านเศรษฐกิจ

- พื้นที่
- ผลผลิต
- แรงงาน
- รายได้

4) ด้านวัฒนธรรม

- วัด/มัสยิด/โบสถ์
- ภาษพื้นบ้าน
- โบราณวัตถุ - โบราณสถาน

4.1.2 ร่วมกันปัญหา จัดลำดับปัญหา หาแนวทางแก้ไขปัญหาชุมชนและร่วมจัดทำแผนพัฒนาชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด โดยการจัดเวทีระดมความคิดเห็นจากชุมชน องค์การชุมชนองค์กรภาครัฐ โดยวิธีการเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

- ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ ครอบคลุมพื้นที่ 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอลำตะโก และอำเภอชุมแสง

1. ตำบลแควใหญ่ อำเภอเมือง

หมู่ที่ 1 บ้านคลองบอระเพ็ด

หมู่ที่ 2 บ้านหนองตุก

หมู่ที่ 3 บ้านแควใหญ่

2. ตำบลกรือเภา อำเภอเมือง

หมู่ที่ 3 บ้านท่าดินแดง

หมู่ที่ 7 บ้านปากคลองบอระเพ็ด

หมู่ที่ 10 บ้านคลองกรวด

3. ตำบลพระนอน อำเภอเมือง

หมู่ที่ 1 บ้านหินดาบ

หมู่ที่ 4 บ้านปลวกสูง

หมู่ที่ 5 บ้านหัวดง

หมู่ที่ 9 บ้านหัวครัก

หมู่ที่ 12 บ้านหนองทราย

4. ตำบลพนมเศษ อำเภอท่าตะโก

- หมู่ที่ 1 บ้านพนมเศษใต้
- หมู่ที่ 3 บ้านกระทุ่มเจ้า
- หมู่ที่ 5 บ้านหนองกรก
- หมู่ที่ 6 บ้านพนมเศษเหนือ
- หมู่ที่ 7 บ้านคลองบอน
- หมู่ที่ 8 บ้านแหลมกระทุ่ม
- หมู่ที่ 9 บ้านคลองขุด
- หมู่ที่ 10 บ้านแหลมประดา

5. ตำบลพนมรอก อำเภอท่าตะโก

- หมู่ที่ 3 บ้านหนองคว่อ
- หมู่ที่ 6 บ้านไผ่มะรีน

6. ตำบลทับกฤช อำเภอุมแสง

- หมู่ที่ 2 บ้านหนองแม่พังงา
- หมู่ที่ 5 บ้านทับกฤชเหนือ
- หมู่ที่ 6 บ้านหนองไกร
- หมู่ที่ 7 บ้านเนินทอง
- หมู่ที่ 8 บ้านทับกฤชพัฒนา
- หมู่ที่ 9 บ้านท่าบัว
- หมู่ที่ 12 บ้านคลองปลากดใน
- หมู่ที่ 13 บ้านทุ่งแวง

4.3 ขอบเขตด้านประชากรที่ศึกษา

การศึกษครั้งนี้เป็นการศึกษาที่มีหน่วยการวิเคราะห์ที่เป็นชุมชนที่มีอาณาเขตติดต่อกับ บึงบอระเพ็ดทั้ง 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอุมแสง และอำเภอท่าตะโก ประกอบด้วย 6 ตำบล 29 หมู่บ้าน โดยมีประชากรผู้ให้ข้อมูลในระดับชุมชน ดังนี้

ตารางที่ 1.1 แสดงขอบเขตด้านประชากรที่ศึกษา

พื้นที่ชุมชน	ประชากรที่ใช้ในการศึกษา		คิดเป็นร้อยละ
	ทั้งหมด (คน)	สุ่มตัวอย่าง (คน)	
1. อำเภอเมือง			
- ตำบลแควใหญ่	987	50	5.07
- ตำบลเกรียงไกร	2,031	45	2.22
- ตำบลพระนอน	3,352	80	2.39
2. อำเภอกำแพงแสน			
- ตำบลพนมสย	4,580	64	1.40
- ตำบลพนมรอก	590	16	2.71
3. อำเภอชุมแสง			
- ตำบลทับกฤช	4,964	80	1.61

5. วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ผู้ศึกษาเข้าไปศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด โดยมี 3 อำเภอ ดังนี้คือ อำเภอเมือง อำเภอชุมแสง และอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์ คณะผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการและขั้นตอนในการศึกษาวิจัยดังนี้

5.1 เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยกำหนดใช้แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานเป็นส่วนประกอบในการสัมภาษณ์

5.2 วิธีการดำเนินการรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ดังนี้

- การศึกษาข้อมูลของชุมชนจากเอกสารที่เกี่ยวข้องต่างๆ
- การศึกษาข้อมูลของชุมชนจากคำบอกเล่าและผู้อยู่ในชุมชน
- การสังเกตการณ์ทั่วไป
- การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม
- การจดบันทึก
- การสนทนากลุ่ม

- การสัมภาษณ์
- การใช้แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์

5.3 วิธีการจัดกระทำข้อมูล ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รวบรวมได้นำมาเขียนในรูปพรรณนาวิเคราะห์ เพื่ออธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด รวมทั้งปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด ทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

บึงบอระเพ็ด หมายถึง ทะเลสาบน้ำจืดขนาดใหญ่ที่มีความสำคัญทางด้านการเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดนครสวรรค์

วิถีชีวิต หมายถึง การดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณรอบบึงบอระเพ็ด

ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด หมายถึง ชุมชนที่มีอาณาเขตติดต่อกับบึงบอระเพ็ด ได้แก่ 3 อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอชุมแสง อำเภอลำตะโก จังหวัดนครสวรรค์

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมของคนในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดให้มีความสอดคล้องกับสภาวะการณ์ในปัจจุบัน

วัฒนธรรม หมายถึง แบบแผนการดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชน ที่มีการปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ความเชื่อ หมายถึง ความคิดความเข้าใจของคนในชุมชนที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันเป็นเหตุให้เกิดการแสวงงอกทางพฤติกรรม

ถ่านิชม หมายถึง สิ่งที่คนในชุมชนยอมรับ ประารถนา เห็นว่ามีคุณค่าในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง และสามารถเปลี่ยนแปลงได้

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงวิถีชุมชนรอบึงบอระเพ็ด” ครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยมและวิถีชาวบ้าน
2. แนวคิดเกี่ยวกับประเพณี
3. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชน
4. แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่ม
5. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน
6. แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นชุมชน
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
8. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. แนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม และวิถีชาวบ้าน

1.1 วัฒนธรรม

1.1.1 ความหมาย

นักสังคมวิทยา ได้กล่าวว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิต (Way of life) หรือรูปแบบแห่งพฤติกรรม (Behavior Pattern) ที่มนุษย์ได้ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมาเป็นแนวปฏิบัติ หรือแนวพฤติกรรมที่จะใช้ในการติดต่อคบหาสมาคมกันในสังคมตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ ที่อยู่อาศัย นิเวศสถาน สิ่งก่อสร้าง การประดิษฐ์คิดค้น เป็นต้น

นักมานุษยวิทยา ความหมายของวัฒนธรรมเหมือนกับนักสังคมวิทยา คือ วัฒนธรรม หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์ได้กำหนดและสร้างขึ้น มีทั้งแนวปฏิบัติที่แสดงถึงความรู้สึกนึกคิด ศิลปกรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณี ระเบียบกฎหมาย ข้อบังคับ ความสามารถ นิสัยใจคอของ คนในสังคมรวมทั้งวัตถุสิ่งของที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมา

นักภาษาศาสตร์หรือนักนิรุกติศาสตร์ ได้แยกศัพท์คำว่า “วัฒนธรรม” ออกมาแล้วให้ความหมายและอธิบายไว้อย่างละเอียดตามรากศัพท์ “วัฒนธรรม” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Culture และศัพท์นี้มาจากภาษาละตินว่า Cultura หมายถึง การเพาะปลูก หรือการปลูกฝัง ซึ่งหมายถึงการปลูกฝังความดีเพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามนั้นจะต้องเป็นไปเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

นักภาษาศาสตร์ได้แยกออกเป็น วัฒนธรรม กับ ธรรม แก้วให้ความหมายของถ้อยคำนั้น ๆ คือ วัฒนธรรม เป็นศัพท์ภาษาบาลี หมายถึง ความเจริญงอกงาม ความรุ่งเรือง

ธรรม เป็นศัพท์ภาษาสันสกฤต หมายถึง ภาวะหรือสาขา กฎ ระเบียบ ข้อปฏิบัติ ดังนั้น ตามความหมายของนักภาษาศาสตร์ วัฒนธรรมจึงหมายถึง การปฏิบัติแสดงพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออก ทางกาย วาจา ในการติดต่อสัมพันธ์กับกลุ่มของมนุษย์หรือบุคคล

วัฒนธรรมตามความหมายพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 หมายถึง ลักษณะที่เจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวทำนุบำรุงรักษาของชาติและศีลธรรมอันดีงามของประชาชน

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2529 อ้างถึงใน ยิ่งยง เรืองทอง, น.2-6) ได้กำหนดความหมายของวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติ และการแสดงออก ซึ่งความรู้สึกร่วมกันคิดในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกัน สามารถเข้าใจและซาบซึ้งร่วมกัน
2. วัฒนธรรมเกิดขึ้นจากการประพฤตร่วมกัน เป็นแนวเดียวกันอย่างต่อเนื่องของสมาชิกในสังคม มีการสืบทอดเป็นมรดกทางสังคมถือกันมาจากอดีต หรืออาจเป็นสิ่งประดิษฐ์คิดค้นสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ หรืออาจรับเอาสิ่งที่เผยแพร่มาจากสังคมอื่น
3. วัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและเงื่อนไข เมื่อมีการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ วิธีการใหม่ ๆ มาใช้ในการแก้ปัญหา และตอบสนองความต้องการของสังคม ได้ดีกว่าย่อมทำให้สมาชิกของสังคมเกิดความนิยม และในที่สุดอาจถือเอาวัฒนธรรมเดิม การจะรักษาวัฒนธรรมเดิมไว้จึงต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลง หรือพัฒนาวัฒนธรรมให้เหมาะสม มีประสิทธิภาพ คุณภาพตามสมัย

4. วัฒนธรรมอาจจำแนกได้หลายประเภท เช่น วัฒนธรรมประจำชาติ วัฒนธรรมสากล วัฒนธรรมประจำท้องถิ่น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกรอบความคิดหรือวัตถุประสงค์ ในการประยุกต์ใช้ของผู้จำแนกการจัดหมวดหมู่ของวัฒนธรรม

5. วัฒนธรรมของแต่ละบุคคลในสังคมย่อมมีเนื้อหา รูปแบบ บทบาทและหน้าที่แตกต่างกันไป

6. วัฒนธรรมเป็นทั้งพื้นฐานและเครื่องมือ สำหรับเสริมสร้างความสามัคคี ความกลมเกลียวและความเป็นปึกแผ่นในหมู่ประชาชน

7. วัฒนธรรมเป็นกรอบและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม

8. วัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ หรือประจำหมู่คณะซึ่งมีส่วนทำให้คนในชาติเป็นพวกเดียวกัน (ชัชวาลย์ เรืองทอง, 2542 : 2 – 6)

เอ็ดเวิร์ด บี ไทเลอร์ (Edward B. Tylor) อธิบายว่า วัฒนธรรมเป็นส่วนรวมทั้งหมดอันซับซ้อน ซึ่งประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณี รวมถึงความสามารถและนิสัยอื่น ๆ ที่มนุษย์ได้มาในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม

อี เอ โฮเบล (E.A.Hoebel) กล่าวว่า วัฒนธรรมเป็นผลรวมทั้งหมดของแบบแผนพฤติกรรมอันเกิดจากการเรียนรู้ อันมาจากลักษณะการเป็นสมาชิกของสังคม ไม่ใช่ผลแห่งลักษณะทางชีววิทยา

อัลเฟรด โครเบอร์ และ ไคลด์ คลุกโกห์น (Alfred Kroeber and Clyde Kluckhohn) ได้รวบรวมความหมายของวัฒนธรรมต่าง ๆ ไว้ในงานเขียนของเขา พบว่ามีผู้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ถึง 175 ความหมาย ซึ่งพอจะจำแนกออกได้เป็น 2 ประเภทคือ พวก Totalist view กับ พวก Mentalist view

- พวก Totalist view พิจารณาความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่รวมเอาความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณี ความสามารถและนิสัยอื่นๆ ที่มนุษย์ได้มาในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม ดังเช่นที่ไทเลอร์ให้ความหมายไว้

- พวก Mentalist view พิจารณาความหมายวัฒนธรรมในฐานะเป็นระบบความคิดหรือในลักษณะระบบความรู้ และความเชื่อที่คนในสังคมได้รับรู้ มีประสบการณ์และตัดสินใจในรูปของการกระทำร่วมกัน

พระยาอนุมานราชธน (เจ้าพระยาโกเศศ) อธิบายว่า วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุงหรือผลิตขึ้นเพื่อความสะดวกในการทำงานในชีวิตมนุษย์ในส่วนรวม ที่ถ่ายทอดกันได้ เกินขอบเขตกันได้ เอาอย่างกันได้ วัฒนธรรมคือ สิ่งอันเป็นผลผลิตของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากแต่ก่อนสืบต่อเป็นประเพณีกันมา วัฒนธรรมถือการคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติและกิจอาการหรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวม ลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกัน และสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบประเพณี เป็นต้น วัฒนธรรมคือ มรดกแห่งสังคม ซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม

พิทยา สายหุ กล่าวว่าแบบอย่างการดำเนินชีวิตในเรื่องต่าง ๆ ของกลุ่มสังคมหนึ่ง ซึ่งเห็นได้ว่าทำให้แตกต่างจากกลุ่มสังคมอื่น คือ “วัฒนธรรม” ของกลุ่มนั้น เนื่องจากสมาชิกของกลุ่มเดียวกันย่อมทำอะไร ๆ ในแบบอย่างเดียวกัน วัฒนธรรมจึงเป็นเสมือนเครื่องหมาย หรือตราประจำของกลุ่มที่คนอื่นเห็นแล้วรู้ได้ทันที เช่น มีภาษา เครื่องแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เหมือน ๆ กัน สำหรับคนในกลุ่มเดียวกัน

จากความหมายของคำว่าวัฒนธรรมที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ดังนี้ วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อเป็นแบบอย่างการดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้เจริญงอกงามก้าวหน้า

1.1.2 องค์ประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรม

1) องค์วัตถุ (Instrumental and symbolic Object) หมายถึง องค์ประกอบของวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุสิ่งของ (Material) ที่มีรูปร่างสามารถจับต้องมองเห็นได้ ได้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้เครื่องดนตรีกลไก เป็นต้น เช่น ถ้วย จาน ชาม มีด รถยนต์ รถไฟ วิทยุ พัดลม โทรทัศน์หรือผลผลิตทางศิลปกรรมของมนุษย์ มีภาพวาด ภาพเขียน สัญลักษณ์ต่าง ๆ เป็นต้น จัดเป็นองค์วัตถุ

2) องค์การ (Organization) หมายถึง ศูนย์กลางของกิจการที่รวมกันขึ้นเป็นหน่วยเป็นองค์การ สถาบัน สมาคม สโมสร โดยมีระเบียบแบบแผน มีกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ มีวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงานที่วางไว้อย่างแน่นอน องค์การที่เล็กที่สุด คือ ครอบครัว และองค์การที่ใหญ่ที่สุดคือ องค์การสหประชาชาติ

3) องค์พิธีการ (Usage's) หมายถึง แบบอย่างกฎเกณฑ์ พิธีการ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่แสดงออกในรูปการต่าง ๆ เช่น ประเพณีการหมั้น ประเพณีการแต่งงาน การโกนผมไฟ การบวช พิธีเผาศพ การแต่งกาย ตลอดจนถึงพิธีการรับประทานอาหาร เป็นพิธีการที่มีอยู่ในแต่ละ

วัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกันมากบ้างน้อยบ้าง ส่วนมากพิธีกรรมต่าง ๆ จะมาจากศาสนา และเรื่องราวของศาสนาที่มีอิทธิพลต่อสังคมมนุษย์มากจากวันเกิดจนถึงวันตาย

4) องค์มลิ (Concept) หมายถึง ความเชื่อ ความคิด ความเข้าใจและอุดมการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นไปในลักษณะวัฒนธรรมทางจิตใจ (Moral Culture) เช่น ความเชื่อเรื่องชายแก้วกลีไฉน เชื่อในกฎแห่งกรรม เชื่อในเรื่องพระเจ้าองค์เดียว (Monotheism) หรือพระเจ้าหลายองค์ (Polytheism) ตลอดจนอุดมการณ์ หัสนคติ การยอมรับความถูกต้องผิด การไม่การ ความคิดระบบ เศรษฐกิจ ระบบสังคม เป็นต้น (ยิ่งยง เรืองทอง, 2542, น. 11.)

1.1.3 ประเภทของวัฒนธรรม

วิลเลียม เอฟ ออคเบรอน (1927 อ้างถึงใน ยิ่งยง เรืองทอง , 2542 , น.7-9) ได้แบ่งวัฒนธรรมเป็น 2 ประเภทคือ

1) วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) ได้แก่ วัตถุสิ่งของที่เกิดจากความคิดและการประดิษฐ์ขึ้นมาจากมนุษย์ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ มีด จาน ชาม พลาสติก ยานพาหนะในการติดต่อสื่อสาร เป็นต้น

2) วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Nonmaterial Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ แต่เป็นวัฒนธรรมในลักษณะที่เป็นแบบแผนแห่งความประพฤติที่เคยปฏิบัติต่อกันมา และเป็นที่ยอมรับกันว่าดีงาม เหมาะสมกับชุมชนหรือกลุ่มของคน เช่น จารีตประเพณี ศาสนา หัสนคติ ความเชื่อ ความสนใจ ความรู้ ความสามารถ เป็นต้น

วัฒนธรรมอาจแบ่งตามกาลเวลาได้ 2 ประเภทคือ

1. วัฒนธรรมเก่า (Old Culture) ได้แก่ สิ่งของหรือแนวปฏิบัติที่บรรพบุรุษได้ก่อสร้าง หรือประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมาใช้ และได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่อดีต

2. วัฒนธรรมสมัยใหม่ (Modern Culture) ได้แก่ วัฒนธรรมสิ่งของหรือแนวปฏิบัติที่บุคคลในสมัยปัจจุบันคิดค้นขึ้นมาเพื่อสนองความต้องการของคนในสังคม ซึ่งถือว่าเป็นแบบอย่างหรือค่านิยมสมัยใหม่ หันสมัย นำสมัย

ประสาธต์ หลัทธิศา (2514 อ้างถึงใน ยิ่งยง เรืองทอง, 2542, 7-9) ได้แบ่งวัฒนธรรมเป็น 3 ประเภทคือ

1. วัฒนธรรมเกี่ยวกับแนวคิด (Ideal Culture) ได้แก่ ความถูกต้อง ความผิด ความคิด ข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์ นิทานโบราณ วิชาต่าง ศักดิ์พจน์ สุภาโยธ

2. วัฒนธรรมเกี่ยวกับปทัสถาน (Normal Culture) ได้แก่ คติศาสนา ศิลธรรม จารีตประเพณี วิถีประชา กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับอันเป็นแนวปฏิบัติต่อกันในสังคม

3. วัฒนธรรมเกี่ยวกับวัตถุ (Material Culture) ได้แก่ วัตถุสิ่งของ เครื่องมือ เครื่องจักรกล รถยนต์ รถไฟ ถนนหนทาง สะพาน บ้านเรือน โทรทัศน์ วิทยุ เครื่องปรับอากาศ เป็นต้น ซึ่งเป็นวัตถุที่สามารถจับต้องได้

ตามประกาศตั้งกระทรวงธรรมการ พ.ศ. 2485 ได้แบ่งประเภทวัฒนธรรมออกเป็น 4 ประเภท โดยถือว่าแบ่งตามแนวทางปฏิบัติ คือ

1. คติธรรม วัฒนธรรมเกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับจิตใจ และหลักธรรมทางศาสนา

2. เนติธรรม วัฒนธรรมเกี่ยวกับแนวปฏิบัติบรรทัดฐาน ขนบธรรมเนียม ประเพณี กฎหมาย เป็นต้น

3. วัตถุธรรม วัฒนธรรมเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของ อาคารบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค

4. สหธรรม วัฒนธรรมเกี่ยวกับสังคม คุณธรรมต่าง ๆ มารยาททางสังคม การเข้าประชุม การแสดงความเคารพ การแต่งกายในโอกาสต่าง ๆ การปฏิบัติตามระเบียบประเพณี เป็นต้น

ทรงส์ เติ้งประชา (2539 อ้างถึงใน ยิ่งยง เรืองทอง, 2542, 10) แบ่งประเภท วัฒนธรรมตามลักษณะหน้าที่ ดังนี้

1. เพื่อสนองความต้องการพื้นฐานที่จำเป็น ได้แก่ ปัจจัย 4 ในการครองชีพ

2. เพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม ได้แก่ การปกครอง

3. เพื่อผลทางจิตใจ ได้แก่ ศาสนา

4. เพื่อความสดชื่นในชีวิต ได้แก่ สุนทรียภาพ

5. เพื่อสื่อสารความรู้ ได้แก่ การศึกษา (ยิ่งยง เรืองทอง, 2542 : 7-9)

1.2 ความเชื่อ

คนทั่วไปมักใช้คำว่า “ความเชื่อ” กับสิ่งที่เกิดจากอำนาจภายนอกที่ตนไม่สามารถควบคุมได้ เช่น ความเชื่อในลัทธิ ศักดิ์สิทธิ์ บุญ-กรรม โชคชะตา เป็นต้น แต่สำหรับนักจิตวิทยาจะใช้ในความหมายที่กว้างกว่านี้ ดังเช่น โรลิช (M.Rodeach) อธิบายว่า “ความเชื่อ” หมายถึงความกิดใจ ว่าเป็นไปได้ หรือแน่ใจเกี่ยวกับการมีอยู่ เป็นอยู่ การประเมิน สิ่งที่เราควรทำ-สิ่งที่เราควรห้ามหรือสาเหตุ

นอกจากนี้ยังมีนักจิตวิทยาอีกหลายท่านได้ให้ความหมายของความเชื่อไว้แตกต่างกัน แต่มีความเห็นสอดคล้องกันประการหนึ่งก็คือ ความเชื่อเป็นปัจจัยที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ปัจจัยหนึ่ง ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า “ความเชื่อ” หมายถึง ความคิดและความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งอันเป็นสาเหตุให้บุคคลแสดงพฤติกรรม

ความเชื่อ แบ่งออกเป็น 4 ประเภทคือ

1. ความเชื่อตามที่เป็นอยู่ เป็นการเชื่อในสิ่งหนึ่งสิ่งใดว่าจริง – เท็จ ถูก – ผิด เช่น เชื่อว่าโลกกลม พระอาทิตย์ขึ้นทางทิศตะวันออก เป็นต้น
2. ความเชื่อเชิงประเมินค่า เป็นความเชื่อที่แฝงความรู้สึก รวมทั้งมีการประเมิน ในขณะเดียวกัน เช่น เชื่อว่าบุญหรือเป็นสิ่งที่ป็นอันตรายต่อสุขภาพ เป็นต้น
3. ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่ควรทำ – ควรห้าม เป็นความเชื่อว่าสิ่งใดที่พึงปรารถนา – ไม่พึงปรารถนา เช่น เชื่อว่าเด็กควรต้องการพ่อแม่ที่ห่วงใย เป็นต้น
4. ความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุ เป็นความเชื่อในสภาพที่ก่อให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่งตามมา เช่น การคิดไม่ทำลายป่า ทำให้เกิดภัยแล้ง การสร้างรถไฟฟ้าใต้ดินจะช่วยลดปัญหาการจราจรในกรุงเทพฯ เป็นต้น

ความเชื่อต่าง ๆ เหล่านี้ มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ทั้งนี้เพราะบุคคลแต่ละคนจะประพฤติปฏิบัติตามความเชื่อของตน

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ความเชื่อเป็นปัจจัยที่กำหนดพฤติกรรมมนุษย์ประการหนึ่ง ทั้งนี้เพราะความเชื่อจะเป็นสิ่งชักจูงให้บุคคลกระทำหรือแสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับความเชื่อในสิ่งนั้น (คณะกรรมการกลุ่มปรับปรุงชุดวิชามนุษย์กับสังคม, 2543 : 56-57)

1.3 ค่านิยม

1.3.1 ความหมายของค่านิยม

คำว่า “ค่านิยม” มีนักปราชญ์ได้ให้ความหมายไว้หลายท่าน แต่ละท่านได้ให้ความหมายของ “ค่านิยม” ตามแนวความคิดของตน ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2524 อ้างถึงใน อิงขง เรืองทอง, 2542, น.139-149) ได้ให้ความหมายว่า ค่านิยมเป็นแบบอย่างพฤติกรรมที่พึงปรารถนา โดยสังคมถือว่า มีคุณค่า แบบอย่างพฤติกรรมนี้จะเกี่ยวกับวัตถุหรือไม่ใช่วัตถุก็ได้ แต่ละสังคมมีค่านิยมแตกต่างกัน

ศุนทรี โคมินทรี (2522 อ้างถึงใน ชัยขง เรืองทอง, 2542, น.139-149) กล่าวว่า ค่านิยม หมายถึง ตัวกำหนดรูปแบบของการกระทำและสิ่งที่ติดแน่นอยู่ในตัวบุคคล จากค่านิยมนี้จะมีผลให้การแสดงออกได้ต่างกัน

ณรงค์ วิชาเทพ (2526 อ้างถึงใน ชัยขง เรืองทอง, 2542, น.139-149) ได้กล่าวว่า ค่านิยม หมายถึง สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคมหนึ่งยอมรับว่า การกระทำหรือไม่ การกระทำเพื่อประโยชน์สุขแห่งตนและสังคม ค่านิยมย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไป จะมากหรือน้อยนั้น มีปัจจัยอื่น ๆ ที่มาเกี่ยวข้องด้วยหลายประการ เช่น การที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดู การอบรมของสังคมสภาพแวดล้อมของสังคมปัจจุบัน เป็นต้น

ณรงค์ เส็งประชา (2539 อ้างถึงใน ชัยขง เรืองทอง, 2542, น.139-149) ได้กล่าวถึง ค่านิยม รสนิยมและสมัยนิยมดังนี้

ค่านิยมเป็นความนิยมของสังคม ไม่ใช่ความนิยมของบุคคล เป็นสิ่งที่ผู้คนทั้งหลายยอมรับหรือเป็นมติของสังคม

ค่านิยม อาจมาจากรสนิยมหรือจากความนิยมของบุคคลในสังคม จากความนิยมของ คนใดคนหนึ่งในเรื่องใดสิ่งหนึ่ง หลังจากนั้นจึงค่อย ๆ แพร่กระจายกลายเป็นรสนิยมของกลุ่มคนและในที่สุดก็อาจกลายเป็นค่านิยมของสังคมนั้นไปได้

ค่านิยมนี้ ถ้าหากนิยมกันช่วงระยะเวลาหนึ่ง และจางหายไป แต่อาจกลับมานิยมใหม่ ในระยะเวลาต่อมา ก็เรียกว่าเป็นสมัยนิยม (Fashion) และถ้าเป็นการนิยมเพียงช่วงระยะสั้น ๆ แล้วจางหายไปเลย ไม่เคยกลับมานิยมกันใหม่ เรียกว่า การนิยมชั่วคราว (Fad) ค่านิยมที่นิยมกันโดยตลอด และถือเป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันตลอดไป ค่านิยมนั้นก็คือปทัสถานของสังคม (Social Norm) นั่นเอง

จากความหมายที่กล่าวมานี้พอสรุปได้ว่า ค่านิยมหมายถึง ความชอบ ความต้องการที่บุคคลได้เลือกพิจารณา และประเมินค่าอย่างรอบคอบแล้ว จึงเข้าไปยึดมั่น ยอมรับค่านิยม ดังนั้น ค่านิยมจึงมีอิทธิพลในการกำหนดพฤติกรรมหรือปฏิกิริยาของบุคคลในการเลือก การตัดสินใจ การให้คุณค่าให้ความสำคัญต่อการถือปฏิบัติต่อสิ่งหรือสถานการณ์ต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต ดังนั้น ค่านิยมจึงมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคม

1.3.2 ประเภทของค่านิยม

การแบ่งประเภทของค่านิยม มีนักวิชาการหลายคนได้แบ่งไว้หลายประเภท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ที่จะอธิบายในเรื่องนั้น ๆ

พณีส หันนาภินทร์ (2520 อ้างถึงใน ยิ่งยง เรืองทอง, 2542, น.139-149) ได้แบ่งค่านิยมออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. ค่านิยมที่มีลักษณะคงตัว
2. ค่านิยมที่มีลักษณะไม่คงตัวหรือค่านิยมที่เกิดขึ้นใหม่ ซึ่งอยู่ระหว่างการพิสูจน์ด้วยกาลเวลาว่าจะมีความคงทนถาวรสักเพียงไร

ณรงค์ วิชาเทพ (2522 อ้างถึงใน ยิ่งยง เรืองทอง, 2542, น.139-149) ได้แบ่งค่านิยมออกเป็น 6 ประเภทคือ

1. ค่านิยมทางวิชาการ เป็นค่านิยมที่เป็นแรงจูงใจให้บุคคลต้องการศึกษาหาความรู้เพื่อความเจริญก้าวหน้าของชีวิต
2. ค่านิยมทางเศรษฐกิจ เป็นค่านิยมที่จะช่วยกระตุ้นให้บุคคลมุ่งไปสู่ความมั่งคั่ง สร้างฐานะทางเศรษฐกิจเพื่อการยอมรับทางสังคม
3. ค่านิยมทางสุนทรียภาพ เป็นค่านิยมที่จะช่วยกระตุ้นให้บุคคลเกิดความพอใจ มองสังคมในทางที่ดี มีความพอใจในประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากประสาทสัมผัสต่าง ๆ เช่น ความสวยงาม ความไพเราะ การมองโลกในแง่ดี เป็นต้น
4. ค่านิยมทางศาสนา เป็นค่านิยมช่วยกระตุ้นให้คนมีความต้องการที่จะเลือกนับถือศาสนา ความเชื่อที่จะช่วยสร้างกำลังใจทำให้ทราบถึงความจริงของชีวิตและสังคมมากขึ้น เช่น เรื่องบาป บุญ คุณ โทษ
5. ค่านิยมทางการปกครอง เป็นค่านิยมช่วยกระตุ้นให้คนเห็นความสำคัญของการมีอำนาจให้คนพยายามแสวงหาอำนาจด้วยวิธีการต่าง ๆ
6. ค่านิยมทางสังคม เป็นค่านิยมช่วยกระตุ้นให้คนมีความกระตือรือร้นในการที่สร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม เพื่อการยอมรับและการได้มีโอกาสแสดงความสามารถของตน เป็นต้น

นอกจากนี้ ประเภทของค่านิยม อาจแบ่งได้เป็น 6 ประเภท คือ

1. ค่านิยมทางวัตถุ (Material Value) เป็นค่านิยมที่เกี่ยวกับความจำเป็นทางด้านร่างกายของชีวิตมนุษย์ เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัย เป็นต้น
2. ค่านิยมทางสังคม (Social Value) เป็นค่านิยมที่ช่วยให้เกิดความรัก ความผูกพัน และความต้องการทางสังคมของบุคคล
3. ค่านิยมทางความจริง (Truth Value) เป็นค่านิยมที่มีความสำคัญมากสำหรับความต้องการความรู้ และนักวิทยาศาสตร์ ซึ่งต้องการค้นคว้าหากฎแห่งธรรมชาติ
4. ค่านิยมทางจริยธรรม (Moral Value) เป็นค่านิยมที่ทำให้เกิดความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์
5. ค่านิยมทางสุนทรียะ (Aesthetic Value) เป็นความซาบซึ้งในความดีงามของสิ่งต่าง ๆ
6. ค่านิยมทางศาสนา (Religious Value) เป็นค่านิยมที่เกี่ยวกับความปรารถนา ความสมบูรณ์ของชีวิต รวมทั้งความรักและการบูชาทางศาสนาด้วย

1.3.3 ลักษณะของค่านิยม

เกณฑ์ในการพิจารณาค่านิยม ทิสมา แซมมณี (2516 อ้างถึงใน ยิ่งยง เรืองทอง, 2542, น.139-149) ได้อ้างถึงผลของการศึกษาค่านิยมของ แรธส์ (Raths) ฮาร์มิน (Harmin) และ ซีมอน (Simon) พบว่าค่านิยมที่แท้จริงมีลักษณะ 6 ประการ ดังนี้

1. สิ่งที่ "เลือก" (Choice) ในชีวิตประจำวันของเราว่า คนนั้นได้เลือกทำอะไร ซื่ออะไร ไปไหนด้วยกัน ลักษณะเช่นนี้ ทำให้เราเข้าใจถึงค่านิยมของเขา
2. ทิศทางแห่งความสนใจ (Direction of Interest) ของบุคคล ย่อมมีพฤติกรรมเป็นไปตามค่านิยม หรือทิศทางที่เขาสนใจและทำให้ทราบว่า เขาสนใจอะไร ทางไหน หรือสนใจทำอะไรในชีวิต เช่น การงานส่วนตัว งานสังคม งานครอบครัว เป็นต้น
3. คำพูดที่บุคคลแสดงออก โดยทั่ว ๆ ไปคนเรามักแสดงค่านิยมของตัวเองออกมาทางคำพูดเสมอ ๆ
4. คำพูดที่สนทนา เราจะสามารถเห็นได้เสมอ ๆ ในวงการสนทนาทั่ว ๆ ไป ไม่คำพูดหรือความคิดบางสิ่งบางอย่างได้ก่อให้เกิดอารมณ์แก่คนที่ร่วมสนทนาอย่างรุนแรง

5. การคิด การเขียนของบุคคลซึ่งมักจะแสดงออกถึงหลักการ อุดมการณ์ และแนวความคิด รสนิยมของตัวเองออกมาเสมอ สิ่งเหล่านี้เป็นแนวทางที่จะเข้าใจค่านิยมของนักคิด นักเขียนนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี (ชิงขง เรื่องทอง, 2542 : 139 -- 149)

1.3.4 ค่านิยมในชนบท

1. ขอมรับบุญรับกรรมไม่ได้แข็ง
2. ขึ้นอยู่กับธรรมชาติ
3. เชื่อถือโชคกลาง
4. ชอบเสี่ยงโชค
5. นิยมเครื่องประดับ
6. นิยมคุณความดี
7. นิยมพิธีการและการทำบุญเกินกำลัง
8. ชอบเป็นฝ่ายรับมากกว่าฝ่ายรุก
9. ทำงานเป็นเล่น ทำเล่นเป็นงาน
10. พึ่งพาอาศัยกัน
11. มีความเป็นส่วนตัวมากเกินไป
12. รักญาติพี่น้อง
13. มีความสันโดษ
14. หวังความสุขชั่วหน้า

(สุพัตรา สุภาพ, 2536 : 22 – 24)

1.4 วิถีชาวบ้าน (Folkways)

วิถีชาวบ้านเป็นมโนภาพที่ William G. Sumner เป็นผู้สร้างขึ้นจากหนังสือที่มีชื่อของเขาชื่อว่า “Folkways” (1907)

วิถีชาวบ้านคือบรรทัดฐานทางสังคมประเภทที่มีความสำคัญน้อยในสังคม ทั้งนี้เพราะการทำผิดวิถีชาวบ้าน จะมีผลกระทบต่อสังคมโดยรวมน้อย วิถีชาวบ้านตามความหมายของ Sumner หมายถึง พฤติกรรมที่คาดหวังว่าปัจเจกชนจะทำหรือไม่ทำอะไรในสถานการณ์ต่าง ๆ ประจําวัน

ในแต่ละวันคนเหล่านั้นสามารถดำเนินชีวิตของเค้าไปได้ และมีการกระทำทางสังคมต่อกัน ได้ก็เพราะมีวิถีชาวบ้านเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อกัน วิถีชาวบ้านจึงเป็นพฤติกรรมที่มีคนจำนวนมากเห็นว่าเหมาะสมถูกต้อง ในสถานการณ์นั้น ๆ วิถีชาวบ้านเป็นพฤติกรรมที่มีขอบข่ายกว้างขวาง ครอบคลุมพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ของสังคมไว้เกือบหมด เช่น การแต่งกาย การพูดจาปราศรัยกัน การปฏิบัติต่อกันระหว่างผู้ใหญ่ ผู้ nhỏและมารยาททางสังคมต่าง ๆ เป็นต้น

แต่ละสังคมจะมีวิถีชาวบ้านเกี่ยวกับการแต่งกาย คือ การแต่งกายที่เหมาะสมในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยมีปัจจัยของเพศ วัย และสถานภาพทางสังคมเข้ามาเกี่ยวข้อง การพูดจาปราศรัยกันเป็นวิถีชาวบ้านอีกประเภทหนึ่ง แต่ละสังคมจะมีวิถีชาวบ้านที่กำหนดว่าชายหญิง ผู้ใหญ่ ผู้ น้อยควรพูดกันอย่างไร ควรใช้ภาษาหรือคำพูดอย่างไร ในสังคมไทยจะมีคำทักทายว่า “สวัสดี” เมื่อเจอกัน วิถีชาวบ้านยังกำหนดมารยาทในการรับประทานอาหารด้วยว่าควรจะทำอย่างไรในที่สาธารณะ กำหนดแบบแผนการปฏิบัติต่อกันระหว่างมารยาทสังคมเพศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างสตรีกับพระสงฆ์ นักสังคมวิทยา ส่วนมากเห็นว่าวิถีชาวบ้านเกี่ยวข้องกับประเพณีต่าง ๆ อย่างมาก จึงให้ความหมายของคำว่าวิถีชาวบ้านและประเพณีเหมือนกัน

วิถีชาวบ้านเป็นบรรทัดฐานที่เราต้องปฏิบัติตามเพราะมันเป็นความเคยชิน ที่ต้องทำอย่างนั้น การปฏิบัติตามวิถีชาวบ้านไม่ได้ถูกบังคับโดยกฎหมายหรือหน่วยที่ตั้งขึ้น โดยเฉพาะโดยรัฐบาล เราทำสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้และอีกหลายสิ่งที่ดีร้าย ๆ กันนี้ได้โดยไม่ได้คิดเลยเพราะเราทำงานเป็นนิสัย เป็นความเคยชิน สิ่งเหล่านี้เป็นวิถีชาวบ้านในสังคมเรา สังคมอื่นอาจมีวิถีชาวบ้านแตกต่างไปจากของเราจึงทำให้มีวัฒนธรรมแตกต่างกันไป

วิถีชาวบ้านเกิดขึ้นเองโดยไม่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้า เกิดจากการที่ในตอนแรก ๆ มีการทดลองพฤติกรรมหลายประเภท ในที่สุดคนจำนวนมากเห็นว่าแบบแผนพฤติกรรมนั้น ๆ เหมาะสมกับสถานการณ์นั้น ๆ จะยอมรับพฤติกรรมเหล่านั้น พฤติกรรมนั้นจึงกลายเป็นนิสัยหรือความเคยชิน เมื่อคนจำนวนมากเห็นว่าเหมาะสม วิถีชาวบ้านนั้น ๆ จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไป

เมื่อวิถีชาวบ้านไม่ได้เกิดจากการวางแผนไว้ล่วงหน้า จึงบอกที่มาของวิถีชาวบ้านแต่ละอย่างไม่ได้ ไม่มีใครบอกได้ว่าวิถีชาวบ้านแต่ละอย่างเกิดขึ้นเมื่อไหร่ ยิ่งกว่านั้น พฤติกรรมของวิถีชาวบ้านแต่ละอย่างจะถูกคาดหวังไว้ไม่เท่ากัน วิถีชาวบ้านมักจะค่อนข้างถาวรอยู่ได้นาน แต่บางอย่างอาจสูญหายไปได้

วิถีชาวบ้านมีหน้าที่สำคัญในการกำหนดพฤติกรรมมนุษย์อยู่ไม่น้อย วิถีชาวบ้านจะกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมบางอย่าง หรือกระตุ้นไม่ให้มีพฤติกรรมบางอย่าง ซึ่งมีทำให้ปัจเจกชนต้องทำตาม (คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540 : 63 – 64)

2. แนวคิดเกี่ยวกับประเพณี

2.1 ความหมายของประเพณี

ชนบทธรรมเนียมประเพณีมีผู้ให้ความหมายไว้หลายทัศนะ พอสรุปได้ดังนี้

ณรงค์ เส็งประสา (2538 อ้างถึงใน ชิงขง เรื่องทอง, 2542, น.99-109) ได้ให้ความหมายของประเพณีไว้ดังนี้

ประเพณีเป็นการกระทำกิจกรรมทางสังคมที่ผู้คนส่วนใหญ่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ประเพณีเป็นปทัสถานเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต การปฏิบัติเพื่อความเจริญแห่งตนและสังคม

ประเพณีเป็นผลมาจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม เมื่อเกิดปัญหาขึ้นมนุษย์ก็พยายามหาวิธีการแก้ปัญหา แนวปฏิบัติในการแก้ปัญหาทางธรรมชาติของผู้คนในสมัยก่อน ๆ มักอาศัยความเชื่อ

ในปัจจุบันประเพณีก็ยังเกิดขึ้นแต่เกิดจากความพึงพอใจ ในการปฏิบัติกิจกรรมนั้นจึงกระทำต่อหรือเลียนแบบเอาอย่างจากสังคมอื่น

พระยาอนุมานราชธน (2514 อ้างถึงใน ชิงขง เรื่องทอง, 2542, น.99-109) ได้ให้ความหมายของประเพณีไว้ว่า ประเพณี คือ ความประเพณีที่ชนหมู่หนึ่ง อยู่ในที่แห่งหนึ่ง ถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกัน และสืบต่อมานาน ถ้าใครในหมู่ประเพณีนอกแบบก็ผิดประเพณี

บุญเลิศ ราโชติ (2536 อ้างถึงใน ชิงขง เรื่องทอง, 2542, น.99-109) ได้กล่าวถึงความหมายของประเพณีไว้ดังนี้

ประเพณี (Tradition) หมายถึง แบบความเชื่อ ความคิด การกระทำ ค่านิยม ทัศนคติ ศีลธรรม จารีตประเพณีแบบแผนและวิธีการกระทำสิ่งต่าง ๆ เช่น การประกอบพิธีกรรมในบางโอกาส ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาในอดีต ลักษณะสำคัญของประเพณี คือ เป็นสิ่งที่ปฏิบัติเชื่อถือกันมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบต่อกันมาและยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน

8. 63490

เลขทะเบียน..... 120778

วันที่..... 3 พ.ค. 2547

เลขหมู่..... 303.4

59495 0.1

ประเพณีนิยม หมายถึง หัตถ์คดีหรือปรัชญาที่ยอมรับหรือเทิดทูนที่ปฏิบัติมาแล้วในอดีตว่า ถูกต้องหรือพึงปฏิบัติตามหรือเป็นสิ่งที่ขึ้นาที่ที่สุดที่ต้องประพฤติปฏิบัติตามในปัจจุบัน และในอนาคต

2.2 ประเภทของประเพณี

ณรงค์ เสงี่ยมประชา (2538 อ้างถึงใน อึ้งยง เรืองทอง, 2542, น.99-109) ได้สรุปไว้ว่า ประเพณีอาจแบ่งออกเป็น 3 ประเภท โดยถือเกณฑ์น้ำหนักแห่งการบังคับให้ปฏิบัติดังนี้

1. ธรรมเนียมประเพณี หมายถึง ประเพณีที่สมาชิกในสังคมควรจะปฏิบัติ เช่น การต้อนรับแขกผู้มาเยี่ยมเยือน ถ้าใครไม่ปฏิบัติจะได้รับการติฉินนินทา

2. จารีตประเพณี หมายถึง ประเพณีที่ทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม ถ้าใครฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติ ถือว่าผิดกฎหมายศีลธรรมหรือผิดศีลธรรม จะได้รับการลงโทษ อาจรุนแรงถึงไม่มีใครยอมคบหาสมาคม ถือว่าเป็นพวกนอกกริต เช่น คนที่ไม่รู้จักบุญคุณของพ่อแม่ หรือพ่อแม่ไม่ยอมเลี้ยงดูลูกขณะที่ยังเล็กไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้

3. ขนบประเพณี หมายถึง ประเพณีที่ทุกคนต้องปฏิบัติ ถ้าใครไม่ปฏิบัติถือว่ามีความผิดตามกฎหมาย ต้องได้รับโทษตามกฎหมายบัญญัติ เช่น ประเพณีการจดทะเบียนสมรส การรับใช้ชาติโดยการเป็นทหาร

นอกจากนี้ประเพณีอาจแบ่งออกเป็น 4 ประเภท โดยอาศัยเกณฑ์ที่ว่า เป็นเรื่องของใคร เกี่ยวกับอะไร เป็นเรื่องของครอบครัวหรือส่วนรวม เป็นเรื่องของท้องถิ่นหรือของประเทศ โดยแบ่งออกเป็น

1. ประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการบวช การแต่งงาน การตาย การทำบุญวันเกิด การทำบุญบ้าน ฯลฯ

2. ประเพณีส่วนรวม ได้แก่ ประเพณีที่ทุกคนในชาติจะกระทำร่วมกัน เช่น ประเพณีทำบุญปีใหม่ ทำบุญในวันสำคัญทางพุทธศาสนา

3. ประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ ประเพณีการแต่งกายของชาวภาคเหนือ ประเพณีบุญบั้งไฟ การทอผ้าไหมของชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การแสดงหนังตะลุงของชาวภาคใต้ การรำวงของชาวภาคกลาง ฯลฯ

4. รัฐพิธี และราชพิธี

ก. รัฐพิธี หมายถึง ประเพณีที่จัดโดยรัฐบาล เพื่อประชาชนของประเทศซึ่งเกิดขึ้นหลังการปฏิรูปการปกครอง และเริ่มมีตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา เช่น การฉลองรัฐธรรมนูญ รัฐพิธีพืชมงคล รัฐพิธีแรกนาขวัญ

ข. ราชพิธี เป็นพิธีที่ปฏิบัติโดยรัฐบาล เช่น กิจกรรมที่เกี่ยวกับองค์พระมหากษัตริย์ แต่กึ่งหวังเพื่อความเจริญ ความสุขของประชาชนและประเทศ เช่น พระราชพิธีจักรมงคล พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

การแบ่งประเภทของประเพณีนั้น อาจแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ตามกิจกรรมที่กระทำเป็นประจำได้แก่ ประเพณีประจำวัย ประเพณีประจำตัว และประเพณีประจำวันทางศาสนา (อึ้งยง เรืองทอง, 2542 : 99 – 109)

3. แนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุวรรณ บัวทวน ได้กล่าวถึงตัวแปรเหตุที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนหมู่บ้านหลายแห่ง พบว่ามีตัวแปรที่สำคัญ ได้แก่ นิเวศวิทยา การยอมรับสิ่งใหม่ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ลักษณะบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคล สื่อสารมวลชน และการสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ส่วนตัวแปรผลที่สำคัญได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

1. ตัวแปรเหตุ

ตัวแปรเหตุที่ทำให้มีอิทธิพลหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นมีอยู่หลายตัวแปร แต่ละตัวแปรสามารถแยกแยะเพื่อการวิเคราะห์ 'ได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 นิเวศวิทยา

สภาพทางนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ สามารถกล่าวถึงสภาพนิเวศวิทยาที่อุดมสมบูรณ์พอสมควรและไม่อุดมสมบูรณ์

1.2 การยอมรับสิ่งใหม่

การยอมรับสิ่งใหม่นี้ กล่าวถึงการยอมรับและการไม่ยอมรับสิ่งใหม่ 'ไม่ว่าจะเป็นด้านการเกษตรหรือไม่ใช่การเกษตร

1.3 การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมนี้จะกล่าวถึง ระบบการศึกษา ระบบการค้าขาย และชีวิตแบบเมืองว่าชาวบ้านนิยมมากน้อยเพียงใด

1.4 ลักษณะบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคล

หมายถึง ลักษณะความแตกต่างของปัจเจกบุคคลในด้านเพศ อายุ การศึกษา ประสบการณ์ต่าง ๆ ทัศนคติความเป็นผู้นำและอื่น ๆ

1.5 การสื่อสารมวลชน

การสื่อสารมวลชนนี้เป็นการพิจารณาถึงความเป็นไปได้ที่จะรับการสื่อสารต่าง ๆ การสื่อสารมวลชนนี้มีความสำคัญจากปัจจัยภายนอก ซึ่งรัฐบาลมีส่วนที่จะกระตุ้นให้เกิดการพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

1.6 การสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน

การสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานนี้เป็นการพิจารณาถึงความเป็นไปได้ หรือ ประโยชน์ที่ได้มีโอกาสได้ใช้สาธารณูปโภคต่าง ๆ กัน

2. ตัวแปรตาม

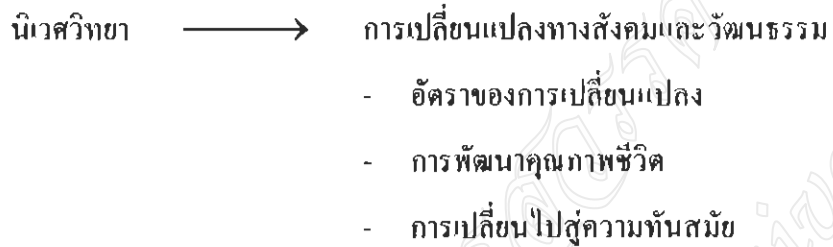
ตัวแปรตาม คือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ตัวแปรนี้สามารถแยกได้ เป็นอัตราของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม อาจเป็นไปในด้านช้าและเร็ว และตัวแปรนี้ ยังประกอบด้วย การพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ว่าได้มีการพัฒนาวิถีชีวิต ความเป็นอยู่มาากน้อยเพียงใด และการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยซึ่งสามารถแยกพิจารณาเป็นทางด้านวัตถุและด้านจิตใจ ว่ามีความทันสมัยหรือไม่

3. ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเหตุและตัวแปรตาม

3.1 นิเวศวิทยากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ถ้าหากชุมชนใดอยู่ในสภาพที่มีสิ่งแวดล้อมที่ไม่อุดมสมบูรณ์ ย่อมจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมที่มีอัตราช้ากว่าชุมชนที่อยู่ในสภาพสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์

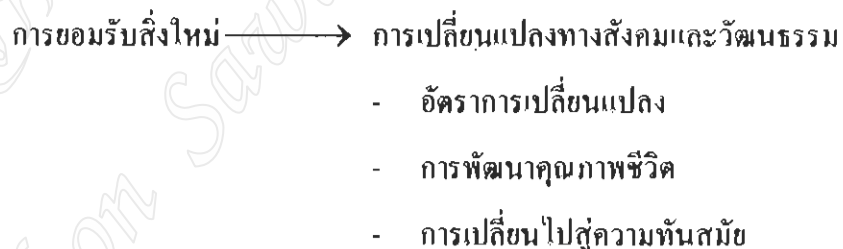
นอกจากนี้ปัจจัยด้านนิเวศวิทยา ยังมีผลต่อการพัฒนาชีวิตของประชากรให้ดีขึ้น
อีกด้วย หมายความว่าถ้าสิ่งแวดล้อมในด้านภูมิศาสตร์ดี มีที่ดินทำกินที่อุดมสมบูรณ์ ก็ส่งผลให้มี
รายได้ดีขึ้น นำรายได้มาปรับปรุงความเป็นอยู่ต่าง ๆ ให้ดีขึ้น ทำให้แตกต่างไปจากเดิม

3.2 การยอมรับสิ่งใหม่กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

เมื่อพิจารณาถึงอัตราการยอมรับสิ่งใหม่ ซึ่งจะมีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลง
ทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากการยอมรับสิ่งใหม่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการ
เกษตร หรือไม่ใช่การเกษตรก็ตาม ย่อมเป็นการกระตุ้นและสนับสนุนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
สถาบันทางสังคมต่าง ๆ ได้รวดเร็วยิ่งขึ้น รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนและครอบครัวให้ดีขึ้น
ยิ่งขึ้นกว่าเดิม

จากลักษณะดังกล่าวสามารถสรุปผลของการเปลี่ยนแปลงดังนี้

3.3 การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม

การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมซึ่งแน่นอนว่าจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทาง
สังคม และวัฒนธรรมในอัตราที่เร็ว มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับอิทธิพลจากปัจจัย
ภายนอกชุมชนอย่างมาก นอกจากนี้ย่อมจะทำให้ชาวบ้านได้มีการพัฒนาชีวิต ความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น
กว่าเดิมเพราะสิ่งที่ได้รับจากเมือง

จากลักษณะดังกล่าวสามารถสรุปผลของการเปลี่ยนแปลงดังนี้

การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม → การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

- อัตราของการเปลี่ยนแปลง
- การพัฒนาคุณภาพชีวิต
- การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย

3.4 ลักษณะบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ลักษณะบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลมีความแตกต่างกันอยู่บ้างไม่มากนักน้อย ลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดความแตกต่าง และมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมผู้ที่มีการศึกษาสูงย่อมจะรับสิ่งใหม่ ๆ และย่อมจะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น และการเปลี่ยนแปลงจะมีอัตราที่เร็วกว่าผู้ที่มีการศึกษาดำกว่า ลักษณะบุคลิกภาพนี้ยังมี เพศ อายุ ประสบการณ์การทำงาน ความเป็นผู้นำ และอื่น ๆ เป็นตัวแปรที่สำคัญที่กำหนดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

จากลักษณะดังกล่าวสามารถสรุปผลของการเปลี่ยนแปลงดังนี้

ลักษณะบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคล → การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

เพศ	- อัตราการเปลี่ยนแปลง
อายุ	- การพัฒนาคุณภาพชีวิต
การศึกษา	- การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย
ประสบการณ์ต่าง ๆ	
ทัศนคติ	
ความเป็นผู้นำ	
ฯลฯ	

3.5 การสื่อสารมวลชนกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ได้กล่าวว่า ปิ๊งจายการฟังวิทยุ โทรศัพท์ เครื่องมือสื่อสารต่าง ๆ เป็นตัวการหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านวัฒนธรรม การศึกษาการสาธารณสุข เศรษฐกิจและการเมือง จากลักษณะดังกล่าวสามารถสรุปผลของการเปลี่ยนดังนี้

การสื่อสารมวลชน —————> การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

- อัตราการเปลี่ยนแปลง
- การพัฒนาคุณภาพชีวิต
- การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย

3.6 การสาธารณสุขปึกคั่นพื้นฐาน

นับตั้งแต่รัฐบาลได้มีการสร้างสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานด้านการสาธารณสุขปึกคั่นนี้ได้แก่ ถนนหนทาง โรงเรียน ไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

การสาธารณสุขปึกคั่นพื้นฐาน —————> การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

- อัตราการเปลี่ยนแปลง
- การพัฒนาคุณภาพชีวิต
- การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย

4. ข้อเสนอแนะบางประการ

4.1 ปิ๊งจายภายนอกและปิ๊งจายภายในที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ปิ๊งจายภายนอกในที่นี้จะหมายถึงปิ๊งจายทางด้านการแพร่การกระจายทางวัฒนธรรม การสื่อสารมวลชนและการสาธารณสุขปึกคั่นพื้นฐาน และปิ๊งจายภายในซึ่งหมายถึงนิเวศวิทยา การยอมรับสิ่งใหม่ และลักษณะบุคลิกภาพของปิ๊งจายบุคคล

4.2 ปิ๊งจายภายนอกจะมีอิทธิพลมากกว่าปิ๊งจายภายใน ในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม กล่าวอีกอย่างหนึ่งปิ๊งจายภายนอกเป็นปิ๊งจายที่เป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมก่อนปิ๊งจายภายในทั้งหลาย (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2537 : 71- 77)

4. แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่ม

4.1 ความหมายของกลุ่ม

มีผู้ให้ความหมายแตกต่างกันไป โดยต่างก็มีเหตุผลประกอบการพิจารณาของคนกล่าวคือ

คลินเบิร์ก (Klineberg) อธิบายว่า การรวมกลุ่มคือ การที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป มาอยู่รวมกันและมีอิทธิพลต่อกัน

ฮอร์แมนส์ (Hormans) ให้ไว้ว่า “กลุ่ม” คือ การที่บุคคลจำนวนหนึ่งมา มีการติดต่อสื่อสารกันภายในช่วงเวลาหนึ่ง โดยมีจำนวนสมาชิกพอสมควรที่ทุกคนจะติดต่อกันได้อย่างทั่วถึง

ฮัลเบิร์ต อี. กัลลี (Halbert E. Gulley) กล่าวว่า “กลุ่ม” มีความหมายลึกซึ้งกว่าการที่บุคคลมาอยู่รวมกันเฉย ๆ เท่านั้น แต่การรวมกลุ่มจะต้องประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 3 ประการคือ

1. มีวัตถุประสงค์ร่วมกันและวัตถุประสงค์นั้นจะต้องสนองความต้องการของสมาชิกแต่ละคนด้วย
2. ผลของการทำงานจะเกิดจากความร่วมมือของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม
3. มีการสื่อสารทางวาจา (verbal communication) หรือมีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง

มูซาฟาเฟอร์ เชอริฟ (Muzafer Sherif) กล่าวถึงกลุ่มในอีกความหมายหนึ่งโดยพิจารณา “กลุ่ม” ในฐานะที่เป็น “หน่วยทางสังคม” ซึ่งจะมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีสมาชิกอยู่จำนวนหนึ่ง ซึ่งสมาชิกแต่ละคนจะต้องมีบทบาทอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะ ภายในช่วงเวลาที่กำหนดเอาไว้
2. มีค่านิยม (value) หรือบรรทัดฐาน (norms) ที่แสดงออกมาได้อย่างแน่นอนซึ่งค่านิยมหรือบรรทัดฐานนี้จะเกิดจากการแลกเปลี่ยนทัศนคติ ความรู้สึกนึกคิด แรงบันดาลใจ และวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่มของสมาชิก

ในทางจิตวิทยา เครช (Krech) ครัทซ์ฟิลด์ (Crutchfield) และบัลลาเช่ (Ballachey) ได้ให้ความหมายของกลุ่มว่า

“กลุ่ม” หมายถึง การที่คนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มาพบกันในสภาพการณ์ต่อไปนี้

1. มีอคติในการรวมกลุ่มร่วมกันกล่าวคือ มีความเชื่อคุณค่าและบรรทัดฐานซึ่งจะนำไปสู่การกระทำร่วมกัน

2. ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มจะเป็นไปอย่างอิสระและการแสดงพฤติกรรมของสมาชิกแต่ละคนจะมีอิทธิพลต่อกัน

จากหลักการทั้งหมดที่กล่าวนี้ อาจสรุปลักษณะของกลุ่มได้ว่า

1. มีบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมารวมกัน
2. มีจุดมุ่งหมายร่วมกัน (Common Goal)
3. มีการติดต่อเกี่ยวข้องกัน (Interaction) และมีการกระทำร่วมกัน

4.2 ประเภทของกลุ่ม

1. กลุ่มปฐมภูมิและกลุ่มทุติยภูมิ (Primary and Secondary Groups)

ก. กลุ่มปฐมภูมิ (Primary Groups) เป็นกลุ่มที่สมาชิกสามารถพบกันได้ซึ่ง ๆ หน้า (Face to Face) โดยที่สมาชิกสนิทสนมกัน มีการร่วมมือกันทำงานโดยมิได้หวังผลประโยชน์อื่นใด ลักษณะสำคัญของกลุ่มปฐมภูมิคือ

- มีขนาดเล็ก
- มีภูมิหลังเหมือน ๆ กัน
- มีความสนใจเป็นส่วนตัวและความสัมพันธ์ใกล้ชิด ตัวอย่างของกลุ่มปฐมภูมิได้แก่ กลุ่มในครอบครัว กลุ่มเพื่อนเล่นข้างบ้าน กลุ่มเพื่อนสนิท

ข. กลุ่มทุติยภูมิ (Secondary Groups) เป็นกลุ่มขนาดใหญ่ ขาดความสนิทสนมใกล้ชิด ความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในกลุ่มเป็นทางการโดยเป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่วางไว้ ไม่มีความสัมพันธ์กันเป็นการส่วนตัวเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น กลุ่มของหน่วยงานต่าง ๆ สมาคม องค์กรพรรคการเมือง ฯลฯ

2. กลุ่มภายในและกลุ่มภายนอก (In – Group and Out – Group)

ก. กลุ่มภายใน (In – Group) เป็นกลุ่มที่มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความผูกพันกันเป็นมิตรพบกัน และร่วมมือกันระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม สมาชิกรู้สึกภูมิใจว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม กลุ่มแบบนี้มีผลดีต่อการทำงานของกลุ่ม

ข. กลุ่มภายนอก (Out - Group) เป็นกลุ่มที่มีความห่างเหินกัน ไม่เห็นอกเห็นใจกัน 'ไม่มีความรู้สึกร่วมกัน สมาชิกไม่รู้สึกร่วมใจที่อยู่ในกลุ่มนั้น กลุ่มแบบนี้ก่อให้เกิดการทำงานของกลุ่มไม่ได้รับผลดี

3. กลุ่มทางด้านจิตวิทยาและกลุ่มทางสังคม (Psyche and Socio - Group)

ก. กลุ่มทางด้านจิตวิทยา (Psychegroups) เป็นกลุ่มที่สมาชิกเข้ามารวมตัวกันเพื่อการพบปะระหว่างกัน การรวมกลุ่มเป็นสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล

ข. กลุ่มทางด้านสังคม (Sociogroups) เป็นกลุ่มที่สมาชิกเข้ามารวมกัน เพื่อการทำงานบางอย่าง การรวมกลุ่มเพื่อการทำงานหรือการแก้ไขร่วมกันระหว่างสมาชิกกลุ่ม

4. กลุ่มปิดและกลุ่มต่อเนื่อง (Closed and Continuous Groups)

กลุ่มปิดจะไม่มีการรับสมาชิกอื่น ๆ ให้เข้ามาในกลุ่ม แต่จะประกอบด้วยสมาชิกที่ริเริ่มจัดตั้งกลุ่มเท่านั้น ส่วนกลุ่มต่อเนื่องเป็นกลุ่มที่เปิดให้สมาชิกอื่น ๆ เข้าร่วมในกลุ่มได้

นอกจากนี้ ดร.หลุย จำปาเทศ ยังกล่าวถึงกลุ่มที่สำคัญอีก 2 แบบคือ

1. กลุ่มรูปนัย (Formal Group) หมายถึง กลุ่มที่มีกฎเกณฑ์วางไว้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อให้ดำเนินไปอย่างมีหลักการและมีระเบียบ เช่น กลุ่มข้าราชการ หน่วยงาน กลุ่มสัมนนา สมาคม สโมสร ฯลฯ

2. กลุ่มอรูปนัย (Informal Group) หมายถึง กลุ่มที่มีลักษณะตรงข้ามกับกลุ่มรูปนัย เป็นกลุ่มที่ไม่มีกฎเกณฑ์อันใดวางไว้ตายตัว ไม่มีพิธีรีตอง เช่น กลุ่มเพื่อนฝูงที่รักชอบกันมาพบกันนัดเจอกัน กลุ่มครอบครัว กลุ่มวงสุราก็พาเป็นต้น (สุพล บุญทรง, มปป : 1-23)

4.3 โครงสร้างของกลุ่ม

เมื่อบุคคลหลาย ๆ คนเข้าร่วมกลุ่มกันเป็นครั้งแรกและเริ่มมีปฏิริยาสัมพันธ์ต่อกัน ความแตกต่างของบุคคลย่อมปรากฏขึ้น ความสัมพันธ์ได้ถูกสร้างขึ้นจากส่วนต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดแบบแผนของความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ ของกลุ่ม ได้แก่

1. สถานภาพ (Status) หมายถึง ตำแหน่งทางสังคมหรือตำแหน่งต่าง ๆ ในกลุ่มคนที่จะมาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มซึ่งมีความแตกต่างกันอยู่แล้ว

2. บทบาท (Role) หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกให้เหมาะสมกับตำแหน่งที่ครอบครองอยู่

3. ปทัสถาน (Norms) หมายถึง กฎเกณฑ์ที่สมาชิกกลุ่มพึงปฏิบัติตามเพื่อจะทำให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นไปโดยราบรื่นและคงเส้นคงวา ปทัสถานเป็นแนวทางปฏิบัติของสมาชิกกลุ่ม ซึ่งถ้าผู้ใดไม่ปฏิบัติตามจะได้รับการลงโทษจากกลุ่ม

4. การสื่อสาร (Communication) หมายถึง การติดต่อแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างบุคคล การสื่อสารเป็นสะพานเชื่อมคนในกลุ่มเข้าด้วยกัน ถ้าขาดกระบวนการสื่อสารแล้ว ความเป็นกลุ่มจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย

5. ปัจจัยเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม 'ได้แก่' สิ่งที่อยู่รอบตัวเราทั่วไปอาจจะเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ได้ ซึ่งทำหน้าที่อำนวยความสะดวกให้กลุ่มพัฒนาขึ้นมาและดำรงอยู่ได้ (ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร, 2545 : 192)

5. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

5.1 ความหมาย

กรมการพัฒนาชุมชน ให้ความหมายว่า "ชุมชน หมายถึงกลุ่มคนที่มีความคิด'ไปในแนวทางเดียวกัน และสามารถร่วมกำลังดำเนินงานกิจกรรมใด ๆ เพื่อประโยชน์ร่วมกันได้"

เสาวคนธ์ สุดสวัสดิ์ ให้ความหมายว่า "ชุมชนเป็นการมารวมกันอยู่เป็นกลุ่ม ตั้งแต่กลุ่มขนาดเล็ก เช่น หมู่บ้าน ไปจนถึงกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น เมือง ประเทศ หรือหมายถึงอาณาบริเวณท้องถิ่นหนึ่ง ๆ ซึ่งผู้คนในท้องถิ่นนั้นมีภาษาพูดเดียวกัน มีจารีตประเพณีอย่างเดียวกัน มีความรู้สึกเป็นแบบเดียวกัน และมีการกระทำไปตามทัศนคติซึ่งเป็นไปในทำนองเดียวกัน"

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 'ได้ให้ความหมายไว้ว่า "ชุมชน หมายถึง องค์การทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่ง และปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้ และสามารถแก้ไขปัญหาละส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้"

5.2 องค์ประกอบของชุมชน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 'ได้แบ่งองค์ประกอบของชุมชนออกเป็น 4 ประการคือ

1. ประชากรจำนวนหนึ่ง
2. สถาบันทางสังคม
3. องค์การทางสังคม
4. อาณาเขตทางภูมิศาสตร์

5.3 โครงสร้างของชุมชน

โครงสร้างของชุมชนเปรียบเสมือนกับต้นไม้ซึ่งโครงสร้างประกอบด้วยราก ลำต้น กิ่ง ใบ ดอก เป็นต้น ส่วนโครงสร้างของชุมชนที่สำคัญนั้นได้แก่

1. บุคคล หมายถึง คนหนึ่งๆ ที่มีคุณลักษณะหรือบุคลิกลักษณะแตกต่างกันออกไป เนื่องจากกรรมพันธุ์และสิ่งแวดล้อมเป็นตัวกำหนด
2. กลุ่มคน หมายถึง บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ที่มีความสัมพันธ์ทางสังคม ด้วยการกระทำต่อกัน คือ มีปฏิริยาโต้ตอบกันและเข้าใจกัน
3. สถานภาพและบทบาท ได้แก่ ตำแหน่งและหน้าที่ของบุคคลซึ่งผูกพันกันอยู่ในสังคม บุคคลแต่ละคนจะมีสถานภาพและบทบาทหลายอย่างตามกลุ่มที่สังกัดอยู่
4. ระบบสังคม เป็นเครื่องมือซึ่งกำหนดและเป็นแนวทางให้สมาชิกของสังคมยึดถือปฏิบัติเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความสงบสุขของสังคม
5. สถาบันทางสังคม หมายถึง คุณธรรมและกิจกรรมบางอย่างที่มีความสำคัญต่อสังคมมนุษย์ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา เป็นต้น
6. การแบ่งชั้นทางสังคม ซึ่งได้แก่
 - 1) การแบ่งชั้นในสังคมเมือง คือตระกูล เจ้านาย ขุนนาง ขุน หลวง พระ พระยา ความสำเริงทางราชการ อำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง การศึกษา ชนิดของอาชีพ
 - 2) การแบ่งชั้นในสังคมชนบท คือชนชั้นผู้นำท้องถิ่นกับชนชั้นชาวบ้านทั่ว ๆ ไป

5.4 ประเภทของชุมชน

การแบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม เป็นการแบ่งประเภทของชุมชนที่นักสังคมวิทยานิยามมากที่สุด แบ่งชุมชนออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ชุมชนชนบท (Rural Community)

ชุมชนชนบทหมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตเดียวกันรวมกันเป็นกลุ่ม ๆ มีความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่น้อย มีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกอย่างแน่นแฟ้น มีความรู้สึกเป็นอย่างเดียวกัน มีการพบปะสังสรรค์กันอยู่เสมอ มีแบบอย่างของการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพคล้ายกัน สภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไปขึ้นอยู่กับธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ ขบวนการ

ทางสังคมขึ้นอยู่กับสภาพทางภูมิศาสตร์ และวัฒนธรรมของชุมชนนั้นเป็นสำคัญ มีการประกอบอาชีพเกษตรแต่ยังคงขาดทักษะในด้านการประกอบการและการจัดการแบบทันสมัย

2. ชุมชนเมือง (Urban Community)

ชุมชนเมือง หมายถึง อาณาบริเวณที่มีประชากรอยู่ร่วมกันจำนวนหนึ่ง และต้องมีความหนาแน่นมากพอสมควร เป็นบริเวณที่มีอาคารบ้านเรือนหนาแน่นอยู่ในเขตการปกครองแบบใดแบบหนึ่ง ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนมีการประกอบอาชีพที่แตกต่างกันออกไป มีความเจริญเป็นศูนย์กลางต่าง ๆ และรวมทั้งมีความเชื่อมโยงอยู่ด้วยเช่น สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ เป็นต้น (สนธยา พลศรี, 2533 : 13-26)

6. แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นชุมชนและประชาคม

อนุชาติ และวีรบุรุษ วิจารณ์ วิสารทสกุล (2541 อ้างถึงใน ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ, 2543, น.37) ได้สรุปถึงความเป็นชุมชนและประชาคมภายใต้กระแสการสร้างชุมชนขึ้นใหม่ จะพบว่า “ชุมชน” ในประชาสังคมนี้ หมายถึง ชุมชนแห่งสำนึก (Conscious Community) ที่สมาชิกต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบโดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น อาจจะต้องพื้นฐานของระบบคุณค่าเก่า หรือเป้าประสงค์ใหม่ของการเข้ามาร่วมกัน ดังนั้น คำว่า ประชาคม หรือ ชุมชน จึงอาจมีขนาดและลักษณะที่แตกต่างกันไป ความเป็นชุมชนจึงมีลักษณะเป็นพลวัตที่บุคคลและกลุ่มคนต่างมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน มีความสัมพันธ์และตัดสินใจร่วมกัน โดยมีพันธะเชื่อมโยงระบบใหญ่บนพื้นฐานแห่งความเป็นอยู่ที่ดีร่วมกัน

“ความเป็นชุมชน” หรือ “ความเป็นประชาคม” จึงเป็นรากฐานที่สำคัญของสังคม เพราะจะเป็นกลุ่มคนที่มีความผูกพันเอื้ออาทรต่อกัน เป็นแหล่งพื้นฐานที่สุดที่จะเกิดการรักความปรารถนาดีของคนในสังคม

นอกจากนี้ อนุชาติ พวงคำลี และวีรบุรุษ วิจารณ์ วิสารทสกุล (2541 อ้างถึงใน ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ, 2543, น.38) ได้เสนอเนื้อหาของคำจำกัดความและการตีความของคำว่า “ประชาสังคม” อันเป็นแนวทางในการเรียนรู้ถึงความเป็นชุมชนว่ามีลักษณะ ดังนี้

1. มีความหลากหลาย เช่น มีความหลากหลายของการรวมตัว พื้นที่ รูปแบบของกิจกรรม ประเด็นความสนใจ/ปัญหา และกลุ่มคนที่มาร่วมตัวกัน
2. มีความเป็นชุมชนที่อาจมีอาณาบริเวณหรือบริบทขนาดใหญ่ที่เชื่อมโยงติดต่อกันในทางใดทางหนึ่งหรือความเป็นชุมชนขนาดเล็ก ที่รวมตัวด้วยความรัก ความผูกพัน ความเอื้ออาทร ความสนใจ และหรือผลประโยชน์ร่วมกัน

3. บนสำนึกสาธารณะ ด้วยจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง (Public Consciousness) ของสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society)
4. มีกิจกรรมและความต่อเนื่อง บนพื้นฐานของกระบวนการกลุ่ม และด้วยพื้นฐานแห่งการเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกัน (Interactive Learning Through Action) ที่มีความต่อเนื่องและยั่งยืน
5. มีเครือข่ายและการติดต่อสื่อสาร ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สื่อสารและเครือข่าย เพื่อกลุ่มประชาคมจะมีความยั่งยืน (Communication and Network)

ส่วนองค์ประกอบอันเป็นข้อแสดงถึงความเคลื่อนไหวของกลุ่มชุมชน - ประชาสังคมนั้น มีองค์ประกอบ ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางมีความเป็นธรรมชาติที่มีใช้การจัดตั้ง มีความรัก ความเอื้ออาทร มีองค์ความรู้และความสามารถในการแสวงหาความรู้ มีการเรียนรู้และการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันการติดต่อสื่อสารอย่างต่อเนื่อง เครือข่ายและความร่วมมือ และมีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ

ชุมชน-ประชาสังคมนี้เป็นการศึกษาชุมชนในลักษณะของความเคลื่อนไหวและเป็นกระบวนการกลุ่มที่มีการประสานกลุ่มคนตั้งแต่กลุ่มที่มีขนาดเล็กจนถึงกลุ่มใหญ่ในระดับประเทศ เพื่อดำเนินงานหรือมีกิจกรรมร่วมกันในการผลักดันในเชิงนโยบายที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนหรือประชาคมให้เกิดมีการเข้มแข็ง โดยมีความเอื้ออาทรต่อกันและการเรียนรู้ร่วมกัน

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนในรูปแบบใหม่

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนในรูปแบบใหม่ เกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาเทคโนโลยีและปัญหาของสังคมสมัยใหม่ที่ทวีความซับซ้อนและรุนแรงขึ้น การพิจารณาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหามิอาจจำกัดอยู่ในปริมาตรของชุมชนที่มีอาณาเขตภูมิศาสตร์เล็ก ๆ ได้เพียงลำพัง เพราะบางปัญหาก็เกิดจากอิทธิพลภายนอก ซึ่งบางครั้งการแก้ไขต้องการการรวมกำลัง ความร่วมมือ และทรัพยากรจากภายนอกชุมชน

คุณลักษณะที่สำคัญของชุมชนในรูปแบบใหม่ คือ

1. จิตสำนึกร่วม (Consciousness)
2. หลักการ (Principle)
3. จุดมุ่งหมาย (Purpose)

ดังนั้น ชุมชนในรูปแบบใหม่ จึงอาจมีลักษณะเป็น “ชุมชนทางอากาศ” หรือผู้สนใจจะมีส่วนร่วมในรายการวิทยุ ชุมชนเครือข่ายบน Internet ฯลฯ อาจกล่าวได้ว่าเป็นชุมชนที่ไม่จำเป็นต้องมีพื้นที่ทางกายภาพ ไม่จำเป็นต้องว่าสมาชิกต้องพบปะหน้าตากันโดยตรง แต่เป็นชุมชนที่อาศัยเทคโนโลยีการสื่อสาร และเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นเครื่องสานความสัมพันธ์ และจิตสำนึกร่วมของสมาชิก

Schuler (มปป. อ้างถึงใน ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ, 2543, น.41) ได้กล่าวว่า ชุมชน คือ สายใย (web) ของความสัมพันธ์ทางสังคมมีความเป็นเอกภาพ มีพลังความยึดโยง (Cohesive) การสนับสนุนเกื้อกูลกันและกัน ทำนองเดียวกันเทคโนโลยี ก็คือ สายใย (web) ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ และการสื่อสารของผู้คนต่าง ๆ เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และ การสื่อสารผ่านวิทยุ โทรศัพท์ โทรศัพท์ มีบทบาทในการสร้างชุมชนในรูปแบบใหม่ โดยสมาชิกไม่จำกัดเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ เพศ วัย ศาสนา และฐานะทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

ชุมชนในรูปแบบใหม่อาจเรียกได้ว่าเป็น “ชุมชนเสมือนจริง” (Virtual Community) เป็นชุมชนที่กลุ่มคนอาจจะได้พบกันโดยตรงหรือไม่ก็ตาม แต่มีโอกาสสื่อสารกันด้วยถ้อยคำภาษา และความคิดผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ชุมชนแบบนี้มีข้อดีกว่าชุมชนแบบอื่นตรงที่ว่า ไม่มีข้อคิดเกี่ยวกับเพศ อายุ เชื้อชาติ สีผิว เผ่าพันธุ์ รูปร่างหน้าตา เสียงพูด อากัปกริยาของสมาชิกชุมชนเสมือนจริงเป็นเครื่องมือที่เชื่อมโยงผู้ที่มีความสนใจร่วมกันเข้าด้วยกัน ในชุมชนแบบเดิมเราจะรู้จักผู้คนต่อเมื่อได้พบปะหน้าค่าตา และต้องคบหาสมาคมกับผู้คนจำนวนไม่น้อยกว่าที่จะพบผู้ที่มีความสนใจในเรื่องบางเรื่องเหมือนกับเรา แต่ในชุมชนประเภทนี้เราสามารถเข้าถึงแหล่งที่เราสนใจได้อย่างทันที นอกจากนี้ยังมีข้อดี คือ ช่วยคัดสรรกลั่นกรองข้อมูลที่น่าสนใจและทันสมัย โดยไม่ต้องเก็บรวบรวมไว้มากมายเช่นแต่ก่อน

อย่างไรก็ดี มีข้อทักท้วงว่าชุมชนในรูปแบบใหม่นี้ ไม่น่าจะถือว่ามีลักษณะ “ชุมชน” เนื่องจากผู้ที่เกี่ยวข้องไม่มีพันธะผูกพันใด ๆ กับชุมชน มีอิสระที่จะเลือกเข้าร่วมเมื่อใดก็ได้ หรือถอยออกไปเมื่อใดก็ได้ อีกทั้งข้อมูลข่าวสารที่สื่อถึงกันก็ไม่สามารถที่จะเชื่อถือได้หมด

ชุมชนในรูปแบบใหม่นี้ ยังคงต้องมีการอาศัยความเป็นชุมชนเดิมคือพื้นที่อยู่ข้าง แต่ลักษณะความสัมพันธ์มีการเปลี่ยนแปลงไป สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมซับซ้อน โดยผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่มีรูปแบบที่กว้างขวางขึ้นทั้งในระดับชาติและในระดับโลก กล่าวคือ สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นถ้าเป็นปัญหา ปัญหาหรือสิ่งนั้น ๆ ก็จะเชื่อมโยงไปในระดับที่กว้างขึ้นได้ และในทางตรงกันข้ามก็จะเป็นประโยชน์หรือผลต่อความรับผิดชอบร่วมกันในฐานะเป็นชุมชนในรูปแบบใหม่ที่มีจิตสำนึกร่วมกันมีหลักการและจุดมุ่งหมายร่วมกัน

Schuler (1996 อ้างถึงใน ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ, 2543, น.40) กล่าวถึงปัจจัย และทิศทางของชุมชนในรูปแบบใหม่ คือ ความเป็นปัจเจกบุคคลของแต่ละบุคคล ระบบเศรษฐกิจ และการแพร่กระจายของเทคโนโลยีสารสนเทศอันไร้ขอบเขต ที่จะสร้างวัฒนธรรมมวลชนแบบใหม่

Lois Dean ของกลุ่ม HUD ในอเมริกา (มปป.อ้างถึงใน ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ, 2543, น.40) ได้กล่าวถึงชุมชนในปี ค.ศ. 2020 ว่าชุมชนจะอยู่บนพื้นฐาน หรืออยู่ในรูปแบบขององค์กรรัฐ รัฐบาลท้องถิ่น องค์กรเอกชน ที่สามารถสร้างและส่งเสริมโดยการวางแผนร่วมกัน โดยมีเครือข่ายทางคอมพิวเตอร์เป็นพื้นฐาน และการพัฒนาจะอยู่ในลักษณะของกิจกรรมความร่วมมือทางเทคนิคและการมีส่วนร่วมของรัฐ เอกชน และกลุ่มคนในท้องถิ่น

การศึกษาชุมชนในมิตินี้ จะช่วยให้เห็นความเปลี่ยนแปลงและเข้าใจสภาพที่เกิดขึ้นในสังคมสมัยใหม่ได้ และช่วยให้เห็นรูปแบบของชุมชนที่มีความหลากหลายโดยอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่เชื่อมโยงเครือข่ายของผู้คนเข้าด้วยกัน ด้วยความที่มีวัตถุประสงค์และความสนใจร่วมกัน หรือเป็นศูนย์กลางการสื่อสารที่ทำให้ผู้คนที่ผ่านเข้ามาในเครือข่ายได้มีโอกาสแลกเปลี่ยน และแบ่งปันความรู้ ประสบการณ์ร่วมกันโดยความร่วมมือทางเทคโนโลยีที่เชื่อมโยงในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับภูมิภาค จนถึงระดับโลก แต่ในขณะที่เดียวกันความเป็นศูนย์กลางการสื่อสาร หรือเครือข่ายชุมชนในรูปแบบนี้ สมาชิกในเครือข่ายมีข้อด้อย คือไม่มีข้อการผูกพัน ข้อต่อรอง หรือมีความพร้อมในเรื่องของข้อเท็จจริงร่วมกัน แต่ถ้ามีวัตถุประสงค์ และความสนใจร่วมกันมากขึ้น ความพร้อมในเรื่องของข้อเท็จจริง จะมีปรากฏเพิ่มขึ้น จากนั้นจะนำไปสู่การประสานงาน และการทำกิจกรรมร่วมกัน

ลักษณะของชุมชนในรูปแบบใหม่ที่อาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศนี้ ถ้ามองในด้านของพื้นที่แล้ว จะเห็นว่าเป็นชุมชนที่ไร้พรมแดน จะอาศัยเพียงความสัมพันธ์อย่างง่าย ที่ผู้เข้ามาหรือผ่านมาได้มีความรู้สึกผูกพันกันอย่างมีหลักการและเป้าหมายซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นชุมชนในรูปแบบใหม่ได้หรือไม่ ดังนั้น นักวิชาการ และนักพัฒนาผู้ทำงานร่วมกับชุมชนจึงควรแสวงหาคำตอบเพื่อรู้เท่าทันกับสภาพของชุมชนที่ไร้พรมแดน ทั้งนี้เพื่อทราบถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคม

แต่ถ้าย้อนถึงการสร้างความเป็นชุมชนของนักพัฒนาเริ่มจากการเน้น “ชุมชน” ขนาดเล็ก ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางสังคมแบบส่วนตัว รู้จักกัน ช่วยเหลือซึ่งกัน ภายในกลุ่มเล็ก ๆ มาสู่การขยายเป็น “เครือข่าย” การช่วยเหลือที่เป็นความสัมพันธ์ที่กว้างขึ้น และมาสู่ชุมชนในรูปแบบใหม่ ซึ่ง Tonies (มปป.อ้างถึงใน ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ, 2543, น.41) กล่าวว่าความสัมพันธ์แบบปัจเจก มีการแข่งขัน มีการคิดคำนวณบนฐานของประโยชน์ และอยู่บนพันธะทางกฎหมาย ซึ่งพบได้ในสังคมเมืองหรืออุตสาหกรรมสมัยใหม่ที่อาศัยเทคโนโลยี ความสัมพันธ์แบบนี้อาจสูญเสียความเป็นธรรมชาติสัมผัสของความเป็นมนุษย์ และการเกื้อหนุนของสมาชิก แต่การสร้างความเป็นชุมชนใหม่จึงไม่ใช่การรื้อฟื้นวัฒนธรรมชุมชนแบบดั้งเดิม หากเป็นการผสมผสานความเชื่อแบบเก่าที่มีคุณค่าและการพัฒนาระบบใหม่ที่ก้าวต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง

อริยา เสาตามร์ (2542 อ้างถึงใน ปาวิชาติ วลัยเสถียรและคณะ, 2543, น.41) กล่าวถึงชุมชนในรูปแบบใหม่ว่า สำหรับผู้นำชุมชนและนักพัฒนาแล้ว ความเป็นชุมชนหมายถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชนและเครือข่ายที่กว้างขวาง กิจกรรมที่สร้างขึ้นเป็นการสร้างความเป็นชุมชนในรูปแบบใหม่ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่ยุติธรรมและเครือข่ายที่กว้างขวาง กิจกรรมที่สร้างขึ้นเป็นการสร้างความเป็นชุมชนในรูปแบบใหม่ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่ยุติธรรมและเครือข่ายที่กว้างขวางมากกว่าในอดีต เพื่อสอดคล้องกับกระแสการพัฒนาในปัจจุบันที่ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่าย หรือเพื่อรู้เท่าทันการเชื่อมโยงเครือข่ายของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ไร้พรมแดน

กล่าวโดยสรุป ความเป็นชุมชนไม่ได้มีความหมายที่ตายตัว แต่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง การให้ความหมายเกี่ยวกับชุมชนจึงเป็นสื่อที่ใช้ในการอธิบายความสัมพันธ์ทางสังคมหรือการจัดระบบความสัมพันธ์ใหม่ ทั้งกับภายในและภายนอกชุมชน ฉะนั้น ความเป็นชุมชนจึงมิได้มีเพียงหน่วยเดียว หากแต่เป็นสายใยของความสัมพันธ์ที่สานขึ้นจากความสัมพันธ์ต่าง ๆ และมีเครือข่ายของความสัมพันธ์ที่ซ้อนทับกันอยู่ การสร้างใหม่ของความเป็นชุมชนจึงเป็นการแสดงออกถึงความเป็นตัวตนอันเป็นการตอบโต้ของชนในชุมชนหรือสังคม และเป็นที่ยังช่วยให้ผู้คนยกระดับความรู้ ความสามารถ การรับรู้ และความเข้มแข็งหรือพลังที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันผ่านการสานความสัมพันธ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

จากข้อสรุปดังกล่าวจะเห็นได้ว่า “ชุมชน” มีนัยและความหมายที่เป็นไปตามพลวัตหรือกระแสของสังคม แต่ถ้าพิจารณาอย่างท่องแท้ จะพบว่าบรรดานักวิชาการ นักพัฒนา หรือผู้ที่ให้ความหมายของคำว่า “ชุมชน” ล้วนต่างให้ความหมายที่สอดคล้องกับความรู้ ทัศนคติ และหรือผลประโยชน์ของตน ความเป็นชุมชนหรือ ความไม่เข้าใจในความเป็นชุมชน และถ้าพิจารณาโดยรวมก็จะเห็นว่า ความเป็นชุมชนเน้นเรื่องของความสัมพันธ์และความเกาะเกี่ยวกันของเพื่อนมนุษย์ในระดับต่าง ๆ

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศตวรรษ อยู่อ่อน (2536 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีทางการผลิตที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวนาไทย ผลการศึกษาพบว่า เมื่อชาวนาบ้านสันทรายขาวได้เปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีทางการผลิตจากเทคโนโลยีแบบดั้งเดิมมาสู่ เทคโนโลยีแบบแผนใหม่ ได้ส่งผลกระทบให้ครอบครัวชาวนาบ้านสันทรายขาวที่เคยมี วิถีชีวิตอันเรียบง่าย ในอดีตต้องดิ้นรนแข่งขันเพื่อความอยู่รอดในสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ผลกระทบที่เกิดขึ้นทางด้านเศรษฐกิจนั้นชาวนาต้องเพิ่มภาระเงินทุนในการการผลิตแต่ละครั้งอย่างสูง ไม่ว่าจะเป็นค่าปุ๋ยเคมี

ชาจำกัดศัตรูพืช ฯลฯ รวมทั้งเกิดความแตกต่างทางชนชั้นอย่างเห็นได้ชัด ผลกระทบทางด้านศาสนานั้นกิจกรรมทางพุทธศาสนามีได้เป็นถึงจำป็นเช่นในอดีต เพราะสมาชิกครอบครัวชาวนาต้องทำงานแข่งขันกับเวลาจนไม่มีเวลาไปร่วมกิจกรรมเช่นในอดีต ส่วนผลกระทบทางด้านครอบครัวนั้นเกิดค่านิยมการบริโภคลอกเลียนแบบตัวเมือง ครอบครัวจะมีขนาดเล็กลง เป็นครอบครัวเดี่ยวเกือบทั้งหมด ชาวนาเกิดการคาดหวังในเงินตราวัตถุ การบริโภคอื่นจะก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาอย่างมาก ในด้านเงื่อนไขหรือสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น เกิดขึ้นจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทั้งฉบับแรกเป็นต้นมา ที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การขยายความเป็นเมืองและการพัฒนาตามโครงการต่าง ๆ ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตเทคโนโลยีในสังคมชาวนา

จิรนัย สีนทอง (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง : กรณีศึกษาด้านบ้านกลาง อำเภอบางขัน จังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่าในแผนการพัฒนาประเทศ ด้านสาธาณูปโภคถือเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านกลางทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ดังจะอธิบายต่อไปนี้ 1. ผลของการเปลี่ยนแปลงในด้านสังคมมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ชาวบ้านมีความเป็นอยู่แบบพึ่งตัวเอง ลักษณะของสังคมเป็นแบบธุรกิจมากขึ้น มีการว่าจ้างแรงงานแทนการแลกเปลี่ยนแรงงาน แต่ชาวบ้านมีการศึกษาที่สูงขึ้น 2. ผลของการเปลี่ยนแปลงในด้านวัฒนธรรมความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับวัดลดลง ชาวบ้านเข้าวัดน้อยลงเพราะต้องไปทำงาน บางคนเลือกที่จะฟังธรรมะจากรายการทางวิทยุโทรทัศน์แทนการเข้าวัดฟังธรรม แม้ในด้านการพักผ่อนหย่อนใจชาวบ้านก็พอใจการใช้เวลากับครอบครัวมากกว่าการสังสรรค์กับเพื่อนบ้าน 3. ผลของการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจชาวบ้านมีงานทำมากขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องประกอบอาชีพตามบรรพบุรุษเพราะการมีการศึกษาที่สูงขึ้น ทำให้มีความสามารถในการทำงานได้หลากหลายยิ่งขึ้น ในด้านการเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมของชุมชนก็มีการเปลี่ยนแปลง เช่น มีการนำปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และเครื่องจักรกลมาใช้ในการเพิ่มผลผลิต ถึงแม้ว่าจะมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นก็ตาม

เดิมศักดิ์ ทาณาารณ (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่บริเวณริมคลองบางกอกน้อยเป็นชุมชนที่มีประวัติมาแต่อดีต เดิมเป็นพื้นที่ที่อยู่ตามเส้นทางน้ำของแม่น้ำเจ้าพระยาจนกระทั่งมีการขุดคลองลัดจึงทำให้เส้นทางน้ำแปรเปลี่ยนไปรูปแบบชุมชนในบริเวณนี้ จะมีลักษณะโดดเด่นของความเป็นชุมชนริมน้ำแบบชาวสวนพึ่งพาอาศัยจากแหล่งน้ำธรรมชาติในทุก ๆ ด้าน ตั้งแต่ การตั้งถิ่นฐานการเพาะปลูก การอุปโภค บริโภค การคมนาคมขนส่ง และการประกอบกิจกรรมทางน้ำ ในการดำเนินชีวิตที่มีการสืบเนื่องต่อกันมา จนมาถึงสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันที่ความเจริญและการเติบโตของเมืองได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ และบทบาทของชุมชนริมน้ำในพื้นที่ โดยผ่านกระบวนการของการเป็นเมืองอันจะนำไปสู่การเสื่อมโทรมและสูญหายไปของชุมชนริมน้ำ จากการศึกษาพบว่า ผลจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะมีระดับของความแตกต่างที่ไม่เท่ากันซึ่งสามารถแบ่งเป็น 3 เขตด้วยกันคือ พื้นที่ที่อยู่ในเขตเมือง พื้นที่รอยต่อเมือง และพื้นที่ชานเมือง โดยพื้นที่ที่อยู่ในเขตเมือง และบริเวณรอยต่อเมืองที่ติดกับเขตเมืองจะมีการเปลี่ยนแปลงที่สูง ทั้งในเรื่องของกิจกรรมและประเภทการใช้ที่ดิน อาคารบ้านเรือน อาชีพ รายได้ สภาพแวดล้อม สังคมชุมชน วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ประจำวันที่เปลี่ยนจากชุมชนน้ำเป็นชุมชนบก ทำให้ความสัมพันธ์ของคนที่มีค่อนน้ำเสื่อมถอยลงสังคมวัฒนธรรมที่เป็นแบบชาวน้ำก็ถูกครอบงำด้วยวัฒนธรรมของชุมชนเมืองที่แผ่อิทธิพลเข้ามาในพื้นที่ส่วนหนึ่งกลายเป็นชุมชนเมือง บางส่วนยังคงรักษาสภาพแวดล้อมเดิมไว้สิ่งเหล่านี้ล้วนแสดงถึงศักยภาพ และทัศนคติของผู้คนในชุมชนที่อาศัยอยู่ในคลองบางกอกน้อยที่มีต่อแม่น้ำลำคลอง ผลจากการวิเคราะห์ดังกล่าว ทำให้สามารถทราบถึงปัจจัยการคงอยู่ที่มาจากความสัมพันธ์ของผู้คนที่มีความสัมพันธ์กับการพักอาศัยริมน้ำระบบ เครือข่ายลำน้ำ สวนผลไม้และพื้นที่การเกษตร สังคมชุมชนริมน้ำดำรงทำหน้าที่ในการรักษาให้ยังคงดำเนินอยู่ต่อไป ส่วนปัจจัยการเปลี่ยนแปลงจะมาจาก 2 ประการหลัก คือ ปัจจัยภายใน ซึ่งได้แก่ การประกอบอาชีพ และการยอมรับวัฒนธรรมสมัยใหม่ และปัจจัยภายนอก อันได้แก่ เส้นทางคมนาคม นโยบายและการวางแผนของภาครัฐ และจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ที่ทำให้สภาพของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปตามการพัฒนาความเจริญ การเวลา ระยะทาง และการเข้าถึงที่สะดวกรวดเร็วที่สามารถติดต่อได้ทั้งผู้คนในชุมชนและบุคคลภายนอก อย่างไรก็ตามการคงอยู่การเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาจะหยุดยั้งอยู่กับที่ไม่ได้เพียงแต่การพัฒนาขึ้นต้องสอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน โดยการสนับสนุนของทางราชการ การร่วมมือในชุมชนเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพของชุมชนและการรักษา

ความเป็นชุมชนรึมนำให้ดำเนินอยู่ต่อไปในอนาคต ทั้งด้านการปรับปรุงสภาพพื้นที่ การส่งเสริมและชักจูงผู้คนในชุมชน มาตรการและการควบคุม และนโยบายและการวางแผนในการพัฒนาพื้นที่

8. กรอบแนวคิดในการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด

บทที่ 3

ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด

หลายท่านอาจมีความเข้าใจว่า “บึงบอระเพ็ด” เป็นบึงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่ความเป็นจริงแล้วบึงบอระเพ็ดเกิดขึ้นจากการก่อสร้างของมนุษย์ ซึ่งสมัยก่อนประมาณ 74 ปีที่แล้วตรงกับรัชสมัยของพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) บริเวณบึงแห่งนี้มีสภาพเป็นป่าเบญจพรรณไม้ไม้ที่สำคัญ เช่น ไม้มะค่า ไม้ประดู่ ไม้เต็งรัง ไม้ทอง ไม้กระทุ่ม เป็นต้น มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น เสือ ช้าง เสือปลา หมูป่า เก้ง กวาง และสัตว์ป่าอื่นๆ อีกหลายชนิด โดยในบริเวณแห่งนี้มีลำคลองหลายสายไหลผ่าน เช่น คลองบอระเพ็ด คลองตะโก คลองสายลำโพง คลองบอน คลองขุด คลองเจ็ดคา และคลองวังมหากกร นอกจากคลองแล้วยังมีลำห้วยคือ ห้วยหิน ห้วยขรัว ห้วยสา และห้วยลาด

เดิมบริเวณบึงบอระเพ็ดเป็นที่ราบลุ่ม มีน้ำท่วมถึงเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ แต่ยังไม่มีความเป็นบึงเหมือนในปัจจุบัน พอถึงช่วงฤดูน้ำหลากก็จะเกิดการท่วมขังของน้ำเป็นบริเวณกว้างกลายเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ อุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์น้ำนานาชนิด นอกจากพันธุ์ปลาชนิดต่าง ๆ แล้วยังมีจระเข้ กุ้งก้ามกราม และตะพาบน้ำอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องจระเข้นั้นเป็นที่ลือลือกันว่าบึงบอระเพ็ดมีจระเข้ชุกชุมมาก จนขนาดผู้ที่นั่งรถไฟผ่านบึงบอระเพ็ดสามารถมองเห็นจระเข้จำนวนมาก บ้างก็อยู่ในน้ำบ้างก็บนฝั่งแควอยู่ตามชายฝั่ง ซึ่งจระเข้ของบึงบอระเพ็ดมีลักษณะพิเศษกว่าที่อื่นคือหนังจะมีสีเหลือง

โดยสภาพของบึงบอระเพ็ดในอดีตเมื่อถึงฤดูแล้ง น้ำจากบึงบอระเพ็ดจะไหลลงสู่แม่น้ำน่านโดยผ่านคลองบอระเพ็ด ทำให้บึงบอระเพ็ดกลายเป็นที่ราบลุ่มธรรมดา เมื่อถึงฤดูน้ำหลากอีกครั้งก็กลายเป็นทะเลน้ำจืดอีกครั้งหนึ่งหมุนเวียนกันเช่นนี้เรื่อยมา ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2466 กระทรวงเกษตรธิการในขณะนั้นหรือกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในปัจจุบัน ได้ให้ ดร.ฮิม แมคคอมมิค สมิท (Dr. H. M. Smith) ที่ปรึกษาการเพาะพันธุ์ปลาชาวอเมริกา ออกทำการสำรวจบึงบอระเพ็ด ซึ่งในรายงานดังกล่าว ได้กล่าวถึงบึงบอระเพ็ดว่าเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ และมีความสำคัญมากเกี่ยวกับการประมงเนื่องจากเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลา เป็นทำเลที่ปลาอาศัยวางไข่และแพร่พันธุ์ จึงสมควรที่จะมีการบำรุงรักษาไว้ให้เป็นแหล่งน้ำที่รักษาพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์น้ำ ดังนั้น กระทรวงเกษตรธิการจึงนำเรื่องนี้ขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขอพระบรมราชานุญาตสงวนพื้นที่ของบึงบอระเพ็ดไว้เป็นที่เพาะพันธุ์สัตว์น้ำ โดยการสร้างคันกั้นน้ำและประตูระบายน้ำ เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2469 และแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2471 ทำให้สามารถเก็บกักน้ำได้ตลอดทั้งปี ซึ่งกระทรวงพระคลังมหาสมบัติในเวลานั้นได้ประกาศกำหนดเขตหวงห้ามบุกรุกไว้ประมาณ 250,000 ไร่ ต่อมารัฐบาลได้ตราพระราชกฤษฎีกา ลงวันที่ 4 สิงหาคม 2480

ก่อนการหวงห้ามเหลืออยู่ประมาณ 132,737 ไร่ 56 ตารางวา หรือประมาณ 212.8 ตารางกิโลเมตร โดยมีเนื้อที่ครอบคลุม 3 อำเภอ ของจังหวัดนครสวรรค์ คือ อำเภอเมือง อำเภอชุมแสง และอำเภอท่าตะโก ต่อมาในปี พ.ศ. 2490 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้แบ่งเขตการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในบึงบอระเพ็ดออกเป็น 2 เขต คือ

- เขตที่ 1 เป็นเขตที่ห้ามมิให้ผู้ใดทำการประมงโดยเด็ดขาด มีพื้นที่ประมาณ 38,850 ไร่ (พื้นที่สีแดง)
- เขตที่ 2 เป็นเขตหวงห้ามที่อนุญาตให้ราษฎรทำการประมง โดยใช้เครื่องมือบางชนิดที่ราชการกำหนด

เช่น เบ็ด ลอบ เป็นต้น ยกเว้นในฤดูปลาวางไข่จะห้ามทำการประมงเด็ดขาด แต่สามารถ

เข้าไปเก็บบัวและผักชนิดอื่นๆ ได้มีพื้นที่ประมาณ 93,887 ไร่ (พื้นที่สีเหลือง)

ซึ่งจากการแบ่งเขตการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรภายในบึงบอระเพ็ดนี้ ยังคงมีอยู่จนถึงปัจจุบัน (เอกสารอัดสำเนา กองอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมป่าไม้ , 2535)

จากการสันนิษฐานของผู้ใหญ่เจริญ (ผู้ใหญ่เจริญ แซ่มสกุล บ้านหนองครก , สัมภาษณ์ 31 สิงหาคม 2545) ถึงที่มาของบึงบอระเพ็ดนั้น อาจจะมาจากสาเหตุที่สมัยก่อนบริเวณบึงบอระเพ็ดมีต้นบอระเพ็ดขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก และบางท่านก็เชื่อว่าบนเกาะกลางบึงบอระเพ็ดมีต้นบอระเพ็ดขนาดใหญ่ 3 คนโอบไม่รอบขึ้นอยู่ จึงทำให้เรียกชื่อบึงนี้ว่า “บึงบอระเพ็ด” มาจนถึงปัจจุบัน

เดิมทีพื้นที่บางส่วนของบึงบอระเพ็ดมีกลุ่มคนอาศัยอยู่ ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้เป็นคนพื้นเพเดิม อยู่ในจังหวัดนครสวรรค์ ประกอบอาชีพหาปลา เก็บบัว แต่เมื่อมีการสร้างคันกันน้ำและประตูระบายน้ำ กลุ่มคนเหล่านี้จึงไม่สามารถที่จะดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพในบริเวณบึงบอระเพ็ด และได้อพยพย้ายถิ่นฐานมาตั้งบ้านเรือนที่บ้านท่าดินแดง ตำบลเกรียงไกร อำเภอเมือง ซึ่งในขณะนั้นมีผู้ที่อาศัยอยู่ก่อนแล้วได้แก่กลุ่มของผู้ใหญ่เกลี้ยง แก้วนัม

ด้วยบึงบอระเพ็ดมีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ เหมาะแก่การประกอบอาชีพ จึงทำให้กลุ่มคนจากหลายพื้นที่ได้อพยพมาตั้งบ้านเรือนและประกอบอาชีพอยู่บริเวณรอบบึงบอระเพ็ดในการเดินทางอพยพเข้ามาแบ่งออกเป็น 2 ทาง คือ

- ทางบก การอพยพของกลุ่มคนที่มาทางบกส่วนใหญ่จะเดินทางโดยการอาศัยทางรถไฟ ซึ่งจะมีสถานีรถไฟที่มีอาณาเขตติดกับบึงบอระเพ็ด ได้แก่ สถานีนครสวรรค์ สถานีรถไฟปากน้ำโพ สถานีรถไฟบึงบอระเพ็ด สถานีรถไฟทับกฤช และสถานีรถไฟชุมแสง ซึ่งจากการสอบถามทำให้ทราบถึงกลุ่มประชากรที่อพยพมา ส่วนใหญ่ย้ายมาจากอำเภอท่าวัง อำเภอบ้านหมี่ อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี จังหวัดสระบุรี บางส่วนประชากรกลุ่มดังกล่าวจะกระจายอยู่ตามพื้นที่รอบบึง

บอระเพ็ด อาทิ พื้นที่พนมเศษ พนมรอกและพระนอน โดยอาชีพส่วนใหญ่ของคนกลุ่มนี้คือ การทำนาปี การทำนาบัว และการรับจ้าง

- ทางน้ำ จากการใช้แม่น้ำในการสัญจรในอดีต ส่งผลต่อการเคลื่อนย้ายของประชากรเป็นไปด้วยความสะดวก ซึ่งประชากรกลุ่มที่เดินทางมาทางน้ำจะอาศัยการล่องแพ และอาศัยเรือที่รับจ้างต่าง ๆ ประชากรกลุ่มดังกล่าว ส่วนใหญ่จะเดินทางมาจากจังหวัดที่มีอาณาเขตติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา ถิ่นน้ำน่าน คลองมหากร คลองบอน คลองตะโก คลองเจ็ดคา เป็นต้น จากการศึกษา พบว่า ประชากรเดิมได้อพยพมาจากจังหวัดอยุธยา อำเภอลำโพง จังหวัดอ่างทอง อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท และจังหวัดนนทบุรี ซึ่งอาชีพส่วนใหญ่ของคนกลุ่มนี้คือ การหาปลา การล่าจระเข้ และการค้าขาย

จากการที่มีกลุ่มคนจากหลายท้องถิ่นอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนส่งผลให้มีการนำวัฒนธรรมของท้องถิ่นตนเองเข้ามาด้วย อาทิเช่น การทอดกฐินทางเรือ การลงแขกเกี่ยวข้าว ประเพณีการแข่งเรือ การทำขวัญรับท้องข้าว การเดินกำรำเคียว การบูชาแม่ย่านางเรือ การแห่นางแมว ประเพณีบุญงามคำฟ้า (ในตำบลพระนอน)

เนื่องด้วยบึงบอระเพ็ดมีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ใน 3 อำเภอของจังหวัดนครสวรรค์ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอชุมแสง และอำเภอท่าตะโก สภาพพื้นที่โดยรวมของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดจะเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงโดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน จึงเหมาะที่จะทำนาเพาะปลูกพืชไร่ที่ให้ผลผลิตในช่วงสั้น ๆ เช่น ข้าวโพด พริก ข้าวฟ่าง กล่าวกันว่า นอกจากนั้นยังเหมาะสำหรับการประกอบอาชีพเลี้ยงปลา ซึ่งจากการสำรวจทำให้ทราบถึงสภาพพื้นที่ของชุมชน จำแนกได้ดังนี้

1) บริเวณด้านเหนือของบึงบอระเพ็ด อาณาบริเวณครอบคลุมตำบลแควใหญ่ ตำบลเกรียงไกร อำเภอเมือง และตำบลทับกฤช อำเภอชุมแสง โดยสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนเป็นที่ราบลุ่ม ลักษณะทอดยาวจากทิศเหนือสู่ทิศใต้ของบึงบอระเพ็ด และถูกขนาบด้วยทางรถไฟ และถ้ำน้ำน่าน ส่งผลให้สภาพพื้นที่ของชุมชนถูกใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า คือ ปลูกบ้านเรือน ทำไร่ ข้าวโพด ปลูกพริก และปลูกผักสวนครัว นอกจากนั้นยังใช้พื้นที่ในการขุดสระเพื่อเลี้ยงปลา เพาะพันธุ์ปลา ส่วนการใช้พื้นที่ในการทำนาส่วนใหญ่จะใช้พื้นที่ของบึงบอระเพ็ด

2) บริเวณด้านตะวันออกของบึงบอระเพ็ด มีอาณาบริเวณครอบคลุมตำบลพนมเศษ ตำบลวังมหากร ตำบลพนมรอก อำเภอท่าตะโก และตำบลพระนอน อำเภอเมือง โดยสภาพพื้นที่ในบริเวณนี้จะเป็นที่ราบลุ่มมีบริเวณกว้าง ในส่วนของพื้นที่พนมเศษ และพนมรอก จะมีเขาพนมเศษหรือเรียกอีกอย่างว่า “เขาพนมวัน” ที่ตั้งเด่นเป็นสง่า ในบริเวณรอบ ๆ เนินเขาจะเป็นที่ตั้งของชุมชนพนมเศษเหนือ (บ้านเหนือ) พนมเศษใต้ (บ้านใต้) จากสภาพพื้นที่ดังกล่าวจึงเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการทำนา ทั้งการทำนาปีและทำนาปรัง โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน ส่วนช่วงฤดูแล้งพื้นที่ดังกล่าวจะเหมาะในการปลูกพืชที่มีอายุสั้น เช่น ข้าวโพด กล้วย เหลียง และแตงโม เป็นต้น

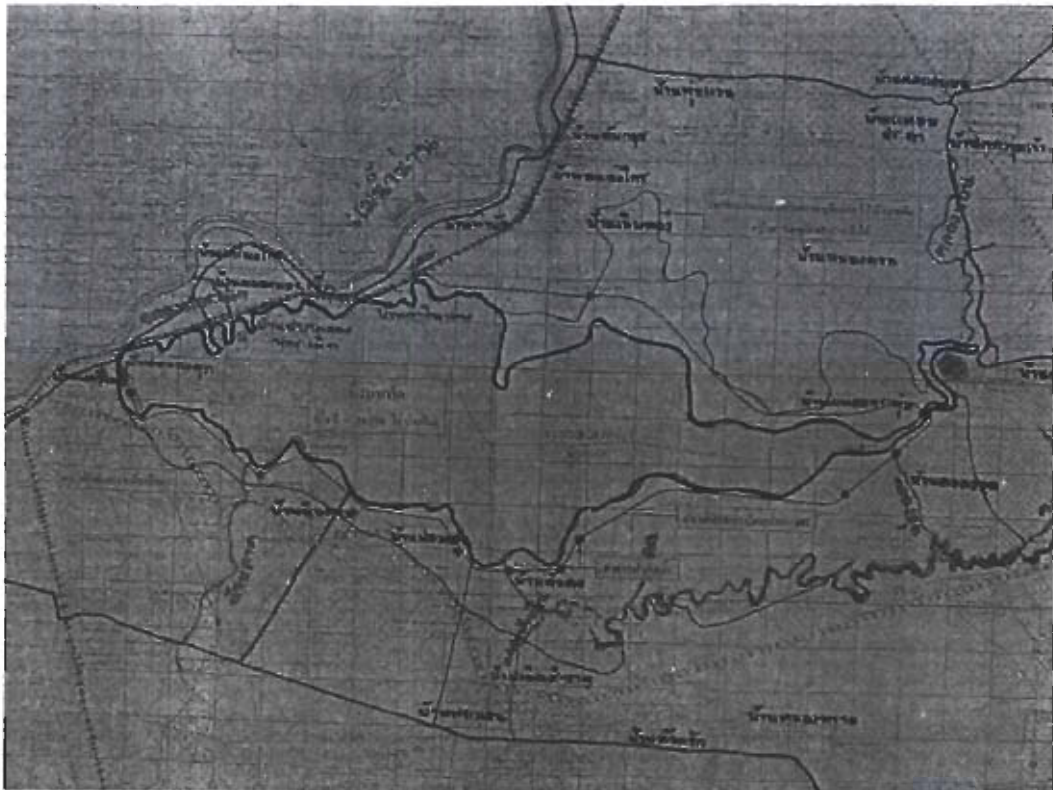
3) บริเวณด้านใต้ของบึงบอระเพ็ด อาณาบริเวณครอบคลุมตำบลพระนอน อำเภอเมือง

สภาพพื้นที่ของชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นที่ราบลุ่มเนิน การตั้งของชุมชนบางส่วนจะอยู่ริมบึงบอระเพ็ดและบางส่วนจะตั้งขนานกันไปตามถนนสายนครสวรรค์ – ท่าตะโก ด้วยสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่จึงเหมาะสมในการเลี้ยงสัตว์ ส่วนใหญ่มักจะเป็นการเลี้ยงวัว นอกจากนั้นจะปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ไร่อ้อย ไร่มันสำปะหลัง ถั่วเขียวและถั่วเหลือง ส่วนการประกอบอาชีพทำนาจะมีน้อยในเขตบริเวณนี้

เนื่องจากสภาพวิถีชีวิตของคนในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด ส่วนใหญ่จะอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ภายในบึงบอระเพ็ดร่วมกัน ทำให้เกิดวัฒนธรรมด้านความเชื่อที่มักจะสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของประชากรที่อาศัยอยู่ในบริเวณบึงบอระเพ็ด ซึ่งสามารถสรุปความเชื่อของประชากรได้ดังนี้

- เจ้าแม่หมอนทอง จากคำบอกเล่าของ กุญชรินทร์ (นายนิรันดร์ อันรัตน์, บ้านทับกฤชเหนือ, สัมภาษณ์ 7 กันยายน 2545) และป้าหล่อ (นางหล่อ กลั่นกลัด, บ้านหนองครก, สัมภาษณ์ 30 สิงหาคม 2545) ว่าเจ้าแม่หมอนทอง ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นพระแม่โพสพมีขนาดใหญ่อาศัยอยู่ภายในบึงบอระเพ็ด ก่อนที่ชาวบ้านจะออกไปหาปลาหรือเข้าไปใช้ประโยชน์ภายในบึงบอระเพ็ด จะต้องบอกกล่าวต่อเจ้าแม่หมอนทองทุกครั้งเพื่อความเป็นสิริมงคล และเป็นเสมือนเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการกระทำการกิจกรรม การประกอบอาชีพ การดำเนินชีวิต ล้วนเกี่ยวข้องกับการเคารพนับถือเจ้าแม่หมอนทองทั้งสิ้น จากความเชื่อที่มีต่อเจ้าแม่หมอนทองส่งผลให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณบึงบอระเพ็ด ให้ความเคารพเจ้าแม่หมอนทองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- เจ้าพ่อทวด จากคำบอกเล่าของผู้ใหญ่เจริญ (ผู้ใหญ่เจริญ แซ่มสกุล, บ้านหนองครก, สัมภาษณ์ 30 สิงหาคม 2545) ได้กล่าวถึงเจ้าพ่อทวดว่าเป็นคนแบกขวานมีลักษณะสีดำเข้ม เป็นแบกที่มีจิตใจดี เป็นผู้ที่ชอบช่วยเหลือคนอื่น เป็นที่เคารพนับถือในวงแคบ ได้แก่ ชุมชนพนมรอก พนมเศษ ปัจจุบันศาลของเจ้าพ่อทวดได้ตั้งอยู่บนยอดเขาพนมเศษ เมื่อชาวบ้านมีปัญหาจะไปบนบานเจ้าพ่อทวด การดำเนินชีวิตต่าง ๆ ก็จะเกี่ยวข้องกับการเคารพนับถือเจ้าพ่อทวด เช่น เกี่ยวกับการเคารพนับถือเจ้าแม่หมอนทองในชุมชนอื่น
- หลวงพ่อหิน จากคำบอกเล่าของนายสุทัศน์ สุดใจ เจ้าหน้าที่ช่างโยธาตำบลพระนอน (24 สิงหาคม 2545) ได้กล่าวถึงหลวงพ่อก่อนว่า เป็นพระพุทธรูปที่แกะสลักมาจากหินที่ชาวบ้านภายในชุมชนพระนอนได้พบอยู่ในป่า ซึ่งอยู่ใกล้กับวัดพระนอน และได้อัญเชิญมาประดิษฐานภายในวัดพระนอน

- หลวงพ่อขาว จากคำบอกเล่าของนายลบ (ผู้ใหญ่ลบ คงเมือง, บ้านพนมเศษเหนือ, สัมภาษณ์ 30 สิงหาคม 2545) ได้กล่าวถึงหลวงพ่อขาวว่า เป็นพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่บนยอดเขาพนมเศษ ชาวบ้านในชุมชนพนมเศษและชาวบ้านชุมชนพนมรอกให้การเคารพนับถือเป็นอย่างมาก
- หลวงพ่อเถา จากคำบอกเล่าของนายลบ (ผู้ใหญ่ลบ คงเมือง, บ้านพนมเศษเหนือ, สัมภาษณ์ 30 สิงหาคม 2545) ได้กล่าวถึงหลวงพ่อเถาว่า เป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดพนมเศษที่ชาวบ้านพนมเศษและชาวบ้านใกล้เคียงให้ความเคารพนับถือเนื่องจากมีบทบาทในการพัฒนาทั้งในวัดพนมเศษและหมู่บ้าน

ภาพที่ 3.1 แผนที่ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด

ชุมชนบึงบอระเพ็ดในตำบลทับกฤช

1) ประวัติความเป็นมา

ตำบลทับกฤชเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ เป็นตำบลที่มีเนื้อที่กว้างใหญ่กว่าตำบลอื่น ๆ และมีทำเลที่ตั้งเหมาะกว่าทุกตำบล จึงเป็นจุดแหล่งชุมชนที่มีความสำคัญทางการค้าขายมานานแล้ว เนื่องจากในตำบลทับกฤชเอง และตำบลใกล้เคียงประกอบอาชีพหลายอย่าง จึงมีทรัพยากรหลายชนิดเข้าสู่ทับกฤชอันเป็นจุดที่มีการคมนาคมสะดวกและใกล้ที่สุด

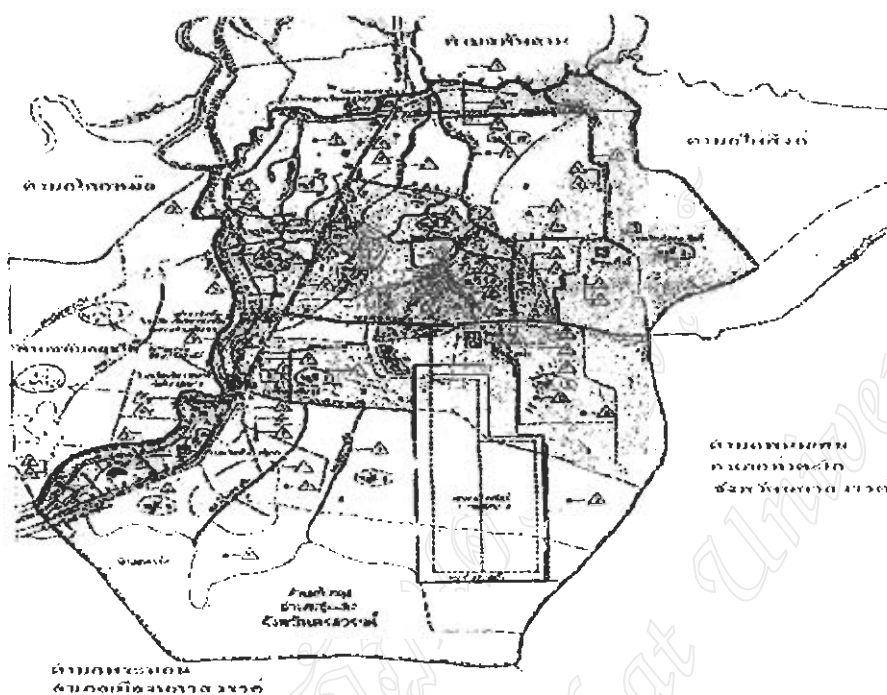
ทับกฤชมีประวัติของชื่อที่ยังหาข้อยุติแน่นอนไม่ได้ บางคนว่าเมื่อสมัยสร้างทางรถไฟสายเหนือเสร็จใหม่ ๆ รถไฟมาทับคนชื่อ “กฤช” ดาษ ณ บริเวณนี้จึงเรียกว่า “ทับอ้ายกฤช” ต่อมาเพี้ยนหรือเรียกให้สั้นลงเป็น “ทับกฤช”

บางคนว่าบริเวณทับกฤชสมัยก่อนเป็นที่ซึ่งมีนกชุกชุม มันกอยู่ฝูงหนึ่งคือฝูงนกกระทุงเหว มีรูปร่างตัวสูงใหญ่ ทั้งตัวมีลายพาดดำจาก 2 ไหล่ปีกไปจนถึงหว่างขา มองดูเหมือนกับทหารอังกฤษเมื่ออยู่รวมกันมาก ๆ จึงเรียกว่า ทับอังกฤษ ต่อมากลายเป็นทับกฤชเฉย ๆ แต่บางส่วนก็เล่าว่า ชาวบ้านที่เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ได้ขุดพบอาวุธโบราณ มีลักษณะแหลมคมเรียงกัน 2 ข้าง และกดไปกดมาจึงเรียกอาวุธนี้ว่า “กริช” อย่างที่กษัตริย์อินเดียนิยมใช้ 2 อัน มาวางทับกันอยู่เป็นรูปกากบาท คือวางทับกันอยู่จึงเรียกว่ากริชทับหรือกริช และรูปกริชทับกันนี้ ก็ยังคงเป็นตราโรงเรียนทับกฤช และยังคงเป็นสัญลักษณ์ของตำบลทับกฤชในปัจจุบันด้วย

2) สถานที่ตั้งและอาณาเขต

ตำบลทับกฤชตั้งอยู่ทางตอนใต้ของอำเภอชุมแสง อยู่ห่างจากตัวอำเภอชุมแสงประมาณ 18 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากตัวจังหวัดนครสวรรค์ประมาณ 20 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด 126.85 ตารางกิโลเมตร หรือ 79,343 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อ	ตำบลพันลาน อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์
ทิศใต้	ติดต่อ	ตำบลเกรียงไกร อำเภอมือง จังหวัดนครสวรรค์
ทิศตะวันออก	ติดต่อ	ตำบลพนมเศษ อำเภอนาทะโก จังหวัดนครสวรรค์
ทิศตะวันตก	ติดต่อ	ตำบลทับกฤชใต้ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์

ภาพที่ 3.2 แผนที่ตำบลห้วยทราย

ปัจจุบันตำบลห้วยทรายมีพื้นที่ติดกับบึงบอระเพ็ดทั้งหมด 8 หมู่บ้านดังนี้

1. บ้านแม่หนองพังงา
2. บ้านห้วยทรายเหนือ
3. บ้านหนองไกร
4. บ้านห้วยทรายพัฒนา
5. บ้านท่าบัว
6. บ้านคลองปลากดใน
7. บ้านเนินทอง
8. บ้านทุ่งแวง

3) สภาพพื้นที่ของชุมชน

สภาพส่วนใหญ่ของตำบลห้วยทรายเป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำน่านไหลผ่านจึงทำให้มีบึงบอระเพ็ดเป็นที่ลาดเอียงมีน้ำท่วมขังในบางพื้นที่และลักษณะดินเป็นดินเหนียวปนทราย เหมาะกับการเพาะปลูก ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด แตงโม และด้านการประมง ปศุสัตว์

4) ประชากร

ตารางที่ 3.1 แสดงจำนวนประชากรของชุมชนในตำบลทับกฤชที่มีเขตติดต่อกับบึงบอระเพ็ด

หมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม	ร้อยละ
1. บ้านแม่หนองพังงา	169	170	339	6.83
2. บ้านทับกฤชเหนือ	116	134	250	5.04
3. บ้านหนองไกร	289	558	1,110	22.36
4. บ้านทับกฤชพัฒนา	224	310	530	10.67
5. บ้านท่าบัว	156	143	299	6.02
6. บ้านคลองปลากดใน	303	294	597	12.03
7. บ้านเนินทอง	783	872	1,655	33.34
8. บ้านทุ่งแวง	94	90	184	3.71
รวม	2,134	2,571	4,964	100

จำนวนประชากรในตำบลทับกฤชที่อาศัยอยู่รอบบึงบอระเพ็ด พบว่า บ้านเนินทองมีจำนวนประชากรมากที่สุด จำนวน 1,655 คน คิดเป็นร้อยละ 33.34 รองลงมาคือบ้านหนองไกร จำนวน 1,110 คน คิดเป็นร้อยละ 22.36 ส่วนหมู่บ้านที่มีประชากรน้อยที่สุดคือบ้านทุ่งแวง มีจำนวน 184 คน คิดเป็นร้อยละ 3.71

5) ทรัพยากรในชุมชน

ตำบลทับกฤชเป็นชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติมาก ประกอบด้วยทรัพยากรป่าไม้ แต่เดิมนั้นชุมชนทับกฤชมีป่าไม้และต้นไม้มาก เช่น ไม้ตะแบง ไม้เต็ง ไม้ประดู่ ไม้มะค่า ต้นทอง ต้นจิก ต้นกระทู้ ต้นสัก ฯลฯ ซึ่งปัจจุบันคงเหลือต้นไม้ลดน้อยลงกว่าเดิมมาก เพราะมีการถางป่าเพื่อทำนาจำนวนมาก และมีการตัดไม้ขายกันเป็นจำนวนมาก ซึ่งพันธุ์ไม้บางชนิดสูญพันธุ์ไปแล้ว

ทรัพยากรสัตว์บก แต่เดิมมีป่าไม้มากทำให้สัตว์มาอาศัยอยู่มากมาย เช่น เสือ งูต่าง ๆ ช้าง หมูป่า พังพอน ฯลฯ แต่เมื่อป่าไม้ลดน้อยลง สัตว์ก็อพยพไปอยู่ที่อื่น และได้สาบสูญไปบ้างบางส่วน สัตว์ที่พบในปัจจุบันนั้นจะเป็นพวกงูเห่า งูจงอาง งูเหลือม พังพอน กระรอก กระแต ฯลฯ ซึ่งเป็นสัตว์เล็ก ส่วนสัตว์ใหญ่เช่นในปัจจุบันไม่มีเหลืออยู่แล้ว

ทรัพยากรสัตว์น้ำ แต่เดิมบึงบอระเพ็ดมีสัตว์น้ำมากมาย เช่น ปลาเสือตอ ปลาชะโด ปลากะโห้ ปลากะบอก ปลาน้ำ ปลาเป็ด ปลาทราย กระแซ่ เต่า ตะพาบน้ำ ปัจจุบันปลาเหล่านี้มีลดน้อยลง บางชนิดสูญพันธุ์ไปแล้ว เช่น ปลาเสือตอ ปลาบู่ เป็นต้น แต่บางชนิดมีการรักษาพันธุ์ไว้เพราะทางเจ้าหน้าที่บึงบอระเพ็ดมีศูนย์เพาะพันธุ์สัตว์น้ำไว้ด้วย

ทรัพยากรสัตว์น้ำพวกนก ที่พบมากเช่น นกกระทุง นกกา นกกริ่ง นกเป็ดน้ำ นกกระสา นกอีโก้ง ปัจจุบันนกก็ยังีมีมากอยู่และจะมีมากในฤดูหนาว

6) ประเพณีและวัฒนธรรม

ชุมชนตำบลกุสุมาลย์จะนับถือศาสนาพุทธ ชาวบ้านปฏิบัติตนตามหลักศาสนา มีการทำบุญตักบาตรทุกวันพระและวันสำคัญทางศาสนา เช่น ทำบุญปีใหม่ ออกพรรษา เข้าพรรษา วันมาฆบูชา เป็นต้น แต่เดิมชาวบ้านมีประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ มากมาย ที่สำคัญคือ ประเพณีการลงแขก เป็นประเพณีที่แสดงถึงความสามัคคีของคนในชุมชนในการทำกรเกษตร คือทำนา และมีการละเล่นต่าง ๆ เช่น การเล่นลูกช่วง มอญซ่อนผ้า เล่นดีดกีบ เป็นต้น แต่ในปัจจุบันนั้นการละเล่นเหล่านี้สูญหายไปแล้ว คงเหลือแต่ประเพณีการทำบุญ ประเพณีวันสงกรานต์ เป็นวันสำคัญที่มีการร่น้ำขอพรจากผู้อาวุโส พ่อ แม่ ญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ และมีการสาดน้ำ

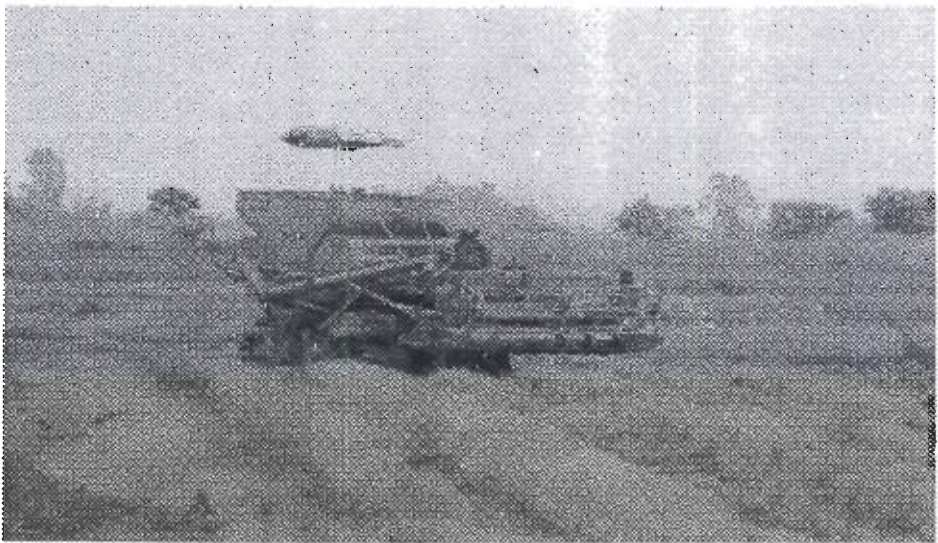
7) ความเชื่อเกี่ยวกับบึงและสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ชุมชนตำบลกุสุมาลย์มีความเชื่อในเรื่อง “เจ้าแม่หมอนทอง” ซึ่งมีประวัติว่าเจ้าแม่หมอนทองเดิมเป็นกระแซ่ที่มีขนาดใหญ่มาก และเป็นกระแซ่ที่คอยดูแลกระแซ่ตัวอื่น ๆ เมื่อกระแซ่ตัวนี้เสียชีวิตลงและมีคนไปพบศพกระแซ่ตัวนี้ จึงนำหัวใจที่มีขนาดใหญ่มากไปตั้งเคารพกราบไหว้ในบริเวณบึงบอระเพ็ดซึ่งอยู่ใกล้ริมคลอง ชาวบ้านที่ออกมาหาปลา เวลาผ่านบริเวณนี้ก็จะเอ่อบนบานขอให้ได้ปลามาก ๆ ก็ได้ปลามากตามคำขอ จึงเป็นความเชื่อและมีการตั้งศาลขึ้น ซึ่งคนทั่วไปหากต้องการขอสิ่งใดก็สามารถไปขอกับศาลเจ้าแม่ได้ สิ่งนิยมนำมาใช้ในการบนคือ กระแซ่ปลอม ซึ่งเจ้าแม่จะโปรดปรานเป็นพิเศษ และสิ่งที่ขอจะสมหวังตามปรารถนา นอกจากเจ้าแม่หมอนทองแล้วยังมีเจ้าพ่อผู้ซึ่งอยู่ปากบ้านหนองไกร (ไม่มีประวัติที่แน่ชัด) ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านตำบลกุสุมาลย์นับถือกันมาก นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อร่มขาว เจ้าแม่จำปี จำปา (บ้านเนินทอง) ซึ่งมีศาลเจ้าพ่อ - เจ้าแม่ ประจำหมู่บ้าน ความเชื่อดังกล่าวยังคงมีมาจนถึงปัจจุบันนี้ และประชาชนก็ให้ความสำคัญมากเช่นกัน ความเชื่อดังกล่าวไม่สามารถเปลี่ยนแปลงไปจากความเชื่อนี้ได้

8) การรวมกลุ่ม

ตำบลทับกฤชเป็นชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติมาก พื้นที่จะเป็นที่รวมกลุ่มเหมาะแก่การทำการเกษตร ทานา ทำประมง ดังนั้นประชากรส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพหลัก ปัจจุบันได้มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการทำการเกษตรเพิ่มมากขึ้น ทำให้รายจ่ายเพิ่มขึ้น ประชาชนว่างงานมากขึ้นเนื่องจากการใช้เทคโนโลยีแทนแรงงานคน รายได้ที่ได้จากการทำนาไม่เพียงพอกับรายจ่ายที่เพิ่มขึ้น จึงเกิดมีการรวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อประกอบอาชีพเสริมของกลุ่มแม่บ้าน ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านแปรรูปปลาเกลือ กลุ่มแม่บ้านจักสาน ผักตบชวา เพื่อเป็นการสร้างเสริมรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่ง

9) อาชีพ

ภาพที่ 3.3 การประกอบอาชีพของชุมชนทับกฤช

ตารางที่ 3.2 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในชุมชนทับกฤชจำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เกษตรกร	69	86.25
ค้าขาย	3	3.75
รับราชการ	2	2.50
รับจ้างทั่วไป	6	7.50
รวม	80	100

จากตารางที่ 3.2 กลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในชุมชนทับกฤชที่มีอาณาเขตติดต่อกับ บึงบอระเพ็ดทั้งหมด 80 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็นเกษตรกร จำนวน 69 คน คิดเป็นร้อยละ 86.25 รองลงมาคือประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 7.50 ประกอบอาชีพค้าขาย จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 3.75 และประกอบอาชีพรับราชการ จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 2.50 ตามลำดับ เหตุผลที่ประชาชนในชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรนั้นอาจเป็นเพราะประชาชนในชุมชนมีเชื้อชาติไทยเป็นส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพหลัก โดยอาศัยที่ชาวบ้านทำกันแทบทุกหลังคาเรือน คือ ทำนา ทำสวนแดงโม การทำนาบัว ปลูก ปลา ค้าขาย โดยในอดีตชาวบ้านนิยมทำอาชีพทำนาบัว ปลูก ปลา ต่อมาเมื่อมีการกั้นบริเวณบึงบอระเพ็ดขึ้นทำให้ชาวบ้านเข้าไปหาปลากันลำบาก และทางรัฐให้สั่งห้ามทำนาบัวเด็ดขาด เพราะการทำนาบัวให้สารเคมี ทำให้สัตว์น้ำตายเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจึงหันมาทำสวนแดงโม และทำนาปลูกกันมากขึ้น ส่วนอาชีพค้าขายนั้น แต่เดิมมีการค้าขายกันทางน้ำมาก โดยมีการล่องเรือแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้ากัน เพราะในอดีตทางน้ำจะสะดวกมากกว่าทางบก แต่ในปัจจุบันทางรัฐได้ทำการสร้างถนนมีความสะดวกสบายกว่าทางน้ำ จึงทำให้เส้นทางทางน้ำลดลง

10) รายได้ของประชากรในชุมชน

จากการศึกษาพบว่าประชาชนในชุมชนทับกฤช ส่วนใหญ่มีรายได้จากการทำการเกษตร ได้แก่ การทำนา ทำสวนแดงโมและการทำการประมง ซึ่งเป็นอาชีพหลักของประชาชนในชุมชนนี้ ส่วนหลังจากฤดูเก็บเกี่ยวแล้ว จะมีการรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพเสริม เป็นการสร้างรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่ง ซึ่งอาชีพเสริมที่ชุมชนรวมกลุ่มกันทำคือ การแปรรูปปลา และการจักสานผักตบชวา ซึ่งสร้างรายได้ให้กับประชาชนในชุมชนเป็นอย่างมาก

ชุมชนบึงบอระเพ็ดในตำบลแควใหญ่

1) ประวัติความเป็นมา

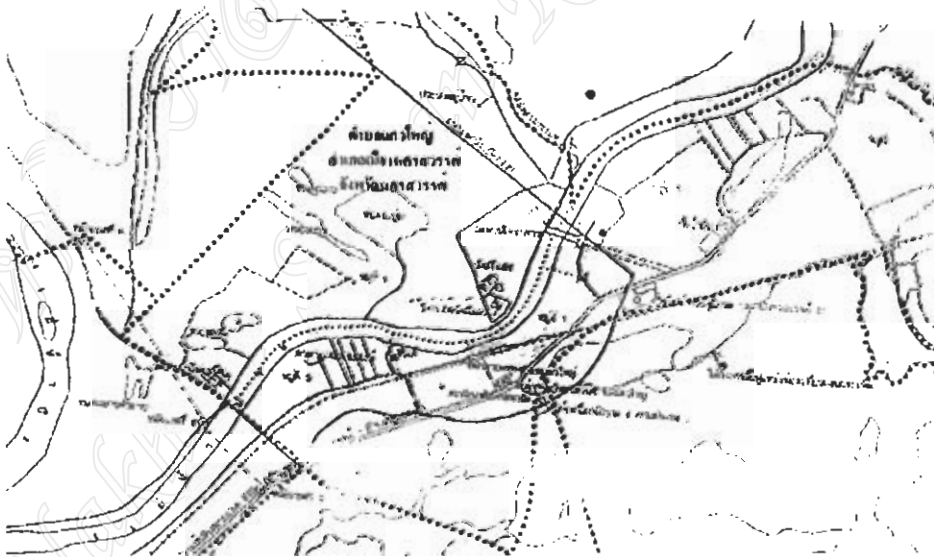
ชุมชนตำบลแควใหญ่ในปี พ.ศ. 2492 ช่วงที่กลุ่มประชากรส่วนใหญ่ของชุมชนแควใหญ่อาศัยอยู่เกาะกลางบึงบอระเพ็ด (เกาะกระดังงา) มีกระท่อมอยู่ประมาณ 20 หลัง และต่อมาได้ย้ายมาอยู่แถวอุทยานนกน้ำบางส่วนและบางส่วนได้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ ที่ตั้งตำบลแควใหญ่ ปัจจุบันนี้ บ้านเรือนในสมัยก่อนเป็นบ้านไม้หลังคาด้วยหญ้าแฝก หรือบางบ้านเรือนที่ดั่งเรือนแพอยู่ในแม่น้ำก็ยังคงเป็นบ้านไม้หลังคาหญ้าแฝกเช่นกัน ในช่วงฤดูฝนก็ไม่สามารถที่จะกันฝนได้อย่างเต็มที่ แต่ในปัจจุบันนี้เทคโนโลยีและความทันสมัยต่าง ๆ ทำให้สภาพบ้านเรือนแตกต่างจากในอดีตมาก คือ ลักษณะบ้านเรือน เป็นบ้านไม้ บ้านปูน หลังคามุงด้วยสังกะสี และกระเบื้องอย่างดี

ต่อมามีการสร้างเขื่อนกักน้ำขนาดใหญ่และทางการได้ประกาศให้เวนคืนที่ดินจึงทำให้ชาวบ้านได้ย้ายถิ่นฐานออกมาอยู่รอบนอกของบึง ซึ่งปัจจุบันย้ายมาอยู่แถวเกรียงไกร แควใหญ่ ทับกฤษ พระนอน พนมรอก และพนมเศษ ที่มาของชื่อแควใหญ่เป็นเพราะตำบลแควใหญ่เป็นตำบลที่มีแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่าน คือ แม่น้ำปิงและแม่น้ำน่าน เป็นแควน้ำขนาดใหญ่ที่ไหลมารวมกันเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาที่ตำบลปากน้ำโพ ชาวบ้านเรียกแม่น้ำปิงและแม่น้ำน่านว่า “แควใหญ่” จึงใช้เป็นชื่อตำบลมาจนถึงปัจจุบัน

2) สถานที่ตั้งและอาณาเขต

ตำบลแควใหญ่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ และห่างจากอำเภอประมาณ 9 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 8.89 ตารางกิโลเมตร หรือ 5,556.25 ไร่ ตั้งอยู่ติดกับถนนทางหลวงหมายเลข 225 ถนนสายนครสวรรค์ – ชุมแสง ซึ่งชุมชนตำบลแควใหญ่เป็นชุมชนหนึ่งที่พึ่งพาอาศัยและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของบึงบอระเพ็ด มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อ ตำบลเกรียงไกร, บึงเสนาท อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
ทิศใต้	ติดต่อ ตำบลหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
ทิศตะวันออก	ติดต่อ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
ทิศตะวันตก	ติดต่อ ตำบลปากน้ำโพ ตำบลนครสวรรค์ออก จังหวัดนครสวรรค์

ภาพที่ 3.4 แผนที่ตำบลแควใหญ่

ปัจจุบันชุมชนตำบลแควใหญ่ที่มีพื้นที่ติดกับบึงบอระเพ็ดทั้งหมด 3 หมู่บ้านดังนี้

1. บ้านแควใหญ่
2. บ้านคลองบอระเพ็ด
3. บ้านหนองดุก

1) สภาพพื้นที่ของชุมชน

สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำน่านไหลผ่านตลอดแนวหมู่บ้านและตำบล มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตร ประมง นอกจากนี้ยังมีพื้นที่บางส่วนที่ติดกับทางรถไฟ จึงทำให้การใช้ประโยชน์จากที่ดินได้ไม่เต็มที่

2) ประชากร

ตารางที่ 3.3 แสดงจำนวนประชากรของชุมชนในตำบลแควใหญ่ที่มีเขตติดต่อกับบึงบอระเพ็ด

หมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม	ร้อยละ
1. บ้านแควใหญ่	163	183	346	35.06
2. บ้านคลองบอระเพ็ด	224	251	475	48.13
3. บ้านหนองดุก	72	94	166	16.81
รวม	459	528	987	100

จำนวนประชากรในตำบลแควใหญ่ที่อาศัยอยู่รอบบึงบอระเพ็ด พบว่า บ้านคลองบอระเพ็ด มีจำนวนประชากรมากที่สุด จำนวน 475 คน คิดเป็นร้อยละ 48.13 รองลงมาคือบ้านแควใหญ่ จำนวน 346 คน คิดเป็นร้อยละ 35.06 และบ้านหนองดุก จำนวน 166 คน คิดเป็นร้อยละ 16.81 ตามลำดับ

3) ทรัพยากรในชุมชน

ตำบลแควใหญ่เป็นชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติมาก ประกอบด้วย

- ทรัพยากรป่าไม้ ไม้ที่พบเห็นกันมากในป่า เช่น ไม้เต็ง ไม้ค่าง ไม้ไผ่ เป็นต้น
- ทรัพยากรสัตว์ป่า สัตว์ป่าที่ชาวบ้านมีการพบเห็นมากที่สุดในอดีต เช่น เสือ ช้าง เก้ง

กวางและสัตว์ป่า นานา ๆ ชนิด ซึ่งปัจจุบันนี้สัตว์บางชนิดได้สูญหายไปแล้ว และบางส่วนก็มีให้เห็นกันน้อยมาก

- ทรัพยากรสัตว์น้ำ สัตว์น้ำที่พบเห็นในชุมชนแควใหญ่มีจำนวนมากที่เป็นอาหารและสัตว์สวยงาม ซึ่งบางชนิดสามารถหากินได้ตลอดปีและมีจำนวนมาก เช่น ปลาชะโด ปลาเสือตอ จระเข้ ในปัจจุบันสัตว์น้ำบางชนิดได้สูญพันธุ์ไปแล้ว และบางส่วนก็ใกล้จะสูญพันธุ์เช่นกัน
- ทรัพยากรสัตว์ปีก ได้แก่ นกที่พบเห็นกันอยู่มากในอดีตร เช่น นกเป็ดน้ำ นกอีแร้ง และนกนางนาค ปัจจุบันสัตว์เหล่านี้ได้สูญหายไปและหาได้ยากขึ้น
- ทรัพยากรดิน ที่ดินที่ใช้ประโยชน์มากที่สุดคือทำนาข้าว ซึ่งในอดีตดินเหล่านี้มีความอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยแร่ธาตุต่างๆ ดินส่วนมากเป็นดินเหนียวปนทราย
- น้ำ น้ำในชุมชนแควใหญ่มีความสะอาดสามารถใช้กิน อาบ ได้ ในเดือน 11 น้ำจะนอง เดือน 12 น้ำแรง และเดือนอ้าย – เดือนขี้น้ำจะไหลลง

4) ประเพณีและวัฒนธรรม

ชุมชนแควใหญ่ส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาพุทธ ชาวบ้านปฏิบัติตามหลักศาสนา มีการทำบุญตักบาตรทุกวันพระและวันสำคัญทางศาสนา เช่น ทำบุญปีใหม่ ออกพรรษา เข้าพรรษา วันมาฆบูชา เป็นต้น นอกจากประเพณีวันสำคัญทางศาสนาแล้วยังมีประเพณีแต่งงาน ประเพณีลงแขกดำข้าวซึ่งในอดีตมีการทำนาข้าวกันมาก่อนจะลงแขกดำข้าวจะมีการไหว้ศาลเพียงดาว

มีการละเล่น เช่น มอญซ่อนผ้า สะบ้า ลูกช่วง ในชุมชนแควใหญ่มีแบบอย่างขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมดั้งเดิมที่คล้ายคลึงกัน ไม่ถือชั้นวรรณะ มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ นับถือลำดับอาวุโส คุณธรรมและศาสนาพุทธ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการควบคุมความประพฤติของสังคม

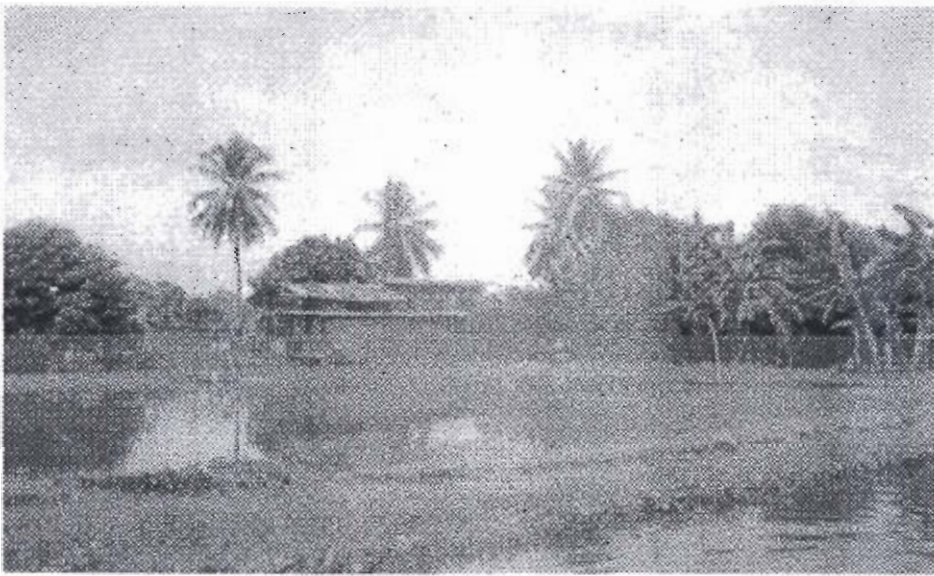
5) ความเชื่อเกี่ยวกับบึงและสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ชุมชนแควใหญ่ส่วนใหญ่มีความเชื่อในเรื่อง “เจ้าแม่หมอนทอง” ซึ่งมีประวัติว่าเจ้าแม่หมอนทองเดิมเป็นพระเจ้าที่มีขนาดใหญ่มาก และเป็นพระเจ้าที่คอยดูแลพระเจ้าตัวอื่น ๆ เมื่อพระเจ้าตัวนี้เสียชีวิตลงและมีคนไปพบศพพระเจ้าตัวนี้ จึงนำหัวใจที่มีขนาดใหญ่มากไปตั้งเคารพกราบไหว้ในบริเวณบึงบอระเพ็ดซึ่งอยู่ใกล้ริมคลอง ชาวบ้านที่ออกมาปลา เวลาผ่านบริเวณนี้ก็จะเอ่ยนามขอให้ได้ปลามาก ๆ ก็ได้ปลามากตามคำขอ จึงเป็นความเชื่อและมีการตั้งศาลขึ้น ซึ่งคนทั่วไปหากต้องการขอสิ่งใดก็สามารถไปขอกับศาลเจ้าแม่ได้ สิ่งที่ยกมาใช้ในการบ่นคือ จระเข้ปลอม ซึ่งเจ้าแม่จะโปรดปรานเป็นพิเศษ และสิ่งที่จะสมหวังตามปรารถนา ใครลบหลู่ศาลเจ้าไม่ได้ มีเข่นนั้นจะมีเหตุร้ายเกิดขึ้นกับตัว

6) การรวมกลุ่ม

ตำบลแควใหญ่เป็นชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติมาก พื้นที่จะเป็นที่รวบรวมเหมาะแก่การทำเกษตร ทำนา ทำประมง ดังนั้นประชากรส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ไม่มีการรวมกลุ่มกันเพื่อประกอบอาชีพเสริม แต่ในอนาคตอันใกล้นี้ คาดว่าชุมชนแควใหญ่จะเกิดตลาดน้ำขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากคนในชุมชนมีความต้องการรวมกลุ่มทำตลาดน้ำ เพื่อสร้างอาชีพ เป็นศูนย์รวมสินค้าทางการเกษตร สร้างรายได้ให้แก่คนในพื้นที่ และพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งคาดว่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของชาวจังหวัดนครสวรรค์

7) อาชีพ

ภาพที่ 3.5 การประกอบอาชีพของชุมชนแควใหญ่

ตารางที่ 3.4 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในชุมชนแควใหญ่จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพาะพันธุ์ปลา	32	64.00
ค้าขาย	7	14.00
รับราชการ	3	6.00
รับจ้างทั่วไป	8	16.00
รวม	50	100

จากตารางที่ 3.4 กลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในชุมชนแควใหญ่ที่มีอาณาเขตติดต่อกับ บึงบอระเพ็ดทั้งหมด 50 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา จำนวน 32 คน คิดเป็นร้อยละ 64.00 รองลงมาคือประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 16.00 ประกอบอาชีพ กู้ขาย จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 14.00 และประกอบอาชีพรับราชการ จำนวน 3 คน คิดเป็น ร้อยละ 6.00 ความล่าช้า เหตุผลที่ประชาชนในชุมชนประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลานั้นอาจเป็นเพราะ อาชีพดั้งเดิมของคนในชุมชนประกอบอาชีพประมงเป็นส่วนใหญ่ แต่ปัจจุบันเลิกทำไปข้างแล้ว เพราะกรมประมงมีกฎระเบียบข้อบังคับเรื่องการจับสัตว์น้ำ ประกอบกับไม่อยากถูกไล่ล่าเขต บึงบอระเพ็ด ชาวบ้านจึงหันมาทำอาชีพเลี้ยงปลา เพาะพันธุ์ปลา ส่วนการทำฟิชไร้ เช่น ข้าวโพด พริก ปัจจุบันมีราคาไม่ค่อยจะดีนัก

8) รายได้ของประชากรในชุมชน

จากการศึกษาพบว่าประชาชนในชุมชนแควใหญ่ ส่วนใหญ่มีรายได้จากการทำการ เพาะพันธุ์ปลา เลี้ยงปลา ซึ่งเป็นอาชีพหลักของประชาชนในชุมชนนี้ ส่วนอาชีพอื่น ๆ ที่ทำ รายได้ให้กับประชากรในชุมชนได้แก่ อาชีพค้าขาย รับราชการและรับจ้างทั่วไป เพราะชุมชน แควใหญ่มีเส้นทางคมนาคมใกล้กับตัวเมือง ดังนั้นการคมนาคมจึงสะดวกสามารถเดินทางไป ทำการค้าขายได้ง่ายขึ้น

ชุมชนบึงบอระเพ็ดในตำบลเกรียงไกร

1) ประวัติความเป็นมา

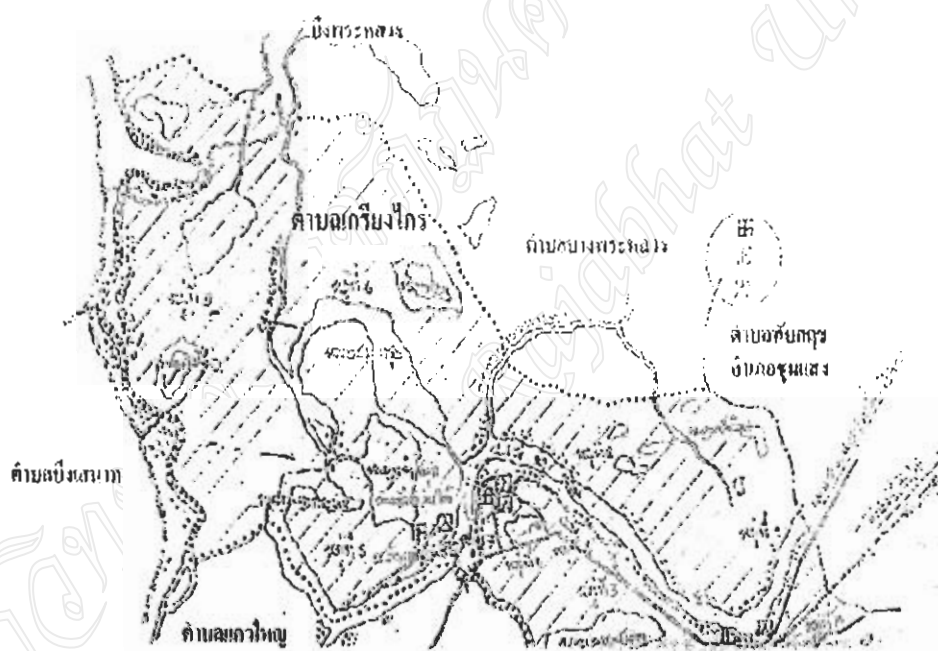
ชุมชนเกรียงไกรได้มีผู้อพยพเข้ามาอยู่เมื่อประมาณ 120 ปีที่แล้ว บุคคลที่อพยพเข้ามา อยู่เป็นกลุ่มแรกคือ คาสินและชายใจ ได้อพยพมาจากบ้านกระทุ่มสูง อำเภอมือง จังหวัดลพบุรี เนื่องจากพื้นที่เดิมที่เขยอยู่อาศัยมีความแห้งแล้งมาก ไม่เหมาะสมกับการเพาะปลูก นอกจากนี้ยังมี ชาวบ้านจากจังหวัดปทุมธานี จังหวัดนนทบุรี จังหวัดชัยนาทและจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งกลุ่มผู้อพยพ ได้ทำการค้าขายโดยการล่องเรือมาตามลำน้ำเพื่อหาพื้นที่ที่เหมาะสมในการปลูกสร้างบ้านเรือนและ ประกอบอาชีพ บริเวณที่กลุ่มผู้อพยพได้เลือกปลูกสร้างบ้านเรือนและประกอบอาชีพคือบริเวณเกาะ ในบึงบอระเพ็ด

ต่อมากรมประมงได้ดำเนินการสร้างคันกั้นน้ำและประตูระบายน้ำซึ่งทำให้เกิดน้ำท่วม บริเวณบ้านเรือนและพื้นที่การเกษตร เป็นเหตุให้ชาวบ้านต้องอพยพไปอยู่ในบริเวณที่น้ำท่วมไม่ถึง คือ บ้านท่าดินแดง โดยบริเวณดังกล่าวนี้ได้อาศัยอยู่กันมาตั้งแต่สมัยก่อนแล้ว

2) สถานที่ตั้งและอาณาเขต

ตำบลเกรียงไกรตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอเมืองนครสวรรค์ ห่างจากที่ว่าการอำเภอ ประมาณ 12 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด 36,532 ไร่ หรือ 55.45 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อ	ตำบลพระหลวง , ตำบลบ้านมะเกลือ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
ทิศใต้	ติดต่อ	ตำบลศาลาใหญ่ ตำบลพระนอน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
ทิศตะวันออก	ติดต่อ	ตำบลทับกฤชใต้ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์
ทิศตะวันตก	ติดต่อ	ตำบลบวม่วง ตำบลบึงเสนาทา อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

ภาพที่ 3.6 แผนที่ตำบลเกรียงไกร

ปัจจุบันชุมชนตำบลเกรียงไกรที่มีพื้นที่ติดกับบึงบอระเพ็ดทั้งหมด 3 หมู่บ้านดังนี้

1. บ้านท่าดินแดง
2. บ้านปากคลองบอระเพ็ด
3. บ้านคลองกรวด

3) สภาพพื้นที่ของชุมชน

สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม น้ำท่วมถึง ลักษณะของดินเป็นดินเหนียว มีคุณสมบัติเก็บกักน้ำได้ดี เหมาะแก่การประกอบอาชีพประมงและการทำการเกษตร น้ำจะท่วมในช่วงฤดูฝนระหว่างเดือนมิถุนายน – เดือนตุลาคม ของทุกปี ส่วนในฤดูแล้งน้ำจะตื้นเขิน นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ทางการเกษตรบางส่วนติดกับทางรถไฟจึงทำให้ประชาชนไม่สามารถใช้ประโยชน์จากที่ดินของตนได้อย่างเต็มที่

4) ประชากร

ตารางที่ 3.5 แสดงจำนวนประชากรของชุมชนในตำบลเกรียงไกรที่มีเขตติดต่อกับบึงบอระเพ็ด

หมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม	ร้อยละ
1. บ้านท่าดินแดง	560	597	1,157	56.97
2. บ้านปากคลองบอระเพ็ด	117	141	258	12.70
3. บ้านคลองกรวด	306	310	616	30.33
รวม	983	1,048	2,031	100

จำนวนประชากรในตำบลเกรียงไกรที่อาศัยอยู่ในเขตบึงบอระเพ็ดพบว่า บ้านท่าดินแดงมีจำนวนประชากรมากที่สุด จำนวน 1,157 คน คิดเป็นร้อยละ 56.97 รองลงมาคือบ้านคลองกรวดจำนวน 616 คน คิดเป็นร้อยละ 30.33 และบ้านปากคลองบอระเพ็ด จำนวน 258 คน คิดเป็นร้อยละ 12.70 ตามลำดับ

5) ทรัพยากรในชุมชน

ตำบลเกรียงไกรเป็นชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติมาก ประกอบด้วย

- ทรัพยากรป่าไม้ มีสภาพเป็นป่าไม้เบญจพรรณ ซึ่งมีทั้งไม้เนื้อแข็งและไม้เนื้ออ่อน อาทิเช่น ไม้สัก ไม้มะค่า ไม้เต็งรัง ต้นจิก ต้นทอง ต้นคร้อ ต้นกระทุ่ม ต้นหวาย ต้นระกำหนาม ฯลฯ
- ทรัพยากรสัตว์น้ำ สัตว์น้ำที่พบเห็นในปัจจุบันได้แก่ ปลาชะโด ปลาสร้อย ปลาบ้า ปลาหางแดง ปลาไหล ปลากะโท ปลากินหมา ปลาช่อน ตะพาบ เต่า จระเข้ ตัวเงินตัวทอง ซึ่งในอดีตปลาเสือตอและปลากะเบนชุกชุมมาก แต่ในปัจจุบันได้สูญพันธุ์ไปแล้ว

- หรรษากรสัตว์ปีก ที่พบเห็นในปัจจุบันได้แก่ นกกระยาง นกอีโง้ง นกเป็ดน้ำ นกอีแต๋ง นกนางแอ่น นกเป็ดลาย นกเขา เป็นต้น ซึ่งในบริเวณบึงบอระเพ็ดแห่งนี้ได้พบนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร (นกคาพอง) ซึ่งสามารถพบเห็นได้ทั้งเดียวกในประเทศไทย แต่ปัจจุบันไม่มีผู้พบเห็นแล้ว

6) ประเพณีและวัฒนธรรม

ชุมชนเกรียงไกรส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาพุทธ ชาวบ้านปฏิบัติตามหลักศาสนา ด้านวัฒนธรรมประเพณีที่ยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางศาสนา การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า การโกนผมไฟ การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ การแต่งงาน การบวชนาค ฯลฯ

7) ความเชื่อเกี่ยวกับบึงและสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ภาพที่ 3.7 ศาลเจ้าแม่หมอนทอง (เก่า)

ชุมชนเกรียงไกรส่วนใหญ่มีความเชื่อในเรื่อง “เจ้าแม่หมอนทอง” ชาวบ้านจะเชื่อถือกันมากไม่ว่าจะทำกิจกรรมใดก็จะมีบอกกล่าว ทั้งในด้านการประกอบอาชีพ การคมนาคม และการเกิดปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น เกิดพายุ ฝนแล้งๆ เจ้าแม่หมอนทองถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีการสร้างศาลเพียงตาไว้ภายในชุมชน

8) การรวมกลุ่ม

ตำบลเกรียงไกรเป็นชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติมาก พื้นที่จะเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำเกษตร แต่อาชีพหลักของประชากรส่วนใหญ่จะเป็นอาชีพประมง คือ การเพาะพันธุ์ปลา การเลี้ยงปลาในบ่อและในกระชัง นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพเสริมและการออมทรัพย์ ได้แก่ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน เป็นต้น

9) อาชีพ

ภาพที่ 3.8 การประกอบอาชีพของชุมชนเกรียงไกร

ตารางที่ 3.6 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในชุมชนเกรียงไกรจำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพาะพันธุ์ปลา	28	62.22
เกษตรกรรม	5	11.11
ค้าขาย	3	6.67
รับราชการ	2	4.45
รับจ้างทั่วไป	7	15.55
รวม	45	100

จากตารางที่ 3.6 กลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในชุมชนเกรียงไกรที่มีอาณาเขตติดต่อกับ บึงบอระเพ็ดทั้งหมด 45 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา จำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 62.22 รองลงมาคือประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 15.55 ประกอบอาชีพ เกษตรกรรม จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 11.11 ประกอบอาชีพค้าขาย จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 6.67 และประกอบอาชีพรับราชการ จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 4.45 ตามลำดับเหตุผลที่ประชาชน ในชุมชนประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลานั้นอาจเป็นเพราะอาชีพดั้งเดิมของคนในชุมชนประกอบ อาชีพประมงเป็นส่วนใหญ่ แต่ปัจจุบันเลิกทำไปบ้างแล้ว เพราะไม่อยากถูกกักขังเขตบึงบอระเพ็ด ชาวบ้านจึงหันมาทำอาชีพเลี้ยงปลา เพาะพันธุ์ปลา ส่วนการทำฟิชไร้ เช่น ข้าวโพด พริก

10) รายได้ของประชากรในชุมชน

จากการศึกษาพบว่าประชาชนในชุมชนเกรียงไกร ส่วนใหญ่มีรายได้จากการประกอบ อาชีพประมงและการเกษตรกรรม

ชุมชนบึงบอระเพ็ดในตำบลพระนอน

1) ประวัติความเป็นมา

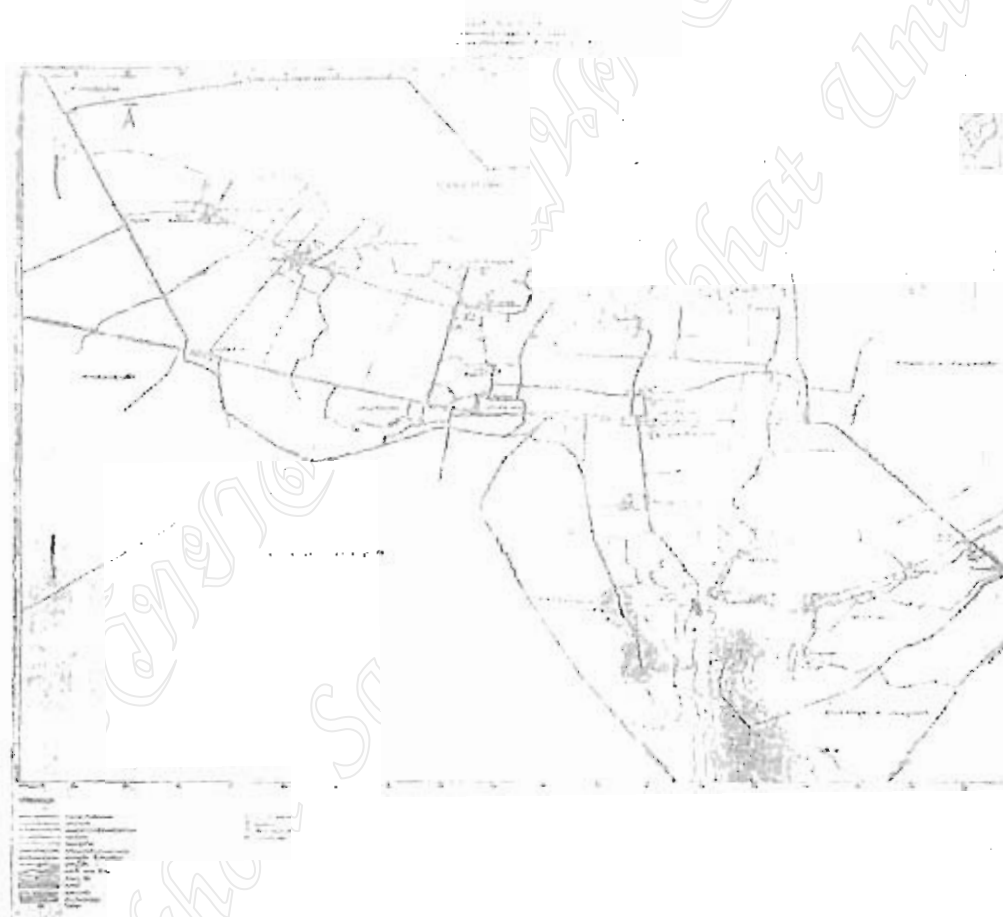
ชุมชนพระนอนได้มีการก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2334 หรือประมาณ 211 ปีมาแล้ว โดย บุคคลกลุ่มแรกที่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้านนั้นรกรากเดิมเป็นคนในพื้นที่บริเวณบึงบอระเพ็ด และมีบ้านแพ อยู่ในบึงบอระเพ็ด แต่ต่อมาเจ้าหน้าที่ได้เข้ามาดูแลรักษาบึงและได้กำหนดเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ ชาว บ้านที่อยู่แพ จึงขึ้นมาสร้างบ้านอยู่ริมบึง และอยู่มาจนถึงทุกวันนี้ สาเหตุที่อพยพจากใน บึงบอระเพ็ด เพราะเจ้าหน้าที่กำหนดให้บึงบอระเพ็ดเป็นเขตห้ามล่าสัตว์และถูกขับไล่พร้อมกับพื้นที่ ทำกินเดิมก็ดับแค้น ไม่พอที่จะทำกินเลี้ยงชีพ

ส่วนที่มาของชื่อ “พระนอน” นั้น สาเหตุที่ใช้ชื่อนี้ดังเป็นชื่อตำบล เพราะในอดีตมีชาว บ้านได้ไปพบพระนอนอยู่กลางป่า จึงได้เข้าไปทำการถางป่าเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย และใช้เป็นพื้นที่ทำ กิน จนได้ไปพบสันผมขาวเป็นเส้น ๆ จึงได้ทำการขุดบริเวณนั้น และได้พบพระพุทธรูปหลวงพ่ อหิน ชาวบ้านจึงนำมาสักการะเป็นพระคู่บ้านของตำบลพระนอน และได้สร้างมณฑปครอบไว้ใ นภายหลัง ซึ่งปัจจุบันหลวงพ่อกหินตั้งอยู่ ณ วัดพระนอน และมีการจัดงานประจำปีขึ้นทุกปี ณ บริเวณ มณฑปหลวงพ่อกหิน รวมไปถึงปิดทององค์หลวงพ่อกหิน ในวันเพ็ญเดือน 12 ของทุกปี

2) สถานที่ตั้งและอาณาเขต

ตำบลพระนอนตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอเมืองนครสวรรค์ ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 18 กิโลเมตร ไปตามทางหลวงหมายเลข 3004 (นครสวรรค์-ท่าตะโก) มีเนื้อที่ 68,500 ไร่ หรือ 109.6 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อ	บึงบอระเพ็ด
ทิศใต้	ติดต่อ	อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์
ทิศตะวันออก	ติดต่อ	อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์
ทิศตะวันตก	ติดต่อ	อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

ภาพที่ 3.9 แผนที่ตำบลพระนอน

ปัจจุบันชุมชนตำบลพระนอนที่มีพื้นที่ติดกับบึงบอระเพ็ดทั้งหมด 6 หมู่บ้านดังนี้

1. บ้านหินดาบ
2. บ้านปลวกสูง
3. บ้านหัวดง

4. บ้านหัวครัก
5. บ้านหนองทราย
6. บ้านเนินสำราญ

3) สภาพพื้นที่ของชุมชน

สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม น้ำท่วมถึง ประมาณ 1 ใน 4 ที่เหลือเป็นที่ราบเชิงเขา และที่นา ดินมีลักษณะเป็นดินเหนียวปนดินร่วน มีพื้นที่เหมาะแก่การทำการเกษตร และการเลี้ยงสัตว์ เนื่องจากพื้นที่ในเขตตำบลพระนอนมีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมาก

4) ประชากร

ตารางที่ 3.7 แสดงจำนวนประชากรของชุมชนในตำบลพระนอนที่มีเขตติดต่อกับบึงบอระเพ็ด

หมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม	ร้อยละ
1. บ้านหินดาบ	327	474	801	21.48
2. บ้านปลวกสูง	252	244	496	13.23
3. บ้านหัวดง	397	423	820	21.99
4. บ้านหัวครัก	385	404	809	21.71
5. บ้านหนองทราย	216	210	426	11.43
6. บ้านเนินสำราญ	196	180	376	10.09
รวม	1,773	1,935	3,728	100

จำนวนประชากรในตำบลพระนอนที่อาศัยอยู่ในเขตบึงบอระเพ็ดพบว่า บ้านหัวดง มีจำนวนประชากรมากที่สุด จำนวน 820 คน คิดเป็นร้อยละ 21.99 รองลงมาคือบ้านหัวครัก จำนวน 809 คน คิดเป็นร้อยละ 21.71 ส่วนบ้านเนินสำราญมีประชากรน้อยที่สุด จำนวน 376 คน คิดเป็นร้อยละ 10.09

5) ทรัพยากรในชุมชน

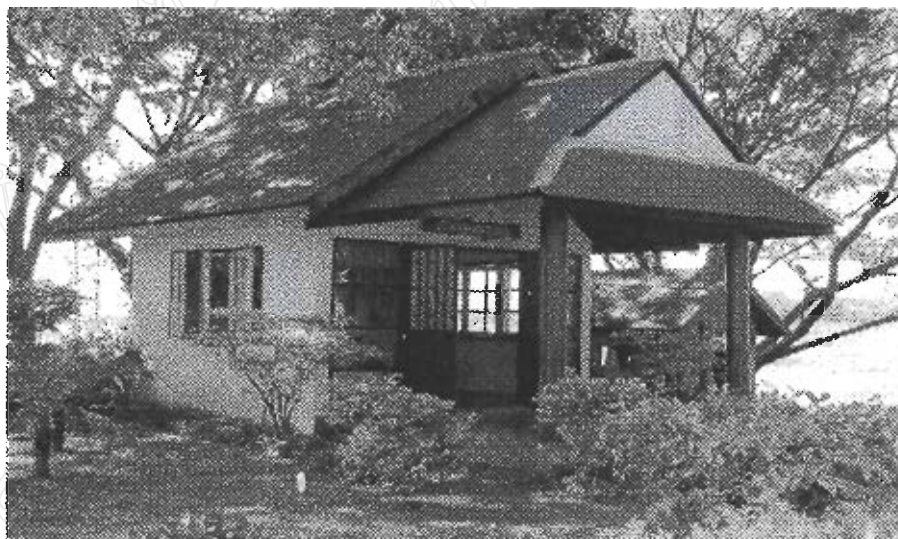
ตำบลพระนอนเป็นชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติมาก ประกอบด้วย

- ทรัพยากรป่าไม้ มีสภาพเป็นป่าไม้เบญจพรรณ ซึ่งมีทั้งไม้เนื้อแข็งและไม้เนื้ออ่อน ได้แก่ ดันทอง ดันจิก ดันเต็งรัง ดันมะค่า และดันโมก
- ทรัพยากรสัตว์น้ำ สัตว์น้ำที่พบเห็นในปัจจุบันได้แก่ ปลาช่อน ปลาชะโด ปลาน้ำจืด กระจับ ซึ่งในปัจจุบันปลาน้ำจืดมีจำนวนลดลงจนเกือบจะสูญพันธุ์แล้ว
- ทรัพยากรสัตว์ปีก ที่พบเห็นในปัจจุบันได้แก่ นกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร นกกระเรียน นกนางนวล นกนางแอ่น เป็นต้น
- ที่ดิน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินเหนียวปนทราย เก็บกักน้ำได้ดี
- แหล่งน้ำ มีหลายที่สำคัญคือ ห้วยหิน ห้วยลาด และห้วยขร้าว

6) ประเพณีและวัฒนธรรม

ชุมชนพระนอนส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาพุทธ ชาวบ้านปฏิบัติตามหลักศาสนา ด้านวัฒนธรรมประเพณีที่ยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ ประเพณีทำบุญงามคำฟ้า ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีทำบุญหน้าศาลเจ้าแม่หมอนทอง เข้าพรรษา สารทไทย ออกพรรษา และประเพณีลอยกระทง

7) ความเชื่อเกี่ยวกับปิงและสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ภาพที่ 3.10 ศาลเจ้าแม่หมอนทอง (1หมู่)

ชุมชนพระนอนส่วนใหญ่มีความเชื่อในเรื่อง “เจ้าแม่หมอนทอง” ชาวบ้านจะเชื่อถือกันมาก ไม่ว่าจะทำกิจกรรมใดก็จะมีการบอกกล่าว ทั้งในด้านการประกอบอาชีพ การคมนาคม และการเกิดปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น เกิดพายุ ฝนแล้งๆ เจ้าแม่หมอนทองถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ นอกจากเจ้าแม่หมอนทองแล้วยังมีความเชื่อเกี่ยวกับพระนอนอีกด้วย

8) การรวมกลุ่ม

ตำบลพระนอนเป็นชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติมาก พื้นที่จะเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำเกษตร อาชีพหลักของประชากรส่วนใหญ่จะเป็นอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา นอกจากนั้นยังมีการรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพเสริมและการออมทรัพย์ ได้แก่ กลุ่มเกษตร กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

9) อาชีพ

ตารางที่ 3.8 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในชุมชนพระนอนจำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เกษตรกรรม	55	68.75
เลี้ยงสัตว์	12	15.00
ค้าขาย	3	3.75
รับราชการ	2	2.50
รับจ้างทั่วไป	8	10.00
รวม	80	100

จากตารางที่ 3.8 กลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในชุมชนพระนอนที่มีอาณาเขตติดต่อกับบึงบอระเพ็ดทั้งหมด 80 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จำนวน 55 คน คิดเป็นร้อยละ 68.75 รองลงมาคืออาชีพเลี้ยงสัตว์ จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 15.00 ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 10.00 ประกอบอาชีพค้าขาย จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 3.75 และประกอบอาชีพรับราชการ จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 2.50 ตามลำดับ เหตุผลที่ประชาชนในชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพราะมีพื้นที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยแร่ธาตุต่าง ๆ และดินมี

ลักษณะที่เก็บน้ำได้ดี ชาวบ้านจึงหันมาทำเกษตรกรรมกันมาก แต่ระยะหลังชาวบ้านจะประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์เพิ่มมากขึ้นเช่นกัน

10) รายได้ของประชากรในชุมชน

จากการศึกษาพบว่าประชาชนในชุมชนพระนอน ส่วนใหญ่มีรายได้จากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งมีรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวประมาณปีละ 50,001 – 100,000 บาท

ชุมชนบึงบอระเพ็ดในตำบลพนมรอก

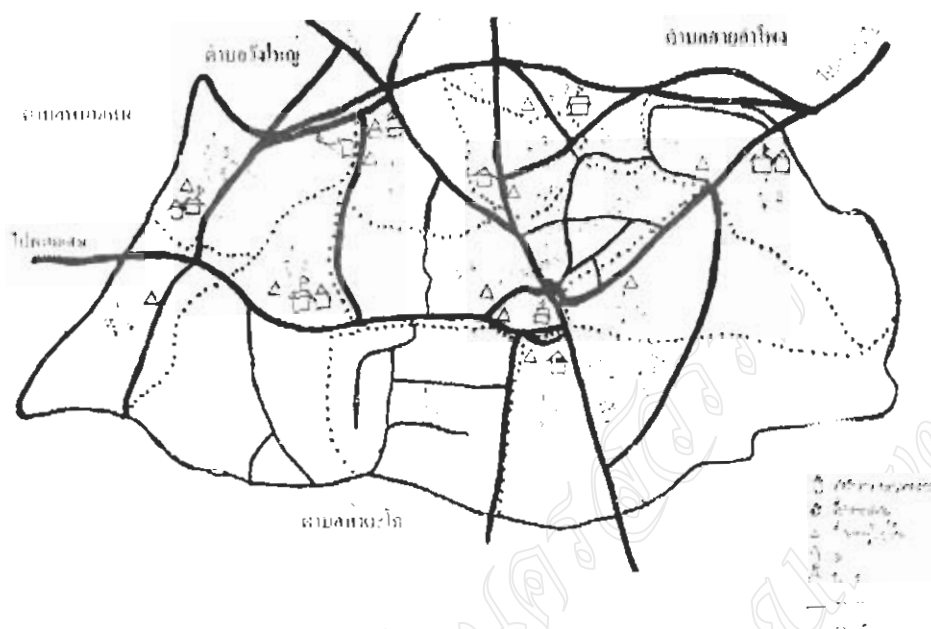
1) ประวัติความเป็นมา

ตำบลพนมรอกก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2380 โดยหลวงกง ซึ่งต่อมาได้ตั้งเป็นอำเภอพนมรอก และย้ายไปยังบ้านท่าตะโก ซึ่งเป็นอำเภอท่าตะโกจนถึงปัจจุบัน ประชาชนส่วนใหญ่ย้ายมาจากจังหวัดอยุธยา กทมบุรี อ่างทอง สิงห์บุรี สระบุรี โดยคนที่ย้ายมาจากสระบุรีจะเป็นลาวซ่งและไทยพวน ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ และใช้ภาษาไทยเป็นภาษาพูด

2) สถานที่ตั้งและอาณาเขต

ตำบลพนมรอกมีเนื้อที่ทั้งหมด 53.885 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 33,681.25 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อ	ตำบลวังใหญ่และตำบลสายลำโพง อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์
ทิศใต้	ติดต่อ	ตำบลท่าตะโก และตำบลวังมหากศ อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์
ทิศตะวันออก	ติดต่อ	ตำบลสายลำโพง และตำบลดอนลา อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์
ทิศตะวันตก	ติดต่อ	อำเภอนมสศ อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์

ภาพที่ 3.11 แผนที่ตำบลหนองบัว

ปัจจุบันชุมชนตำบลหนองบัวที่มีพื้นที่ติดกับบึงบอระเพ็ดทั้งหมด 2 หมู่บ้านดังนี้

1. บ้านหนองบัว
2. บ้านโคกมะรัน

3) สภาพพื้นที่ของชุมชน

ภาพที่ 3.12 สภาพพื้นที่ของชุมชนหนองบัว

สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นน้ำราบสูงสลับกับพื้นที่ต่ำ มีลักษณะเป็นหนองน้ำ และมีดินเหนียวจำนวนมาก มีฝนล่องจามฤดูกาล ลักษณะของดินเป็นดินร่วนปนดินเหนียว เหมาะแก่การทำการเกษตรและการทำเกษตรกรรมเนื่องจากสภาพของดินสามารถเก็บกักน้ำได้ดี

4) ประชากร

ตารางที่ 3.9 แสดงจำนวนประชากรของชุมชนในตำบลพนมรอกที่มีเขตติดต่อกับบึงมะเหว

หมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม	ร้อยละ
1. บ้านหนองคร้อ	175	223	398	67.46
2. บ้านโคมะวัน	98	94	192	32.54
รวม	273	317	590	100

จำนวนประชากรในตำบลพนมรอกที่อาศัยอยู่ในเขตบึงมะเหวคิดเป็น 2 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหนองคร้อ มีประชากรจำนวน 398 คน คิดเป็นร้อยละ 67.46 และบ้านโคมะวัน จำนวน 192 คน คิดเป็นร้อยละ 32.54

5) ทรัพยากรในชุมชน

ตำบลพนมรอกเป็นชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติมาก ประกอบด้วย

- ทรัพยากรป่าไม้ มีต้นไม้ที่สำคัญคือ ป่าแฝก ต้นกระทุ่ม ต้นทอง ต้นกร้อ
- ทรัพยากรสัตว์น้ำ สัตว์น้ำที่พบเห็นในปัจจุบันได้แก่ ปลาชะโด ปลากลาย ปลาเสือตอ
- ทรัพยากรสัตว์ปีก ที่พบเห็นในปัจจุบันได้แก่ นกปากห่าง นกช้อนหอย นกกระยาง

นกกระสา นกตะกรุม นกกายบัว เป็นต้น

- ที่ดิน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินเหนียวปนทราย เก็บกักน้ำได้ดี แต่ปัจจุบันมีการใช้ปุ๋ยในการเพาะปลูกกันมากทำให้สภาพดินกลายเป็นดินเค็ม

- แหล่งน้ำ ที่สำคัญคือคลองพนมรอกใช้ในการเพาะปลูก

6) ประเพณีและวัฒนธรรม

ชุมชนพนมรอกส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาพุทธ ชาวบ้านปฏิบัติตามหลักศาสนา จะทำบุญตักบาตรทุกวันพระ การทำบุญเข้าพรรษา - ออกพรรษา ประเพณีการบวชนาค ประเพณีสงกรานต์ มีการละเล่นลูกข่าง ลีลาม มอญซ่อนผ้า รำวง รำกลองยาว การแข่งเรือ และส่วนใหญ่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่จะไปทำบุญเป็นส่วนใหญ่ ส่วนใหญ่การทำบุญจะหาเงินมาประเพณี

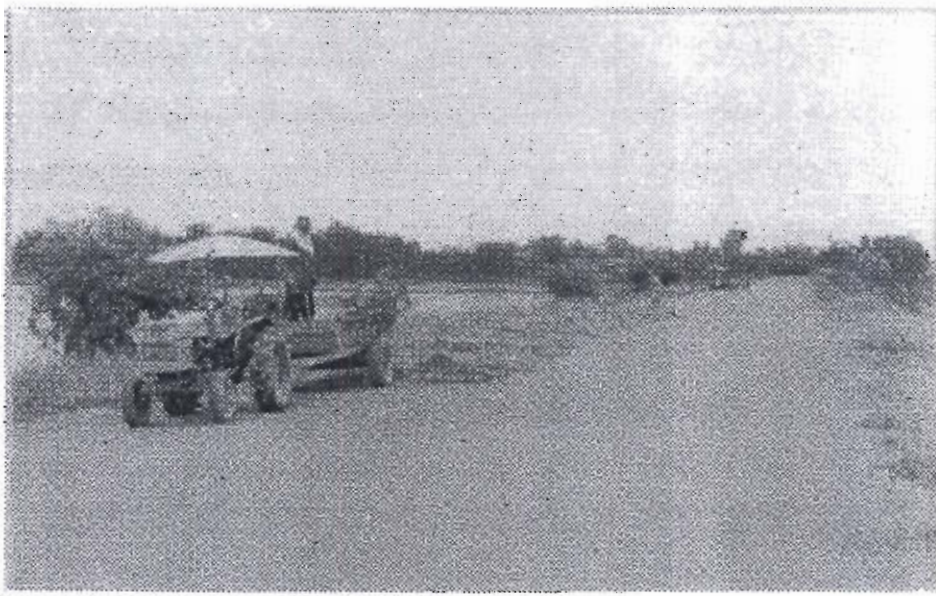
7) ความเชื่อเกี่ยวกับบึงและสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ชุมชนพนมรอกส่วนใหญ่มีความเชื่อในเรื่อง “เจ้าแม่หมอนทอง” ชาวบ้านจะเชื่อถือกันมากไม่ว่าจะทำกิจกรรมใดก็จะมีการบอกกล่าว ทั้งในด้านการประกอบอาชีพ การคมนาคม และการเกิดปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น เกิดพายุ ฝนแล้งๆ เจ้าแม่หมอนทองถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ

8) การรวมกลุ่ม

ตำบลพนมรอกเป็นชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติมาก พื้นที่จะเป็นที่รวมกลุ่มเหมาะแก่การทำกรเกษตร อาชีพหลักของประชากรส่วนใหญ่จะเป็นอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพเสริมและการออมทรัพย์ ได้แก่ กลุ่มเกษตร กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

9) อาชีพ

ภาพที่ 3.13 การประกอบอาชีพของชุมชนพนมรอก

ตารางที่ 3.10 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในชุมชนพนมรอกจำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เกษตรกรรวม	10	62.50
ค้าขาย	1	6.25
รับราชการ	1	6.25
รับจ้างทั่วไป	4	25.00
รวม	16	100

จากตารางที่ 3.10 กลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในชุมชนพนมรอกที่มีอาณาเขตติดต่อกับบึงบอระเพ็ดทั้งหมด 16 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรวม จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 62.50 รองลงมาคือประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 25.00 ประกอบอาชีพค้าขาย จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 6.25 และประกอบอาชีพรับราชการ จำนวน 1 คนคิดเป็นร้อยละ 6.25 ตามลำดับ เหตุผลที่ประชาชนในชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรเพราะมีพื้นที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยแร่ธาตุต่าง ๆ และดินมีลักษณะที่เก็บน้ำได้ดี ชาวบ้านจึงหันมาทำเกษตรกรรมกันมาก แต่ระยะหลังชาวบ้านจะประกอบอาชีพค้าขายทางเรือเพิ่มมากขึ้น

10) รายได้ของประชากรในชุมชน

จากการศึกษาพบว่าประชาชนในชุมชนพนมรอก ส่วนใหญ่มีรายได้จากการประกอบอาชีพเกษตรกร คือ การทำนาปี การปลูกถั่ว แต่ปัจจุบันมีการทำนาปรังเพิ่มขึ้น และอาชีพที่เพิ่มขึ้นอาชีพปลูกแตงโม เลี้ยงสุกร ห่อหมกเซ็ดเต้า เลี้ยงปลาและรับจ้าง

ชุมชนบึงบอระเพ็ดในตำบลพนมเศษ

1) ประวัติความเป็นมา

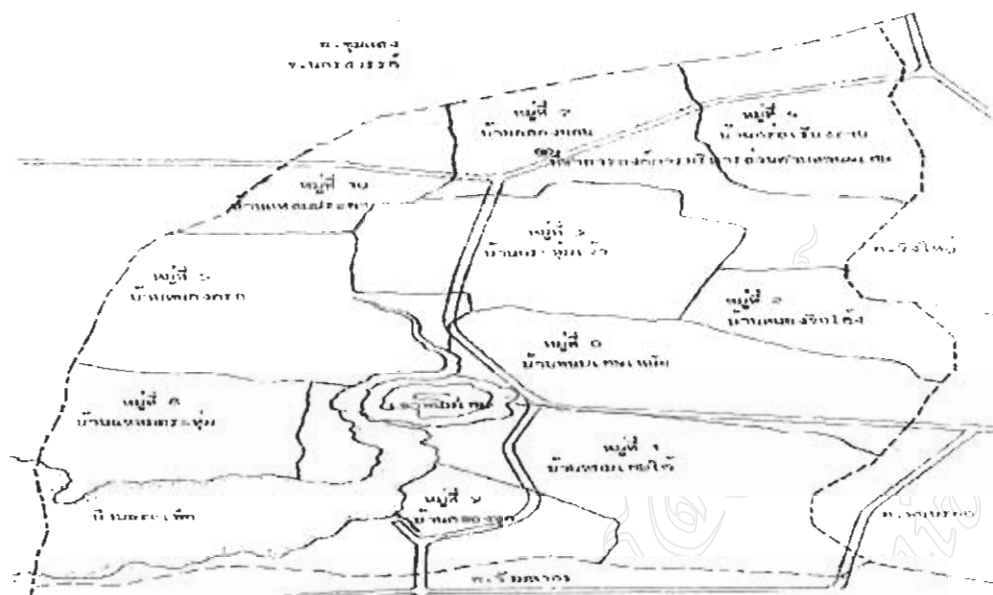
ชุมชนพนมเศษได้มีการก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2424 หรือประมาณ 121 ปีมาแล้ว โดยบุคคลกลุ่มแรกที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน คือ ชาวบ้านจากบ้านโพธิ์ศรี อำเภอนาทม จังหวัดน่าน เนื่องจากพื้นดินเดิมมีความแห้งแล้ง ไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก ซึ่งพื้นที่ของชุมชน พนมเศษมีความเหมาะสมต่อการทำการเกษตร ต่อจากนั้นมีชาวบ้านจากบ้านแฟก และบ้านหมอนท่าเรือ จังหวัดอุทัย บ้านบางปลาหมอ จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดสิงห์บุรี และจังหวัดชัยนาท บางส่วนเข้ามาตั้งบ้านเรือนรวมอยู่ด้วย

ส่วนที่มาของชื่อ “พนมเศษ” นั้นเดิมทีมีชื่อว่าเขาพนมวัน ซึ่งมีลักษณะเป็นเขาโดด ๆ ตั้งเด่นเป็นสง่าเพียงลูกเดียว เชื่อกันว่าเขาพนมเศษเป็นเศษของเขาศรีสุทโธที่หนุมานทาดกไว้ ตามความเชื่อในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ของคณฤุ์ ซึ่งเป็นคนกลุ่มแรกที่ได้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณนี้ นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านคนหนึ่งฝันเห็นพระพุทธเจ้าทรงนั่งสมาธิอยู่บนเขาแห่งนี้ จึงทำให้ชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นภูเขาที่มีความศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อในเรื่องของพระพุทธศาสนา ผู้ใดอยู่แล้วจะมีแต่ความสุข ความเจริญ ทำมาหากินได้ผลผลิตดี ดังนั้นชาวบ้านจึงเรียกเขาลูกนี้ว่า “เขาพนมเศษ”

2) สถานที่ตั้งและอาณาเขต

ตำบลพนมเศษมีเนื้อที่ทั้งหมด 69.68 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 43,547 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อ	ตำบลไผ่สิงห์ ตำบลห้วยภักข อำเภอุมแสง จังหวัดนครสวรรค์
ทิศใต้	ติดต่อ	ตำบลวังมหาร อำเภอนาทม จังหวัดนครสวรรค์
ทิศตะวันออก	ติดต่อ	ตำบลวังใหญ่ และตำบลพนมรอก อำเภอนาทม จังหวัดนครสวรรค์
ทิศตะวันตก	ติดต่อ	อำเภอบัณฑข อำเภอุมแสง จังหวัดนครสวรรค์

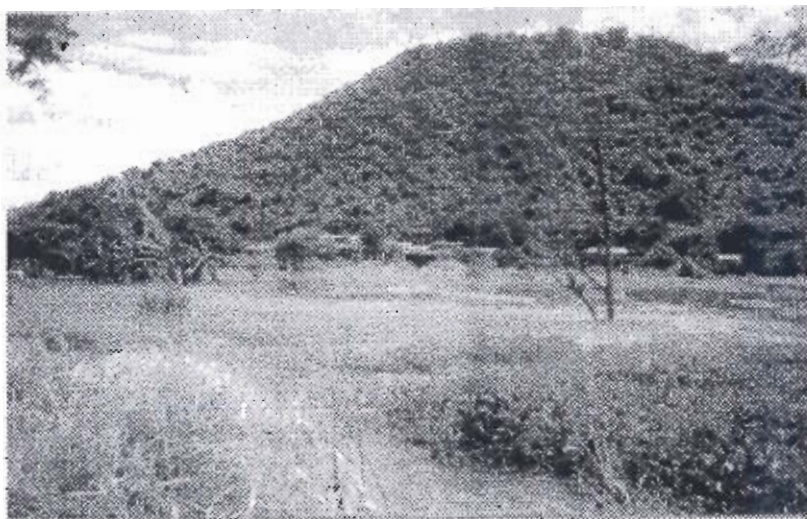

ภาพที่ 3.14 แผนที่ตำบลพนมเศษ

ปัจจุบันชุมชนตำบลพนมเศษที่มีพื้นที่ติดกับบึงบอระเพ็ดทั้งหมด 2 หมู่บ้านดังนี้

1. บ้านพนมเศษใต้
2. บ้านกระทุ่มเจ้า
3. บ้านหนองครก
4. บ้านพนมเศษเหนือ
5. บ้านคลองบอน
6. บ้านแหลมกระทุ่ม
7. บ้านคลองขุด
8. บ้านแหลมประดา

3) สภาพพื้นที่ของชุมชน

ภาพที่ 3.15 สภาพพื้นที่ของชุมชนพนมเศษ

สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบน้ำท่วมถึง ดินมีลักษณะเป็นดินร่วนปนดินเหนียว มีคุณสมบัติเก็บกักน้ำได้ดี เหมาะแก่การทำการนา น้ำจะท่วมถึงในช่วงฤดูฝน แต่ปัจจุบันนี้ดินมีสภาพเสื่อมโทรม เนื่องจากการใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงของเกษตรกรมากเกินไป ส่งผลให้ดินเค็มทำการเพาะปลูกได้ผลผลิตน้อย ขณะที่ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ส่งผลให้มีน้ำไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูกและบริโภค นอกจากนี้แหล่งน้ำที่สำคัญคือ บึงบอระเพ็ด ที่ชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์ในการเกษตรเกิดการปนเปื้อนของสารเคมี และยาฆ่าแมลงที่เกษตรกรฉีดพ่นและปล่อยน้ำเสียลงสู่บึงบอระเพ็ด ในฤดูแล้งบึงบอระเพ็ดมีความตื้นเขินเนื่องจากการทับถมของเศษวัชพืชต่าง ๆ สำหรับการถือครองที่ดินในสมัยก่อนมีลักษณะเป็นการเช่าทางจ้งของที่ดินกันเองโดยไม่มีเอกสารสิทธิ์ทางราชการ แม้ในปัจจุบันการถือครองที่ดินของราษฎรก็ยังคงไม่มีเอกสารสิทธิ์ในการครอบครองที่ดินมีเฉพาะ บ.พ.ท.5 หรือที่เรียกว่า กานีดอกหญ้า

4) ประชากร

ตารางที่ 3.11 แสดงจำนวนประชากรของชุมชนในตำบลพนมเศษที่มีเขตติดต่อกับบึงบอระเพ็ด

หมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม	ร้อยละ
1. บ้านพนมเศษใต้	488	577	1,065	23.25
2. บ้านกระทุ่มเจ้า	102	122	224	4.89
3. บ้านหนองครก	175	179	354	7.73
4. บ้านพนมเศษเหนือ	715	726	1,441	31.46
5. บ้านคลองบอน	400	580	980	21.39
6. บ้านแหลมกระทุ่ม	42	34	76	1.66
7. บ้านคลองซุด	99	114	213	4.66
8. บ้านแหลมประดา	100	127	227	4.96
รวม	2,121	2,459	4,580	100

จำนวนประชากรในตำบลพนมเศษที่อาศัยอยู่ในเขตบึงบอระเพ็ดพบว่าบ้านพนมเศษเหนือมีประชากรมากที่สุด จำนวน 1,441 คน คิดเป็นร้อยละ 31.46 รองลงมาคือบ้านพนมเศษใต้ จำนวน 1,065 คน คิดเป็นร้อยละ 23.25 ส่วนบ้านแหลมกระทุ่มมีประชากรน้อยที่สุด จำนวน 76 คนคิดเป็นร้อยละ 1.66

5) ทรัพยากรในชุมชน

ตำบลพนมเศษเป็นชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติมาก ประกอบด้วย

- ทรัพยากรป่าไม้ เป็นป่าเบญจพรรณ มีต้นไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ต้นตะลุมพุก ต้นทองต้นกระทุ่ม ต้นจิก ต้นคร้อ ต้นแควก ต้นระกำหนาม ต้นเต็งรัง ต้นมะค่า และต้นโมก ฯลฯ

- ทรัพยากรสัตว์น้ำ สัตว์น้ำที่พบเห็นในปัจจุบันได้แก่ ปลาชะโด จระเข้ เต่า ตะพาบน้ำ ปลาสร้อย ปลาตะเพียน ปลากินหมา ซึ่งในอดีตชุมชนพนมเศษมีปลาเสือตอ และปลากระเบนชุกชุมมาก ปัจจุบันได้สูญหายไปประมาณ 15 ปีมาแล้ว

- ทรัพยากรสัตว์ปีก ที่พบเห็นในปัจจุบันได้แก่ นกเป็ดน้ำ นกกระสา นกช้อนหอย นกอีโง้ง เป็นต้น ซึ่งในบริเวณบึงบอระเพ็ดแห่งนี้ได้มีการค้นพบนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร (นกคาพอง) ซึ่งพบเห็นได้เพียงแห่งเดียวในประเทศไทย แต่ปัจจุบันไม่มีผู้พบเห็นมาแล้ว 15 ปี

- ที่ดิน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนดินเหนียว เหมาะแก่การทำการ

- แหล่งน้ำ มีคลองที่สำคัญคือ คลองมหากกร ซึ่งมีสาขาถึง คลองบอน คลองขุด คลองตะโก คลองเจ็ดคา

6) ประเพณีและวัฒนธรรม

ชุมชนพนมเศษส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาพุทธ ชาวบ้านปฏิบัติตามหลักศาสนา จะทำบุญตักบาตรทุกวันพระ การทำบุญเข้าพรรษา -- ออกพรรษา ประเพณีการบวชนาค ประเพณีสงกรานต์ มีการละเล่นลูกช่วง ดีดมอ มอญซ่อนผ้า รำวง รำกลองยาว การแข่งเรือ และส่วนใหญ่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่จะไปทำบุญเป็นส่วนใหญ่ ส่วนใหญ่การทำบุญจะทำตามประเพณี

7) ความเชื่อเกี่ยวกับบึงและสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ภาพที่ 3.16 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านในชุมชนพนมเศษให้ความเคารพนับถือ

ชุมชนพนมเศษส่วนใหญ่มีความเชื่อในเรื่อง “เจ้าแม่หมอนทอง” ชาวบ้านจะให้ความเคารพนับถือเจ้าแม่หมอนทอง เมื่อจะออกไปหาปลา ออกไปทำมาหากิน เพื่อความปลอดภัย และได้ผลผลิตเป็นจำนวนมาก เชื่อกันว่าเจ้าแม่หมอนทองเป็นกระแซ่เทศเมียมีชื่อว่า “นางตะขบ” มีนิสัยชอบหยอกล้อกับผู้หญิงเท่านั้น จะไม่ทำร้ายคนถ้าผู้นั้นให้ความเคารพ เมื่อผู้ใดอยากเห็นกระแซ่ก็สามารถบอกกล่าวเจ้าแม่ได้ กระแซ่ก็จะปรากฏให้เห็น ศาลของเจ้าแม่ตั้งอยู่ที่ศาลใต้ต้นหมันในบริเวณสถานีประมงน้ำจืดบึงบอระเพ็ด นอกจากเจ้าแม่หมอนทองแล้ว ชาวบ้านยังมีความเชื่อในเรื่อง “เจ้าแม่ศรีบัวทอง” ซึ่งศาลเจ้าแม่ศรีบัวทองตั้งอยู่ที่ตำบลทับกฤช อำเภอยะรัง และชาวบ้านยังมีความเชื่อเกี่ยวกับ “เจ้าพ่อทวดคำ” ชาวบ้านเชื่อกันว่าเจ้าพ่อทวดคำมีเชื้อชาติแขก มีผิวสีดำนาคแต่มีจิตใจที่ดีงาม เมื่อเวลาชาวบ้านจะออกไปหาปลาหรือออกไปหาเงิน ก็จะบอกกล่าวต่อท่านเพื่อให้เกิดสิริมงคลในชีวิต

8) การรวมกลุ่ม

ตำบลพนมเศษเป็นชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติมาก พื้นที่ที่จะเป็นที่รวมกลุ่มเหมาะแก่การทำการเกษตร อาชีพหลักของประชากรส่วนใหญ่จะเป็นอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพเสริมและการออมทรัพย์ ได้แก่ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มสตรี กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาสาพัฒนาสตรี เป็นต้น

9) อาชีพ

ภาพที่ 3.17 การประกอบอาชีพของชุมชนพนมเศษ

ตารางที่ 3.12 แสดงจำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในชุมชนพนมเศษจำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เกษตรกรรม	53	82.81
ค้าขาย	2	3.11
รับราชการ	2	3.11
รับจ้างทั่วไป	7	10.97
รวม	64	100

จากตารางที่ 3.12 กลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในชุมชนพนมเศษที่มีอาณาเขตติดต่อกับ บึงบอระเพ็ดทั้งหมด 64 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จำนวน 53 คน คิดเป็นร้อยละ 82.81 รองลงมาคือประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 10.97 ประกอบอาชีพ ก้าขาย จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 3.11 และประกอบอาชีพรับราชการ จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 3.11 ตามลำดับ เหตุผลที่ประชาชนในชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพราะมีพื้นที่ อุดมสมบูรณ์ไปด้วยแร่ธาตุต่าง ๆ และดินมีลักษณะที่เก็บน้ำได้ดี ชาวบ้านจึงหันมาทำเกษตรกรรม กันมาก แต่ระยะหลังชาวบ้านจะประกอบอาชีพรับจ้างเพิ่มมากขึ้น

10) รายได้ของประชากรในชุมชน

จากการศึกษาพบว่าประชาชนในชุมชนพนมเศษ ส่วนใหญ่มีรายได้จากการประกอบอาชีพ เกษตรกรรม คือการทํานา การทำไร่แดงโม และการเลี้ยงปลา อาชีพรองลงมาคืออาชีพรับจ้างทั้งใน และนอกภาคการเกษตร เนื่องจากไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง

บทที่ 4

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด

ด้วยบึงบอระเพ็ดเป็นทะเลสาบน้ำจืดที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 132,737 ไร่ 56 ตารางวา หรือ 212.8 ตารางกิโลเมตร โดยครอบคลุมพื้นที่ 3 อำเภอของจังหวัดนครสวรรค์ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอท่าตะโก และอำเภอชุมแสง ด้วยสภาพพื้นที่ที่กว้างใหญ่และครอบคลุมชุมชนถึง 29 ชุมชนดังที่กล่าวแล้วในบทที่ 3 ทำให้เกิดความหลากหลายในทางสังคมของชุมชนที่ตั้งอยู่รอบ ๆ บึงบอระเพ็ด ทั้งด้านกลุ่มชนที่อพยพโยกย้ายด้านสังคมและเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรมและประเพณี ค่านิยมและความเชื่อ และการประกอบอาชีพ เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ที่ได้กล่าวมาบ่งบอกถึงการปรับตัวของชุมชนคือการดำรงชีพที่เรียกว่า “วิถีชีวิต” ให้สอดคล้องกับการดำรงอยู่ของชุมชน ซึ่งจากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่ส่งผลให้ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดเปลี่ยนแปลงมี 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยภายในชุมชน และ ปัจจัยภายนอกชุมชน

ปัจจัยภายในชุมชน เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นภายในชุมชน โดยเกิดขึ้นจากบุคคลในชุมชน และสภาพแวดล้อมภายในชุมชนที่ส่งผลกระทบให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ ได้แก่ การขยายตัวของประชากร การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ องค์การทางสังคมและองค์กรชุมชน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การขยายตัวของประชากร

ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดประกอบไปด้วย 6 ชุมชน คือ ชุมชนเกรียงไกร ชุมชนแควใหญ่ ชุมชนทับกฤช ชุมชนพระนอน ชุมชนพนมเศษ และชุมชนพนมรอก จากการศึกษาโดยการพูดคุยแลกเปลี่ยนกับชาวบ้านในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด ทำให้ทราบถึงลักษณะการขยายตัวของประชากร ดังนี้

1.1 ลักษณะของพื้นที่

จากการพูดคุยและจากการสังเกตของผู้ศึกษา จะเห็นได้ว่าสภาพพื้นที่ของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง เหมาะแก่การเพาะปลูก ซึ่งชุมชนเหล่านี้จะต้องพึ่งพาอาศัยแหล่งน้ำจากบึงบอระเพ็ด ถ้าคลอง และลำห้วยต่างๆ เช่น คลองบอระเพ็ด คลองขุด คลองวังมหากกร คลองท่าตะโก ห้วยลาด และห้วยสา เป็นต้น ซึ่งในอดีตถ้าคลองเหล่านี้ถือเป็นเส้นทางคมนาคมของคนในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด อีกทั้งยังเป็นเส้นทางเพื่อการค้าขายส่งสินค้าไปยังตลาดปากน้ำโพ เช่น ชุมชนแควใหญ่ในอดีตมักจะพาขบวนสินค้าประเภท ปลา ผลไม้

นำไปจำหน่ายยังตลาดปากน้ำโพ ชุมชนพนมเศษส่วนใหญ่มักจะพาขีรมาซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคที่ตลาดปากน้ำโพ เป็นต้น ซึ่งกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาเพื่อจับจองพื้นที่ทำกิน และตั้งบ้านเรือน สามารถแบ่งกลุ่มประชากร ที่อพยพเข้ามาได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

- กลุ่มที่อพยพมาทางบก ส่วนใหญ่เคลื่อนย้ายมาจากอำเภอท่าวัง อำเภอบ้านหมี่ อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี บางส่วนย้ายมาจากจังหวัดเพชรบูรณ์ และจังหวัดสระบุรี ประชากรกลุ่มดังกล่าวจะกระจายอยู่ตามพื้นที่รอบบึงบอระเพ็ด ได้แก่ ชุมชนพนมเศษ ชุมชนพนมรอก ชุมชนทับกฤช และชุมชนพระนอน

- กลุ่มที่อพยพมาทางน้ำ ส่วนใหญ่เคลื่อนย้ายมาจากจังหวัดอุตรดิตถ์ จังหวัดอ่างทอง จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดชัยนาท และจังหวัดนนทบุรี ประชากรกลุ่มดังกล่าวจะกระจายอยู่ตามพื้นที่รอบบึงบอระเพ็ด คือ ชุมชนแควใหญ่ ชุมชนกรวยไกร

กลุ่มคนที่อพยพเข้ามาส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ การทำนาปี การทำนาบัว การหาปลา และล่าจระเข้

1.2 การตั้งบ้านเรือน

จากที่ได้กล่าวมาแล้ว ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดได้ก่อตั้งชุมชนมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานถึง 50-60 ปี โดยกลุ่มคนในชุมชนส่วนใหญ่ได้อพยพโยกย้ายมาจากพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งใช้เรือแพ และเรือโดยสาร เป็นพาหนะในการเดินทางมาตามลำน้ำน่าน ลำน้ำยม และลำน้ำปิง นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งใช้รถไฟ เหวียน และเดินทางเท้า ในการเดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่รอบบึงบอระเพ็ด

สำหรับการปลูกสร้างบ้านเรือนของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด ส่วนใหญ่ในอดีตจะตั้งบ้านเรือนอยู่ติดกับลำคลอง หรือลำห้วยต่างๆ เมื่อมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น พื้นที่ที่อยู่ติดลำคลอง หรือลำห้วยต่าง ๆ ไม่เพียงพอต่อการตั้งเรือน จึงทำให้ประชากรได้จับจองพื้นที่ที่มีความเหมาะสม สะดวกต่อการปลูกสร้างบ้านเรือน และการประกอบอาชีพอยู่กันอย่างกระจุกกระจาย

จากการขยายตัวของประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ทั้งประชากรในพื้นที่ และประชากรที่อพยพโยกย้ายเข้ามาส่งผลให้บ้านเรือนที่ตั้งอยู่ริมน้ำ อาทิบ้านทับกฤชพัฒนา บ้านท่าดินแดง บ้านปากคลองบอระเพ็ด บ้านแควใหญ่ บ้านหัวดง มีประชากรที่หนาแน่น จึงทำให้ประชากรอีกส่วนหนึ่งได้ขยายขยายเพื่อตั้งชุมชนขึ้นใหม่ในพื้นที่ต่าง ๆ ขณะเดียวกันการกระจายตัวของประชากรอีกส่วนหนึ่งที่อาศัยอยู่ทางตอนเหนือของพื้นที่บึงบอระเพ็ดได้แก่ ชุมชนพนมเศษ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะอพยพมาจากจังหวัดแถวภาคกลางเข้ามาจับจองพื้นที่บริเวณเขาพนมเศษ เพื่อทำมาหากิน และปลูกสร้างบ้านเรือน จึงส่งผลให้ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดได้ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจากการพูดคุยกับตัวแทนชาวบ้านถึงการถือครองที่ดินของคนในชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับเอกสารสิทธิ์ทางราชการ มีเพียงเอกสารการเสียภาษีที่ดิน หรือที่

ชาวบ้านเรียกกันว่า “ใบ บพท.5” (ภาษีดอกหญ้า) การเข้ามาจับจองพื้นที่ของคนในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบางกลุ่ม เช่น ชุมชนทับกฤช ชุมชนพนมเศษ ทั้งสองชุมชนยังไม่ได้รับเอกสารสิทธิ์ทางราชการในการถือครองที่ดิน จึงทำให้ชุมชนเหล่านี้ยังไม่สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงการทำเกษตรกรรมให้เป็นรูปแบบใหม่ได้เนื่องจากมีขอบเขตจำกัดในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่เหล่านี้

1.3 การประกอบอาชีพ

สภาพพื้นที่ของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด เป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมขัง ซึ่งถือเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำเกษตรกรรม และการประมง ทั้งนี้เนื่องจากมีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์เป็นคู่ข้าว-อู่น้ำ ที่สำคัญของภาคกลางตอนบน ส่งผลต่อการอพยพของประชากรหลายพื้นที่เพื่อการประกอบอาชีพ

จากการศึกษา พบว่า ประชากรส่วนใหญ่รอบบึงบอระเพ็ด จะประกอบอาชีพทำนา ถึงร้อยละ 90 ซึ่งในอดีตการทำเกษตรจะทำเพียงชีพเท่านั้น หากเหลือจากการบริโภคก็จะนำไปแลกเปลี่ยนผลผลิตกับเพื่อนบ้าน เช่น ข้าวแลกปลา ผักแลกข้าว เป็นต้น เกษตรกรส่วนใหญ่จะทำได้เฉพาะนาปีเท่านั้น จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2538 ได้เกิดปัญหาน้ำท่วม และในบางช่วงสภาพพื้นที่มีความแห้งแล้ง จึงทำให้ผลผลิตของเกษตรกรเกิดความเสียหาย เกษตรกรจึงได้เปลี่ยนจากการทำนาปีมาเป็นการทำนาปรัง ซึ่งการทำนาปรังจะได้ปีละ 2-3 ครั้ง สร้างรายได้ดีกว่าการทำนาปี จะเห็นได้ว่าชุมชนเริ่มเปลี่ยนระบบการผลิตจากการทำนาครั้งเดียวตามฤดูกาลมาเป็นการทำนาสองครั้ง และเปลี่ยนจากเกษตรยังชีพมาเป็นเกษตรเชิงพาณิชย์ ทั้งปัจจัยการผลิตและวิธีการผลิตก็เปลี่ยนไป คือ จากการใช้คันไถ ล้อเกวียน และการใช้แรงงานสัตว์ ก็เปลี่ยนมาเป็นซื้อเครื่องมือ ได้แก่ รถไถ เครื่องสูบน้ำ เครื่องยนต์ ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช พันธุ์ข้าว ฯลฯ จากนอกชุมชน การลงทุนในการผลิตจึงสูงขึ้นเรื่อย ๆ แต่ผลผลิตราคาตกต่ำ ราคาข้าวเปลือกไม่มีความแน่นอน ชาวบ้านมีหนี้สินตั้งแต่ครอบครัวละ 20,000 - 30,000 บาทต่อปี โดยที่ชาวบ้านจะกู้ยืมเงินทาง ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) ในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 9 บาทต่อปี และกู้ยืมเงินจากนายทุนในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 20 บาทต่อเดือน ซึ่งทำให้ประชากรมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป คือ เมื่อมีแหล่งเงินทุนให้กู้ยืมเงินมาก จึงทำให้ประชากรเกิดการใช้จ่ายเงินที่ฟุ่มเฟือยมากขึ้นกว่าเดิมที่เคยมีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย และพอเพียง

นอกจากนี้ประชากรจะประกอบอาชีพทำไร่ เช่น ชุมชนแควใหญ่ทำไร่พริก ชุมชนทับกฤชทำไร่ข้าวโพด ชุมชนพนมเศษและชุมชนพนมรอกทำไร่แดงโม อาชีพประมงก็เป็นอีกอาชีพหนึ่งที่คนในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดบริเวณชุมชนแควใหญ่ ชุมชนเกรียงไกรนิยมทำกันมาก เนื่องจากอยู่ใกล้แหล่งน้ำซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำนานาชนิด แต่ในปัจจุบันสัตว์น้ำได้ลด

จำนวนลง และมีการอนุรักษ์สัตว์น้ำกันมากขึ้น จึงทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ได้เปลี่ยนไปประกอบอาชีพ
เลี้ยงปลาในกระชัง ซึ่งสร้างรายได้ดีกว่าการหาปลาในบึงบอระเพ็ด นอกจากนี้ยังมีการนำผลผลิตที่
ได้จากการเลี้ยงปลานำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ประเภท น้ำปลา ปลากระเทียม ปลาเค็ม

การขยายตัวของประชากรส่งผลให้วิถีการประกอบอาชีพของคนในชุมชนรอบ
บึงบอระเพ็ดโดยรวมเปลี่ยนแปลงจากการประกอบอาชีพเพื่อยังชีพ มาเป็นการประกอบอาชีพเพื่อ
เชิงพาณิชย์และการค้า นอกจากนี้การใช้จ่ายในครอบครัวมีอัตราสูงขึ้น และใช้จ่ายกันอย่าง
ฟุ่มเฟือยจนเพิ่มหนี้สินให้กับครอบครัว

1.4 ความเป็นเมืองที่เคลื่อนตัวเข้าสู่ชุมชน

ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด เป็นชุมชนที่มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา
มีการติดต่อสื่อสาร กับสังคมภายนอกในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การ
ปกครอง จึงทำให้คนในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดจำเป็นต้องยอมรับความหลากหลาย และปรับ
ตัวให้เข้ากับสังคมภายนอก ซึ่งความเป็นเมืองที่เคลื่อนตัวเข้าสู่ชุมชน ได้แก่ วัฒนธรรม การตั้ง
บ้านเรือน การแต่งกาย การศึกษา การรักษาพยาบาล

นักสังคมวิทยาให้ความหมายของ คำว่า “ชุมชนเมือง” หมายถึง อาณาบริเวณที่มี
ประชากรอยู่รวมกันจำนวนหนึ่งและต้องมีความหนาแน่นมากพอสมควร เป็นบริเวณที่มีอาคาร
บ้านเรือนหนาแน่น อยู่ในเขตการปกครองแบบใดแบบหนึ่ง ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนมีการ
ประกอบอาชีพที่แตกต่างกันออกไป มีความเจริญเป็นศูนย์กลางต่าง ๆ และรวมทั้งมีความ
เสื่อมโทรมอยู่ด้วย เช่น สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ เป็นต้น” ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดก็เช่นกัน เริ่มมี
การเปลี่ยนแปลงและปรับตัวเพื่อยกระดับชุมชนของคนสู่ชุมชนเมือง

จากแนวความคิดของ คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้กล่าวว่า “วัฒนธรรม
ของแต่ละชุมชนย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและเงื่อนไข เมื่อมีการประดิษฐ์ กัดค้นสิ่ง
ใหม่ ๆ วิธีการใหม่ ๆ มาใช้ในการแก้ปัญหา และตอบสนองความต้องการของสังคมได้ดีกว่าย่อม
ทำให้สมาชิกของสังคมเกิดความนิยม และในที่สุดอาจจะเลิกใช้วัฒนธรรมเดิม การจะรักษา
วัฒนธรรมเดิมไว้จึงต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลง หรือ พัฒนาวัฒนธรรมให้เหมาะสมมีประสิทธิภาพ
คุณภาพ ตามสมัย” ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดก็เช่นกัน ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม และวิถี
ชีวิตความเป็นอยู่ให้มีความเหมาะสมไปตามกาลเวลา เมื่อมีการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก จึง
ได้รับวัฒนธรรมใหม่ๆ ที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนเข้ามาปรับปรุงเปลี่ยน
แปลงให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคน เช่น การสร้างบ้านเรือนของชุมชนแควใหญ่จาก
อดีตประชากรได้สร้างบ้านเรือนอาศัยอยู่บนแพ แต่ในปัจจุบันความเป็นเมืองที่เคลื่อนตัวเข้าสู่
ชุมชนทำให้วิถีชีวิตการสร้างบ้านเรือนของคนในชุมชนเปลี่ยนไป เริ่มมีการจับจองพื้นที่สร้าง

บ้านเรือน และวัดคู่ที่สร้างบ้านเรือนเป็นวัดคู่ที่มีความคงทน และหาซื้อได้ง่ายตามท้องตลาดทั่วไป เช่น ปูน อิฐ กระเบื้อง เป็นต้น

William G. Sumner ได้กล่าวถึงแนวความคิดเรื่องการแต่งกายไว้ว่า “แต่ละสังคมจะมีวิถีชาวบ้านเกี่ยวกับการแต่งกาย คือ การแต่งกายที่เหมาะสมในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยมีปัจจัยของเพศ วัย สถานภาพทางสังคมเข้ามาเกี่ยวข้อง...” ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดก็เช่นกันมีการแต่งกายที่เหมาะสมตามสถานการณ์ต่าง ๆ โดยขึ้นอยู่กับเพศ วัย และสถานภาพทางสังคมที่เกี่ยวข้อง ปัจจุบันความเป็นเมืองที่เคลื่อนตัวสู่ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด ส่งผลให้ลักษณะการแต่งกายของคนในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดเปลี่ยนแปลงไป ตามยุคสมัยนิยม มีความทันสมัยตามแฟชั่น และแต่งตัวตามสื่อโฆษณาทางโทรทัศน์ และนิตยสารต่าง ๆ เช่น กลุ่มวัยรุ่นในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดแต่งกายตามสมัยนิยมมากขึ้น คือมีการใส่เสื้อสายเดี่ยว กางเกงยีนส์เอวต่ำ กางเกงขาสั้น เป็นต้น

ความเจริญก้าวหน้าทางด้านการศึกษาของชุมชนเมืองที่เข้ามาเผยแพร่สู่ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดนั้นส่งผลให้ระบบการศึกษาของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดเปลี่ยนไป ซึ่งในอดีตการศึกษาของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดจะมีการเรียนการสอนที่เรียนรู้จากพระ โดยมีวัดประจำหมู่บ้านเป็นสถานที่ศึกษา ยังไม่มีหลักสูตรการเรียนการสอนที่แน่นอน อีกทั้งประชากรส่วนใหญ่จะไม่ได้รับการศึกษา เนื่องจากความยากจน และพ่อแม่มีความเชื่อว่าส่งบุตรหลานเรียนไปก็เท่านั้นสู้มาช่วยพ่อแม่ทำไร่ทำนาดีกว่า แต่ปัจจุบันการศึกษานั้นมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดจึงทำให้ความเชื่อของพ่อแม่เปลี่ยนไปจะนิยมส่งบุตรหลานให้ได้รับการศึกษาในระดับสูงสุดที่ตนเองสามารถจะส่งได้ ส่วนทางด้านหลักสูตรการเรียนการสอนก็ได้รับการพัฒนาขึ้นเป็นอย่างมาก รัฐบาลได้มีการขยายโอกาสทางการศึกษาให้แก่ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด โดยมีโรงเรียนในระดับชั้นประถมศึกษา และโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษา จึงทำให้ประชากรภายในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดได้รับการศึกษาเพิ่มมากขึ้น และในระดับชั้นที่สูงขึ้น

ความเป็นเมืองที่เคลื่อนตัวเข้าสู่ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด อีกทั้งความเจริญก้าวหน้าทางด้านการศึกษาทำให้ประชากรมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการรักษาพยาบาล และการแพทย์ส่งผลให้วิธีการรักษาพยาบาลของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดมีการเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมการรักษาพยาบาลใช้ยาสมุนไพร ยาหม้อ เปลี่ยนมารักษาโดยการใช้อาณัติปัจจุบัน โดยชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดได้เปลี่ยนจากการใช้ยาสมุนไพรในการรักษาพยาบาลก็เปลี่ยนมารักษาที่สถานอนามัยประจำหมู่บ้าน และโรงพยาบาลต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้ทางด้านสาธารณสุขก็มีการเปลี่ยนแปลง เช่น จากเดิมที่ใช้ส้วมหลุมก็เปลี่ยนมาใช้ส้วมซึม ชาวบ้านรู้จักวิธีป้องกันโรคติดต่อต่างๆ มากขึ้น

จากการศึกษา พบว่า ความเป็นเมืองที่เคลื่อนตัวเข้าสู่ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดส่งผลให้ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญ และมีอิทธิพลมากหากความเป็นเมืองที่เคลื่อนตัวเข้าสู่ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดอยู่ตลอดเวลา และในขณะ

แต่เดิมการใช้ทรัพยากรป่าไม้ของคนในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดใช้เพื่อปลูกสร้างบ้านเรือน และประโยชน์ใช้สอยในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ปัจจุบันการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ได้เปลี่ยนแปลงไปเริ่มมีการประกอบธุรกิจของนายทุนเข้ามาเกี่ยวข้อง จึงทำให้คนในชุมชนเริ่มเกิดการเห็นแก่ตัวและมีความโลภ ขาดจิตสำนึกทำลายป่าไม้เพื่อนำไปขายให้แก่ นายทุนเป็นจำนวนมาก ป่าไม้มีปริมาณลดลงมากในปัจจุบันนี้ การที่ปริมาณของทรัพยากรป่าไม้ 'ได้ลดน้อยลงส่งผลให้สภาพพื้นที่ของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือ เมื่อถึงฤดู น้ำหลากก็ไม่มีดินไม้ดูดซับน้ำจึงทำให้เกิดน้ำท่วม จึงทำให้ชาวบ้านนิยมปลูกสร้างบ้านเรือนแบบบ้านไม้ได้ทุนสูงเพื่อป้องกันน้ำท่วม และน้ำยังกัดเซาะหน้าดินทำให้ดินขาดแร่ธาตุและความอุดมสมบูรณ์ การทำการเกษตรของเกษตรกรจึงได้ผลผลิตไม่ดีเท่าที่ควร ก่อให้เกิดหนี้สินภายในชุมชนเป็นจำนวนมาก

2.2 ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้เฉพาะท้องถิ่น

จากการศึกษา พบว่า แต่ละชุมชนของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดมีสภาพพื้นที่และ ทรัพยากรธรรมชาติที่แตกต่างกันไป คือชุมชนแควใหญ่ มีสภาพพื้นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงอยู่ติดกับแม่น้ำน่าน จึงส่งผลให้ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับแหล่งน้ำ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างบ้านเรือนอยู่ บนแพ การประกอบอาชีพขายเรือรับจ้าง ตลาดน้ำ ชุมชนเกรียงไกร มีสภาพพื้นที่ราบลุ่ม น้ำท่วมถึง มีคลองบอระเพ็ดและแม่น้ำน่านไหลผ่าน จึงส่งผลให้ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับแหล่งน้ำ โดยเฉพาะการประกอบอาชีพ คือ การเลี้ยงปลาในกระชัง และมีการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลา ได้แก่ ปลาข้าว น้ำปลา และปลาเค็ม นอกจากนี้การประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ การทำนาปรัง ปลูกพริก ปลูกข้าวโพด และการทำเห็ดฟาง จะอาศัยน้ำในคลองบอระเพ็ดมาใช้ในการดูแลผลผลิตของตน ชุมชนพระนอน มีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญคือ ห้วยหิน ห้วยสา และห้วยลาด ซึ่งเป็นแหล่งน้ำในการทำเกษตร ชุมชนทับกฤษ มีสภาพพื้นที่ราบลุ่ม น้ำท่วมถึง มีแม่น้ำน่านและคลองต่าง ๆ ได้แก่ คลองปลากดโคน หนองแม่พังงา และคลองชลประทาน จึงทำให้ชุมชนทับกฤษมีอาชีพเกษตรกรรม เช่น การทำนาปรัง และการทำประมง คือ การเลี้ยงปลา เลี้ยงเป็ดชุมชนพนมเศษ มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มเชิงเขา โดยมีทรัพยากรที่นอกเหนือจากชุมชนอื่น ๆ คือ เขาพนมเศษ ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญของชุมชนพนมเศษ ในด้านการประกอบอาชีพ ได้แก่ การหาหน่อไม้เพื่อนำมาจำหน่าย เป็นการสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนพนมเศษ นอกเหนือจากการทำนาปรังและการทำไร่แดงโม และชุมชนพนมรอก มีทรัพยากรแหล่งน้ำที่สำคัญ คือ คลองเจ็ดคง ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชุมชนพนมรอก ซึ่งแต่ละชุมชนนั้นจะมีทรัพยากรที่คล้าย ๆ กัน คือ ทรัพยากรแหล่งน้ำ แต่จะไม่ได้นำมาใช้ร่วมกัน เพราะว่าจะเป็นทรัพยากรที่มีเฉพาะภายในชุมชน

การใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้ร่วมกัน หรือ ทรัพยากรที่ใช้เฉพาะท้องถิ่น ถ้าหากประชากรภายในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดไม่ตระหนักถึงการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างจำกัด มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ขาดการดูแลรักษา อนุรักษ์ และขาดการสร้างจิตสำนึกให้กับประชากรรอบบึงบอระเพ็ด และบุคคลทั่วไป ไม่มีการอนุรักษ์หรือกฎระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ มาควบคุมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติก็จะส่งผลให้อัตลักษณ์ของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดมีการเปลี่ยนแปลงไป เช่น การประกอบอาชีพเกษตรกรรมในการปล่อยสารเคมีและยาฆ่าแมลงของเกษตรกรลงสู่แม่น้ำลำคลองและบึงบอระเพ็ด ทำให้สภาพน้ำเกิดการปนเปื้อนของสารเคมี เมื่อน้ำเกิดการเน่าเสีย สัตว์น้ำก็ไม่สามารถที่จะอาศัยอยู่ได้ ประชากรก็ไม่สามารถที่จะนำไปใช้ในการอุปโภคบริโภค และเกษตรกรก็ไม่สามารถที่จะนำน้ำมาใช้ในการทำการเกษตรของตนได้

3. ความเป็นชุมชน

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ ได้สรุปถึงความเป็นชุมชนไว้ดังนี้ “ความเป็นชุมชนมิได้มีความหมายที่ตายตัว แต่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง การให้ความหมายเกี่ยวกับชุมชนจึงเป็นสื่อที่ใช้ในการอธิบายความสัมพันธ์ทางสังคมหรือการจัดระบบความสัมพันธ์ใหม่ทั้งกับภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ฉะนั้นความเป็นชุมชนจึงมิได้มีเพียงหน่วยเดียว หากแต่เป็นสายใยของความสัมพันธ์ที่สานขึ้นจากความสัมพันธ์ต่าง ๆ และมีเครือข่ายของความสัมพันธ์ที่ซ้อนทับกันอยู่ การสร้างใหม่ของความเป็นชุมชนจึงเป็นการแสดงออกถึงความเป็นตัวตน อันเป็นการตอบโต้ของคนในชุมชนหรือสังคม และเป็นที่ช่วยให้ผู้คนยกระดับความรู้ ความสามารถ การรับรู้ และความเข้มแข็ง หรือพลังที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันผ่านการสานความสัมพันธ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน”

อนุชาติ พวงสำลี และวีรบูรณ์ วิสารทสกุล ได้กล่าวถึงความคิดในเรื่องแนวทางในการเรียนรู้ถึงความเป็นชุมชนซึ่งแนวความคิดมีความสอดคล้องกับแนวคิดของปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ ดังกล่าวไว้ว่า “การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ความเป็นธรรมชาติที่มีใช้การจัดตั้ง มีความรัก ความเอื้ออาทร มุ่งองค์ความรู้และความสามารถในการแสวงหาความรู้ มีการเรียนรู้ และการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารอย่างต่อเนื่อง เครือข่ายและความร่วมมือ และมีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ” ในอดีตชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดเป็นชุมชนหนึ่งที่มีความเป็นชุมชนในลักษณะดังกล่าว ที่มีความเป็นธรรมชาติมิได้เกิดจากการจัดตั้ง มีความรัก ความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน จุดมุ่งหมายของความเป็นชุมชนเพื่อสร้างสัมพันธ์ไมตรีอันดีต่อกัน และมุ่งหวังความสุขสงบสุขให้เกิดขึ้นในชุมชน เช่น ครอบครัว กลุ่มเพื่อนบ้าน เป็นต้น แต่ปัจจุบันนี้ความเป็นชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดเปลี่ยนแปลงไป ความเป็นชุมชนเกิดขึ้นจากการจัดตั้ง จากคนในชุมชนเองและจากองค์ภายนอกชุมชน จุดมุ่งหมายเพื่อความอยู่รอด และการรวมตัวกันเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น กลุ่มที่จะออมนทรัพย์ ของชุมชนทำดินแดง ในตำบล

เกรียงไกร อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อระดมเงินทุนภายในหมู่บ้าน และให้สมาชิกกู้ยืมเงินเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2539 ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 654 คน มีเงินสะสมทั้งหมด 6,500,000 บาท และกลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้านทำดินแดง จุดมุ่งหมายเพื่อสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกภายในกลุ่ม ก่อตั้งขึ้น วันที่ 5 กรกฎาคม 2543 ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 154 คน มีเงินสะสมทั้งหมด 300,000 บาท

จากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าปัจจัยภายในที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด ได้แก่ การขยายตัวของประชากร การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และความเป็นชุมชน นอกจากนี้ยังมีปัจจัยภายนอก ที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด ได้แก่ การหลั่งไหลทางวัฒนธรรม และองค์กรของภาครัฐและเอกชน

ปัจจัยภายนอกชุมชน เป็นปัจจัยที่มาจากสังคมภายนอกมิใช่เกิดจากประชากรในชุมชน หรือสภาพแวดล้อมภายในชุมชน ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยปัจจัยภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนนี้ประกอบไปด้วย การหลั่งไหลทางวัฒนธรรม องค์กรของภาครัฐ และเอกชน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การหลั่งไหลทางวัฒนธรรม

การหลั่งไหลทางวัฒนธรรมเป็นการยอมรับวัฒนธรรมจากภายนอกชุมชนให้เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนทำให้การดำเนินชีวิตของคนให้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งสมศักดิ์ ศรีสันติสุข และ สุวรรณ บัวพวน ได้กล่าวถึงการหลั่งไหลทางวัฒนธรรมว่า “เป็นการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมในอัตราที่เร็ว มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายนอกชุมชนอย่างมาก นอกจากนี้ยังจะทำให้ประชาชนในชุมชนได้มีการพัฒนาคุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นกว่าเดิม” ซึ่งการหลั่งไหลทางวัฒนธรรมนี้จะมาในรูปของ

1.1 เทคโนโลยี

การรับเอาเทคโนโลยีจากภายนอกชุมชนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดั้งเดิมของ ชุมชน เช่น แต่เดิมการประกอบอาชีพจะอาศัยแรงงานคนและแรงงานสัตว์เป็นหลัก การประกอบอาชีพต้องใช้แรงงานและเวลามาก ก็เปลี่ยนมาเป็นการใช้เครื่องมือที่ทันสมัยมากขึ้น ได้แก่ รถไถ เครื่องสูบน้ำ เครื่องยนต์ ปู๊ช ขาปราบศัตรูพืช พันธุ์ข้าว ฯลฯ ทำให้การประกอบอาชีพเสร็จเร็วกว่าเดิมแต่ต้องใช้ต้นทุนการผลิตสูงแต่ราคาผลผลิตต่ำ ไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน เช่น ชุมชนในตำบลทับกฤชและตำบลพนมศยที่เกือบทุกหลังคาเรือนจะมีรถไถเป็นของตนเอง เวลาเกี่ยวข้าวก็จะใช้รถเกี่ยวข้าวแทนการใช้แรงงานคนซึ่งใช้เวลาน้อยกว่า เป็นต้น

จากการศึกษาผลงานวิจัยเรื่องผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีทางด้านการผลิตที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวนาไทยของ ศดร.ธรรม อยู่อ่อน...พบว่าเทคโนโลยีแบบแผนใหม่ส่งผลกระทบให้ชาวบ้านที่เคยมีวิถีชีวิตอันเรียบง่ายในอดีตต้องดิ้นรนแข่งขันเพื่อความอยู่รอดในสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยผลกระทบที่เกิดขึ้นทางด้านเศรษฐกิจนั้นชาวบ้านต้องเพิ่มภาระเงินทุนในการผลิตแต่ละครั้งค่อนข้างสูง ไม่ว่าจะเป็นค่าปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช น้ำมันเชื้อเพลิง ฯลฯ รวมทั้งยังเกิดความแตกต่างทางชนชั้นอย่างเห็นได้ชัด การเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาก็น้อยลง เพราะสมาชิกในครอบครัวต้องทำงานแข่งกันกับเวลาจนไม่มีเวลาไปร่วมกิจกรรม เช่นในอดีต ส่วนผลกระทบทางด้านครอบครัวนั้นทำให้เกิดค่านิยมการบริโภคคลอกเลียนแบบตัวเมืองครอบครัวจะมีขนาดเล็กลงเป็นแบบครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น...ซึ่งชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดก็เช่นกันที่มีการพึ่งพาเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาใช้ในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตประจำวัน ทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้นแต่ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเริ่มลดน้อยลงเนื่องจากการต้องแข่งขันกันในการประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวและหาสิ่งอำนวยความสะดวกมาตอบสนองความต้องการของตนเองเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้ไม่มีเวลาสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับเพื่อนบ้านเหมือนแต่ก่อน อีกทั้งเป้าหมายของการผลิตก็เปลี่ยนไปจากเดิมคือการผลิตเพื่อกินและใช้ภายในครัวเรือนเป็นหลักมาเป็นการผลิตเพื่อจำหน่าย ดังนั้นจึงต้องอาศัยเทคโนโลยีและกรรมวิธีการผลิตที่ทันสมัยกว่าเดิมเพื่อช่วยเพิ่มผลผลิต ซึ่งการนำเทคโนโลยีและกรรมวิธีที่ทันสมัยมาใช้นี้จะต้องอาศัยต้นทุนที่สูงกว่าการผลิตแบบเดิม ทำให้ต้องกู้ยืมเงินจากนายทุนและแหล่งเงินทุนทั้งในและนอกระบบ ส่งผลให้ชาวบ้านเกิดภาวะหนี้สินตามมา เช่นชุมชนในตำบลทับกฤช ตำบลพนมรอก ตำบลพนมเศษ ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมคือการทำนา เลี้ยงปลา และการทำสวน โดยแต่เดิมผลิตเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนก็เปลี่ยนมาเป็นการผลิตเพื่อการค้าเป็นหลัก ทำให้ต้องใช้ต้นทุนในการผลิตสูงเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพเป็นที่ต้องการของตลาด จึงต้องใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชและปุ๋ยเคมีในการช่วยเพิ่มผลผลิตแทนการใช้ปุ๋ยหมักอันเป็นการส่งผลให้ดินเสื่อมสภาพเร็วเนื่องจากดินไม่ได้พักตัวเพราะมีการเพาะปลูกอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งยังมีการปนเปื้อนของสารพิษในน้ำเนื่องจากการใช้ยาฆ่าแมลงของเกษตรกร ทำให้ต้องใช้ปุ๋ยเคมีเพิ่มขึ้นอันเป็นการเพิ่มต้นทุนการผลิตแต่ในทางกลับกันราคาของผลผลิตก็ถูกลงทำให้เกษตรกรเกิดภาวะขาดทุนและมีหนี้สินเพิ่มขึ้นตามมา และส่งผลให้สูญเสียกรรมสิทธิ์ในที่ดินตามมาเพราะไม่สามารถชดเชยหนี้สินได้

1.2 การสื่อสาร

การสื่อสารถือเป็นปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด ซึ่ง สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ได้กล่าวถึงอิทธิพลของการสื่อสารไว้ว่า “การรับฟังวิทยุ โทรทัศน์ เครื่องมือสื่อสารต่างๆ เป็นตัวการหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิต”

จากการศึกษาผลงานวิจัยของ จิรรัช สันทอง...พบว่า การสื่อสารทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมของความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับวัดลดลง ซึ่งสังเกตได้จากชาวบ้านเข้าวัดน้อยลง เพราะต้องไปทำงาน บางคนเลือกที่จะฟังธรรมะจากรายการทางวิทยุและโทรทัศน์แทนการเข้าวัดฟังธรรม แม้ในด้านการพักผ่อนหย่อนใจชาวบ้านก็พอใจกับการใช้เวลากับครอบครัวมากกว่าการสังสรรค์กับเพื่อนบ้าน...ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดก็เช่นกัน ที่การสื่อสารมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต กล่าวคือการสื่อสารทำให้ชาวบ้านในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดได้รับรู้ข่าวสารความเคลื่อนไหวของภายนอกชุมชนจากสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ วารสาร และหนังสือพิมพ์ เป็นต้น ส่งผลให้ชาวบ้านมีการปรับเปลี่ยนความเชื่อจากเดิมมาสู่ความเชื่อที่ทันสมัยมากขึ้นทำให้ชุมชนไม่ล้าหลัง เช่น เดิมชาวบ้านมีความเชื่อว่าหากครอบครัวใดมีลูกมากก็จะส่งผลให้มีแรงงานในภาคการเกษตรมาก แต่ปัจจุบันทางราชการได้มีการประชาสัมพันธ์ในเรื่องการวางแผนครอบครัวและการคุมกำเนิดผ่านสื่อต่าง ๆ ทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ในเรื่องการวางแผนครอบครัวและมีคุมกำเนิดกันมากขึ้นทำให้สามารถควบคุมจำนวนประชากรภายในชุมชนได้ และรวมไปถึงการใช้การสื่อสารจากสื่อต่าง ๆ ในการประชาสัมพันธ์การทำงานของราชการและองค์กรต่างๆเพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจอันดีให้เกิดขึ้นระหว่างประชาชนในชุมชนและหน่วยงานที่เข้าไปทำงานในชุมชน เป็นต้น

1.3 เครื่องอำนวยความสะดวก

เครื่องอำนวยความสะดวกเป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงเนื่องมาจากการในปัจจุบันมีเทคโนโลยีที่ทันสมัยขึ้นเรื่อยๆ ทำให้มีการผลิตเครื่องอำนวยความสะดวกที่หลากหลายขึ้นมาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ เช่น รถยนต์ เครื่องซักผ้า หม้อหุงข้าว เป็นต้น ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดก็เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่มีความนิยมใช้เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เหล่านั้น เพราะเครื่องอำนวยความสะดวกสามารถช่วยทำให้คนในชุมชนมีเวลาในการทำงานมากขึ้น รวมไปถึงเวลาของการพักผ่อนกับครอบครัวเพราะเศรษฐกิจในยุคปัจจุบันจะต้องทำงานแข่งกันกับเวลา จะเห็นได้ว่าชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เช่น จวกอคติในการเดินทางของคนในชุมชนนั้นจะใช้การเดินทางโดยใช้เกวียน ซึ่งการเดินทางเป็นไปอย่างล่าช้า ต้องอาศัยเวลานาน แต่ในปัจจุบันเมื่อมีเครื่องอำนวยความสะดวกเข้ามาคือ รถยนต์ และรถจักรยานยนต์ ซึ่งช่วยให้การเดินทางของคนภายในชุมชนสะดวกรวดเร็วขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ตลอดจนถนนก็มีการพัฒนาที่ดีกว่าในอดีต หรือแม้แต่การหุงหาอาหารเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนก็มีเครื่องอำนวยความสะดวกเข้ามาช่วยให้การหุงหาอาหารเสร็จเร็วขึ้นโดยการใช้หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เตาแก๊ส กะทะไฟฟ้า เป็นต้น ซึ่งการหุงหาอาหารในอดีตต้องใช้เวลานานเพราะต้องใช้ไฟจากเตาถ่าน เป็นเชื้อเพลิงที่สำคัญในการหุงหาอาหาร เมื่อเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ สร้างความสบายให้กับชุมชนดังนั้นคน

ในชุมชนจึงแสวงหาเพื่อให้ได้มาเป็นของตนเอง จากการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่มีการใช้เครื่องอำนวยความสะดวกที่ทันสมัยทำให้คนในชุมชนละทิ้งวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนไป

จากการศึกษาในเรื่องการหักโหมทางวัฒนธรรมที่ทำให้วิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดเปลี่ยนแปลงไปพบว่า เทคโนโลยี การสื่อสาร และเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีผลทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เป็นสังคมแบบพึ่งพาอาศัยมาเป็นสังคมแห่งการแข่งขันกันเพื่อความอยู่รอด ทั้งนี้เนื่องจากสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมภายนอกชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปดังนั้นชุมชนจึงต้องมีการปรับสภาพวิถีการดำเนินชีวิตของตนเองให้สอดคล้องกับยุคปัจจุบัน

2.องค์กรภาครัฐและภาคเอกชน

องค์กรภาครัฐและเอกชนที่มีส่วนช่วยเหลือและสนับสนุนชุมชน โดยการให้ความช่วยเหลือจะแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับสภาพปัญหา และความต้องการของประชาชนภายในชุมชนนั้น ๆ ซึ่งองค์กรของภาครัฐ และเอกชนที่เข้าไปให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนแก่ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดมีด้วยกันดังนี้

2.1 องค์กรปกครองท้องถิ่น คือองค์กรที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องหรือทำงานกับท้องถิ่นโดยตรง ซึ่งองค์กรปกครองท้องถิ่นที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดมีด้วยกัน 3 หน่วยงานใหญ่ ๆ คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล และเทศบาล โดยมีรายละเอียดของการทำงานดังนี้

2.1.1 องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.)

องค์การบริหารส่วนจังหวัดจัดเป็นองค์กรส่วนท้องถิ่นรูปแบบหนึ่ง ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ.2540 โดยมีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ ในเขตจังหวัดนครสวรรค์ รวมทั้งพื้นที่เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

- ดราข้อบัญญัติโดยไม่ขัดหรือแย้งต่อกฎหมาย
- จัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนจังหวัด และประสานการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดตามระเบียบที่คณะรัฐมนตรีกำหนด
- สนับสนุนสภาตำบลและราชการส่วนท้องถิ่นอื่นในการพัฒนาท้องถิ่น
- ประสานและให้ความร่วมมือในการปฏิบัติหน้าที่ของสภาตำบลและราชการส่วนท้องถิ่นอื่น
- แบ่งสรรเงินซึ่งตามกฎหมายจะต้องแบ่งให้แก่สภาตำบล และราชการส่วนท้องถิ่นอื่น

- อำนาจหน้าที่ของจังหวัดตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการส่วนจังหวัด 2498 เฉพาะภายในเขตสภาพล
- คุ้มครองดูแล และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- จัดทำกิจการใด ๆ อันเป็นอำนาจหน้าที่ของราชการส่วนท้องถิ่นอื่นที่อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนจังหวัด และกิจการนั้นเป็นการสมควรให้ราชการส่วนท้องถิ่นอื่นมาร่วมกันดำเนินการ หรือให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดจัดทำ ทั้งนี้ ตามที่กำหนดกฎกระทรวง
- จัดทำกิจการอื่นใดตามที่กำหนดไว้ในพระราชกำหนดนี้หรือกฎหมายอื่น กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด (แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนจังหวัด ประจำปี 2546 (2)58 – (2)62)

จากอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดที่ได้กล่าวมาข้างต้น ทำให้ทราบว่า องค์การบริหารส่วนจังหวัดก็เป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด ซึ่งดูได้จากยุทธศาสตร์ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหารส่วนจังหวัด โดยดำเนินงานตามนโยบายการพัฒนาจังหวัดนครสวรรค์คือ “การพัฒนาแหล่งน้ำทั้งขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็กให้กระจายไปทั่วจังหวัดเพื่อบรรเทาปัญหาการขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภค” “การพัฒนาบึงบอระเพ็ดให้มีความสมดุลสอดคล้องเกื้อกูลกัน ทั้งในด้านการประมง การชลประทาน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การสงวนพันธุ์สัตว์ป่า” และ “การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการรักษาสภาพแวดล้อมโดยให้บึงบอระเพ็ด อุทยานนกน้ำ ด่านน้ำเจ้าพระยา เขื่อนอ และงานประเพณีแห่เข้านครสวรรค์เป็นจุดขายที่สำคัญ”... โดยการให้ความช่วยเหลือขององค์การบริหารส่วนจังหวัดต่อชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดส่วนใหญ่จะเป็นไปในรูปแบบของการให้สาธารณูปโภคต่าง ๆ คือการขุดลอกแหล่งน้ำ การจัดสร้างถนนภายในและภายนอกหมู่บ้าน เป็นต้น

2.1.2 องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

องค์การบริหารส่วนตำบลจัดเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสภาพลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 มีฐานะเป็นนิติบุคคล มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 2 มีนาคม 2538 โดยอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลตามพระราชบัญญัติสภาพลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2542 มาตรา 67 มีดังนี้

- จัดให้มีและบำรุงรักษาทางน้ำและทางบก

- รักษาความสะอาดของถนน ทางน้ำ ทางเดินและที่สาธารณะ รวมทั้งกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล
- ป้องกันโรคและระงับโรคติดต่อ
- ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
- ส่งเสริมการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
- ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุและผู้พิการ
- ค้ำครองดูแลและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น
- ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ทางราชการมอบหมายโดยจัดสรรงบประมาณหรือบุคลากรให้ตามความจำเป็นและสมควร

นอกจากนี้แล้วยังมีมาตรา 68 ที่กำหนดอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล ดังนี้

- ให้น้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค และการเกษตร
- ให้มีและบำรุงรักษาการไฟฟ้าหรือแสงสว่างโดยวิธีอื่น
- ให้มีและบำรุงรักษาทางระบายน้ำ
- ให้มีและบำรุงสถานที่ประชุม การกีฬา การพักผ่อนหย่อนใจ และสวนสาธารณะ
- ให้มีและส่งเสริมกลุ่มเกษตรกร และกิจการสหกรณ์
- ส่งเสริมให้มีอุตสาหกรรมในครอบครัว
- บำรุงและส่งเสริมการประกอบอาชีพของราษฎร
- ค้ำครองดูแลและรักษาทรัพย์สินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน
- หาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของ อบต.
- ให้มีตลาด ท่าเทียบเรือ และท่าข้าม
- จัดกิจการเกี่ยวกับการพาณิชย์

นอกจากนี้องค์การบริหารส่วนตำบลอาจทำกิจกรรมนอกเขต อบต. โดยร่วมกับ อบต. อบจ. หรือหน่วยงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่นอื่น เมื่อได้รับความยินยอมจาก อบต. อบจ. หรือหน่วยงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องแล้ว

ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดมีด้วยกัน 6 แห่ง คือ องค์การบริหารส่วนตำบลแควใหญ่ องค์การบริหารส่วนตำบลเกรียงไกร องค์การ

บริหารส่วนตำบลพระนอน องค์การบริหารส่วนตำบลพนมเศษ องค์การบริหารส่วนตำบลพนมรอก องค์การบริหารส่วนตำบลทับกฤช โดยองค์การบริหารส่วนตำบลเหล่านี้ส่วนใหญ่ได้เข้าไปให้ความช่วยเหลือ และสนับสนุนชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดในด้านการให้บริการด้านสาธารณูปโภคต่าง ๆ เช่นการขุดลอกคูคลอง สร้างถนน เป็นต้น

2.1.3 เทศบาล

เทศบาลเป็นหน่วยงานหนึ่งที่เข้าไปมีส่วนช่วยในการพัฒนาบึงบอระเพ็ด โดยมีเทศบาลที่อยู่ในเขตบึงบอระเพ็ด 1 แห่งคือ เทศบาลตำบลทับกฤช ซึ่งเทศบาลตำบลทับกฤชได้ให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ เช่นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับบึงบอระเพ็ดในส่วนที่มีพื้นที่ติดกับบึงบอระเพ็ด

2.2 สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ

สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเป็นหน่วยงานของทางราชการซึ่งมีหน้าที่ในการส่งเสริมอาชีพ การรวมกลุ่มและการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ 3 อำเภอคือ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมือง สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอยางชุมน้อย และสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอท่าคันโท ซึ่งสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอทั้ง 3 อำเภอได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เช่นกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านทำดินแดง กลุ่มจักสานผักตบชวา ตำบลทับกฤช กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลา บ้านทำดินแดง เป็นต้น

2.3 สำนักงานเกษตรอำเภอ

สำนักงานเกษตรอำเภอเป็นหน่วยงานที่เข้าไปให้ความรู้ในด้านการประกอบอาชีพ เช่นการให้ความรู้ในด้านการเพาะพันธุ์พืชชนิดต่าง ๆ และให้การช่วยเหลือในด้านเมล็ดพันธุ์พืช นอกจากนี้สำนักงานเกษตรอำเภอยังมีส่วนช่วยเหลือในด้านการให้ความรู้และส่งเสริมการแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่ได้จากผลิตผลทางการเกษตร เช่น การเพาะเห็ดฟาง บ้านปากคลองบอระเพ็ด เป็นต้น โดยมีสำนักงานเกษตรอำเภอที่ได้เข้าไปให้ความรู้และเป็นที่ปรึกษาแก่ประชาชนในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด 3 อำเภอ คือ สำนักงานเกษตรอำเภอเมือง สำนักงานเกษตรอำเภอยางชุมน้อย และสำนักงานเกษตรอำเภอท่าคันโท

2.4 สำนักงานประมงอำเภอ

สำนักงานประมงอำเภอเป็นหน่วยงานของทางราชการที่ได้เข้าไปให้ความรู้แก่ประชาชนในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดในด้านการเพาะพันธุ์สัตว์น้ำชนิดต่าง ๆ การให้ความรู้ในด้านการประกอบอาชีพประมงกับประชาชนในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด รวมถึงการแปรรูป

ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากปลาเพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้า เช่น การทำปลาเกลือ การทำปลา ร้า การทำน้ำปลา เป็นต้น ซึ่งสำนักงานประมงอำเภอที่ได้ให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชน รอบบึงบอระเพ็ด ได้แก่ สำนักงานประมงอำเภอเมือง สำนักงานประมงอำเภอยะโฮง สำนักงานประมงอำเภอท่าตะโก

2.5 เขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด หรือนิยมเรียกกันว่า “อุทยานนกน้ำ” เป็นหน่วยงานหนึ่งที่สังกัดกรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งมีหน้าที่ในการควบคุมดูแลให้ พื้นที่แห่งนี้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ป้องกันการลักลอบล่าสัตว์ป่าและป้องกันการลักลอบ การตัดไม้ทำลายป่า ในเนื้อที่ 132,737 ไร่ 56 ตารางวา มีอาณาเขตครอบคลุม 3 อำเภอ 6 ตำบล คือ อำเภอเมือง ประกอบด้วย ตำบลแควใหญ่ ตำบลเกรียงไกร ตำบลพระนอน อำเภอชุมแสง ประกอบด้วย ตำบลทับกฤช และอำเภอท่าตะโก ประกอบด้วย ตำบลพนม เสด็จ และตำบลพนมรอก ให้เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด ตาม พ.ร.บ.สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503 และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวโดยจัดในรูปของศูนย์ศึกษาธรรมชาติ ทั้งยังเป็นบริเวณไม่ห่างไกลจากย่านชุมชน เหมาะสำหรับผู้เฒ่าและประชาชนทั่วไปจะได้มีโอกาสสัมผัสกับธรรมชาติ เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจและห้องเรียนกลางแจ้ง ซึ่งผู้สนใจ สามารถศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อมได้จากของจริง ซึ่งวัตถุประสงค์ อีกอย่างหนึ่งของอุทยานนกน้ำคือ การมุ่งสร้างทัศนคติที่ถูกต้องสำหรับประชาชนในเรื่อง เกี่ยวกับธรรมชาติ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด นอกจากจะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวในรูป ของศูนย์ศึกษาธรรมชาติแล้วนอกจากนี้ยังเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างยิ่ง

2.6 สถานีวิจัยและพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด

สถานีวิจัยและพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าบึงบอระเพ็ดมีหน้าที่ดูแลรักษาและ อนุรักษ์พันธุ์สัตว์นานาชนิดที่อยู่ภายในบริเวณบึงบอระเพ็ด อีกทั้งยังมีหน้าที่ส่งเสริม และ เผยแพร่ข้อมูลของบึงบอระเพ็ดในด้านต่าง ๆ ให้แก่ผู้สนใจ นอกจากนี้ได้มีการจัดการ ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ภายในบึงบอระเพ็ด เช่น เทศกาลดูนก ชมดอกบัว บาน ภายในงานได้จัดนิทรรศการความรู้เกี่ยวกับนกชนิดต่างๆ ที่ได้อาศัยอยู่ในบริเวณ บึงบอระเพ็ด และนิทรรศการเกี่ยวกับพืชพันธุ์ไม้น้ำที่มีอยู่ในบึงบอระเพ็ด

2.7 สถานีประมงน้ำจืด จังหวัดนครสวรรค์

สถานีประมงน้ำจืด จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งอยู่ในการดูแลของกรมประมง มี หน้าที่ในการให้ความรู้ทางด้านวิชาการในการเลี้ยงสัตว์น้ำจืด เป็นแหล่งเพาะเลี้ยงมละขา

พันธุ์สัตว์น้ำจืด รวมถึงการวิจัยพันธุ์สัตว์น้ำจืดชนิดต่าง ๆ เช่น การเพาะเลี้ยงปลาน้ำจืดชนิดต่าง ๆ ที่กำลังใกล้จะสูญพันธุ์ สถานีประมงน้ำจืด ยังได้มีการจัดแสดงพันธุ์ปลาและสัตว์น้ำจืดชนิดต่าง ๆ ที่อาคารแสดงพันธุ์สัตว์น้ำจืด สัตว์ที่มีอยู่ในอาคารแสดงพันธุ์สัตว์ เช่น ปลาเก๋ คอ ปลาเสือพ่นน้ำ ตะพาบ เต่า จระเข้ เป็นต้น อีกทั้งยังมีการจำหน่ายพันธุ์ปลาชนิดต่าง ๆ นอกจากนี้ยังได้มีการแจกพันธุ์ปลาให้กับประชาชนที่สนใจเพื่อเป็นการขยายพันธุ์ปลาในช่วงฤดูที่ปลาวางไข่

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1) เพื่อศึกษาถึงประวัติความเป็นมา และบริบทของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด

2) เพื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดทางด้าน
กายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยมในการศึกษาค้นคว้า
เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาภาคสนาม ซึ่งคณะผู้วิจัยกำหนดใช้แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐาน
เป็นส่วนประกอบการสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการเก็บ
รวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดใน 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง
อำเภอดำรงวิทยะโก และอำเภอยะรัง ประกอบด้วย 6 ตำบล 29 หมู่บ้าน คือ

1) ตำบลแควใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 5.07

2) ตำบลเกรียงไกร คิดเป็นร้อยละ 2.22

3) ตำบลพระนอน คิดเป็นร้อยละ 2.39

4) ตำบลพนมสย คิดเป็นร้อยละ 1.40

5) ตำบลพนมรอก คิดเป็นร้อยละ 2.71

6) ตำบลทับกฤช คิดเป็นร้อยละ 1.61 จากนั้นได้นำข้อมูลมาทำการจัดระเบียบ
และวิเคราะห์เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นเหตุเป็นผล และนำเสนอในลักษณะของการวิเคราะห์
ข้อมูลเชิงพรรณนา

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่า “บึงบอระเพ็ด” หรือ “จอมบึง” เป็นบึงน้ำจืดที่มีขนาดใหญ่ที่สุดใน
ประเทศไทย และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำที่สำคัญ โดยมีเนื้อที่ประมาณ 134,737 ไร่ 56
ตารางวา หรือ 212.4 ตารางกิโลเมตร ซึ่งมีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ 3 อำเภอในจังหวัด
นครสวรรค์ ประกอบด้วย อำเภอเมือง อำเภอดำรงวิทยะโก และอำเภอยะรัง

โดยชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ส่วนใหญ่ที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง บริเวณ
ด้านเหนือของบึงบอระเพ็ดมีอาณาเขตบริเวณขอบเขตอำเภอดำรงวิทยะโก ได้แก่ ตำบลแควใหญ่ ตำบล
เกรียงไกร และอำเภอยะรัง ได้แก่ ตำบลทับกฤช บริเวณด้านตะวันออกของบึงบอระเพ็ดมี
อาณาเขตครอบคลุมอำเภอดำรงวิทยะโก ได้แก่ ตำบลพระนอน และอำเภอดำรงวิทยะโก ได้แก่ ตำบลพนมสย
ตำบลพนมรอก บริเวณด้านใต้ของบึงบอระเพ็ดมีอาณาเขตครอบคลุมอำเภอดำรงวิทยะโก ได้แก่ตำบล
พระนอน ประชากรส่วนใหญ่ของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดอพยพมาจากจังหวัดลพบุรี จังหวัด

พระนครศรีอยุธยา จังหวัดอ่างทอง จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดนนทบุรี จังหวัดชัยนาท จังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดสระบุรี โดยประชากรส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา การเพาะปลูกพืชไร่ทำให้ผลผลิตในช่วงระยะสั้น เช่น ข้าวโพด พริก แดงโม เป็นต้น นอกจากนี้ประชากรยังประกอบอาชีพ ประมง คือ การเลี้ยงปลา เมื่อว่างจากฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรประชากรจะประกอบอาชีพเสริม คือ การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลา ได้แก่ ปลากระป๋อง ปลาแห้ง และปลาเกล็ด ทางด้านความเชื่อ ประชากรของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดจะมีความเชื่อเกี่ยวกับการประกอบอาชีพและความเป็นอยู่ ซึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ประชากรของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดให้ความเคารพนับถือ คือ เจ้าแม่หมอนทอง โดยมีความเชื่อว่าเมื่อจะไปประกอบอาชีพก็จะมีการบอกกล่าวต่อเจ้าแม่ เพื่อเป็นสิริมงคลในการประกอบอาชีพ และเพื่อความปลอดภัยในการเดินทาง ทางด้านวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดส่วนใหญ่ในอดีตประเพณีจะเป็นประเพณีทางน้ำ ได้แก่ ประเพณีการแข่งเรือ ประเพณีทอดกฐินทางเรือ ประเพณีการแห่เรือ ประเพณีการเล่นเพลงเรือ ซึ่งในปัจจุบันประเพณีทอดกฐินทางเรือ ประเพณีการแข่งเรือ ประเพณีการแห่เรือ และประเพณีการเล่นเพลงเรือได้สูญหายไป เนื่องจากชนรุ่นหลังไม่ได้สืบทอดประเพณีเหล่านี้ไว้ ทางด้านสังคม ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดส่วนใหญ่จะมีการรวมกลุ่มในรูปแบบของกลุ่มสังฆะออมทรัพย์ เพื่อส่งเสริม/เพิ่มพูนรายได้ของครอบครัวสมาชิกและบรรเทาความเดือดร้อนของสมาชิก เพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพของสมาชิกให้มีรายได้เพิ่มขึ้น เพื่อให้สมาชิกรู้จักประหยัดและคุณค่าของเงิน เพื่อให้สมาชิกใช้เงินให้เป็นประโยชน์ และเพื่อให้สมาชิกมีความสามัคคีและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

ปัจจุบันวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ซึ่งมีแบบแผนการดำเนินชีวิตเป็นชุมชนเมืองมากขึ้น โดยมีปัจจัย 2 ประการที่ส่งผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด คือ

ปัจจัยภายใน ได้แก่ การขยายตัวของประชากร ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดมีการขยายตัวของประชากรสูงจะเห็นได้จากการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของประชากรเพิ่มขึ้น การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ในการประกอบอาชีพมีปริมาณลดลง ดังนั้นการประกอบอาชีพจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของประชากรในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด ความเป็นเมืองที่เคลื่อนตัวเข้าสู่ชุมชนทำให้ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดเป็นชุมชนที่มีการพัฒนา และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะทางด้านวัฒนธรรม การแต่งกาย การตั้งบ้านเรือน การศึกษา และการรักษาพยาบาล การใช้ทรัพยากรธรรมชาติของประชากรในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดในปัจจุบันการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในบริเวณบึงบอระเพ็ดก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง นั่นคือ ประชากรในชุมชนรู้ไม่เท่าทันข้อมูลข่าวสารและการเปลี่ยนแปลง ไม่เข้าใจสภาวะตนเอง ชุมชน เป็นผลให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยโดยที่คนในชุมชนเองไม่รู้ตัว และขาดความรู้ ความเข้าใจ ในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่าที่สุด นอกจากนี้ผู้ประกอบการยังมีความเห็น

แก้ตัวในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยเพื่อตอบสนองธุรกิจของตนเอง ในด้านกฎหมายระเบียบข้อบังคับ โครงสร้างและหน่วยงานต่างๆ ประชากรยังขาดจิตสำนึกและความตระหนักในเรื่องของการจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเหมาะสมและประหยัด นอกจากนี้ความเป็นชุมชนยังเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดเกิดการเปลี่ยนแปลง ในอดีตชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดเป็นชุมชนหนึ่งที่มีความเป็นชุมชนที่มีความเป็นธรรมชาติมิได้เกิดจากการจัดตั้ง มีความรัก ความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน จุดมุ่งหมายของความเป็นชุมชนเพื่อสร้างสัมพันธ์ไมตรีอันดีต่อกัน และมุ่งหวังความสุขให้เกิดขึ้นในชุมชน เช่น ครอบครัว กลุ่มเพื่อนบ้าน เป็นต้น แต่ปัจจุบันนี้ความเป็นชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดเปลี่ยนแปลงไป ความเป็นชุมชนเกิดขึ้นจากการจัดตั้ง จากคนในชุมชนเองและจากองค์กรภายนอกชุมชน จุดมุ่งหมายเพื่อความอยู่รอด และการรวมตัวกันเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น กลุ่มที่จะออกมอทรัพย์ ของชุมชนทำดินแดงในตำบลเกรียงไกร อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อระดมเงินทุนภายในหมู่บ้าน และให้สมาชิกกู้ยืมเงินเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2539 ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 654 คน มีเงินสะสมทั้งหมด 6,500,000 บาท และกลุ่มออกมอทรัพย์แม่บ้านทำดินแดง จุดมุ่งหมายเพื่อสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกภายในกลุ่ม ก่อตั้งขึ้น วันที่ 5 กรกฎาคม 2543 ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 154 คน มีเงินสะสมทั้งหมด 300,000 บาท

ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การหลั่งไหลทางวัฒนธรรมเป็นการยอมรับวัฒนธรรมจากภายนอกชุมชนให้เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนทำให้การดำเนินชีวิตของคนให้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่ง สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และ สุวรรณ บัวทวน ได้กล่าวถึงการหลั่งไหลทางวัฒนธรรมว่า “เป็นการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมในอัตราที่เร็ว มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงที่ ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายนอกชุมชนอย่างมาก นอกจากนี้ยังจะทำให้ประชาชนในชุมชนได้มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นกว่าเดิม” การหลั่งไหลทางวัฒนธรรมเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด โดยการรับเอาเทคโนโลยีจากภายนอกชุมชนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน เช่น แต่เดิมการประกอบอาชีพจะอาศัยแรงงานคนและแรงงานสัตว์เป็นหลัก การประกอบอาชีพต้องใช้แรงงานและเวลามากก็เปลี่ยนมาเป็นการใช้เครื่องมือที่ทันสมัยมากขึ้น ได้แก่ รถไถ เครื่องสูบน้ำ เครื่องยนต์ ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช พันธุ์ข้าว ฯลฯ ทำให้การประกอบอาชีพเสร็จเร็วกว่าเดิมแต่ต้องใช้ต้นทุนการผลิตสูงแต่ราคาผลผลิตต่ำ ไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน เช่น ชุมชนในตำบลทับกฤชและตำบลพนมเศษ ที่เกือบทุกหลังคาเรือนจะมีรถไถเป็นของตนเอง เวลาเกี่ยวข้าวก็จะใช้รถเกี่ยวข้าวแทนการใช้แรงงานคนซึ่งใช้เวลาน้อยกว่า เป็นต้น นอกจากนี้องค์กรภาครัฐ ได้แก่ องค์การปกครองท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัด , องค์การบริหารส่วนตำบล และ เทศบาล) สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอ สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานประมงอำเภอ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด สถานี

พัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด และ สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดนครสวรรค์ ยังส่งผลให้วิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดเปลี่ยนแปลง เนื่องจากองค์กรภาครัฐได้เข้ามามีส่วนพัฒนาวิถีชีวิต การประกอบอาชีพ สิ่งสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน และการศึกษาของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด จึงทำให้ประชากรของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจากเดิม

โดยที่ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด ซึ่งปัจจัยภายนอกจะเป็นตัวเร่งให้ปัจจัยภายในเกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัยจากสื่อต่าง ๆ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ ในด้านการแต่งกาย ด้านการรักษาพยาบาล และด้านการศึกษา เป็นต้น

อภิปรายผล

ในอดีตบึงบอระเพ็ดมีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างมาก มีความหลากหลายทางชีววิทยา 'ได้แก่ สัตว์นานาพันธุ์ และต้นไม้หายากชนิด เป็นแหล่งอยู่อาศัยของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด ปัจจุบันบึงบอระเพ็ดได้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างมาก คือ ได้มีการเข้ามาบุกรุกพื้นที่ของบึงบอระเพ็ด ในการสร้างบ้านเรือน การประกอบอาชีพ และการตัดไม้ทำลายป่าของนายทุน เพื่อนำไปประกอบธุรกิจของตนเอง จึงส่งผลให้ปริมาณทรัพยากรธรรมชาติในบึงบอระเพ็ดลดจำนวนลง ซึ่งจากการศึกษาผู้วิจัยคาดว่าบึงบอระเพ็ดจะมีแนวโน้มที่ดีขึ้นกว่าเดิม เนื่องจากประชากรในชุมชนเกิดการตระหนักถึงความสำคัญของบึงบอระเพ็ด และหน่วยงานต่าง ๆ ก็ให้การสนับสนุนในการอนุรักษ์ พัฒนาบึงบอระเพ็ด เพื่อให้บึงบอระเพ็ดมีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติและมีความหลากหลายทางชีววิทยาเทียบเท่ากับในอดีต

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดมีปัจจัยที่เป็นปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ซึ่งในอดีตปัจจัยภายในจะเป็นตัวเร่งที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด เช่น การขยายตัวของประชากร จะเป็นการอพยพเข้ามาจับจองพื้นที่ทำกิน เนื่องจากบึงบอระเพ็ดมีพื้นที่เป็นจำนวนมากและมีความอุดมสมบูรณ์จึงเหมาะแก่การเพาะปลูก นอกจากนั้นจะเป็นการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ปัจจุบันการขยายตัวของประชากรมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นส่งผลให้ปริมาณของทรัพยากรธรรมชาติลดจำนวนลงจึงทำให้ต้องมีการกำหนดขอบเขตในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ และทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณรอบบึงบอระเพ็ด แต่ในปัจจุบันปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดจะเป็นปัจจัยภายนอก คือ การหลงใหลทางวัฒนธรรม ซึ่งมีความสอดคล้องกับสมศักดิ์ ศรีสันติสุข และ สุวรรณ บัวหวน ที่กล่าวถึงการหลงใหลทางวัฒนธรรมว่า "เป็นการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมในอัตราที่เร็ว มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายนอกชุมชนอย่างมาก นอกจากนี้ยังจะทำให้ประชาชนในชุมชนได้มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นกว่าเดิม" โดยในด้าน

เทคโนโลยี ซึ่งมีความสัมพันธ์กับศตวรรษ อยู่ก่อน ที่ได้กล่าวว่า "...พบว่าเทคโนโลยีแบบแผนใหม่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านที่เคยมีวิถีชีวิตอันเรียบง่ายในอดีตต้องดิ้นรนแข่งขันเพื่อความอยู่รอดในสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปโดยผลกระทบที่เกิดขึ้นทางด้านเศรษฐกิจนั้นชาวบ้านต้องเพิ่มภาระเงินทุนในการผลิตแต่ละครั้งค่อนข้างสูง ไม่ว่าจะเป็นค่าปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช น้ำมันเชื้อเพลิง ฯลฯ รวมทั้งยังเกิดความแตกต่างทางชนชั้นอย่างเห็นได้ชัด การเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาก็น้อยลง เพราะสมาชิกในครอบครัวต้องทำงานแข่งขันกับเวลาจนไม่มีเวลาไปร่วมกิจกรรม เช่นในอดีต ส่วนผลกระทบทางด้านครอบครัวนั้นทำให้เกิดค่านิยมการบริโภคคลอกลิ้นแบบตัวเมืองครอบครัวจะมีขนาดเล็กลงเป็นแบบครอบครัวเคียวมากขึ้น..."

ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตรอบบึงบอระเพ็ดในอนาคต ผู้วิจัยคาดว่าปัจจัยที่มีแนวโน้มก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด คือ ความร่วมมือระหว่างประชากรของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดกับองค์กรภาคีในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น การพัฒนาแบบแผนวิถีชีวิตให้เป็นรูปแบบชุมชนเมือง

ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

1. ประชากรของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดควรมีการร่วมมือกันในการวางแผน กำหนดแนวทางในการพัฒนาชุมชน โดยให้ประชากรมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ
2. ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด ควรมีการร่วมมือและประสานงานระหว่างองค์กรภาคี ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรชุมชน ชุมชนภายนอก และนักวิชาการ

ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1. หน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ควรนำข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการจัดทำแผนพัฒนาตำบลต่อไป
2. สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ ควรเป็นผู้กระตุ้นให้ประชากรในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน
3. หน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด ได้แก่ สำนักงานประมงอำเภอ สำนักงานเกษตรอำเภอ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด สถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด และสถานีประมงน้ำจืดนครสวรรค์ ควรที่จะมีการศึกษาและนำข้อมูลที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการจัดทำแผนพัฒนาบึงบอระเพ็ด โดยให้ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาบึงบอระเพ็ด

ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัย ในประเด็น "การวางแผนพัฒนาบึงบอระเพ็ดแบบมีส่วนร่วม"

2. ควรมีการศึกษาวิจัย ในประเด็น "แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบริเวณบึงบอระเพ็ดนำไปสู่ความยั่งยืน"

ภาคผนวก

แบบสำรวจข้อมูลบริบทชุมชน

โครงการ “การศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด”

จังหวัดนครสวรรค์

ผู้เก็บข้อมูล

เก็บข้อมูลเดือน พ.ศ.

1. ชื่อหมู่บ้าน/ชุมชน..... หมู่ที่.....ตำบล.....
อำเภอ..... จังหวัด.....

2. ลักษณะเชื้อชาติ/เผ่าพันธุ์ ในชุมชน โปรดระบุ 1.....
2.....
3.....

3. ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน/ชุมชน (โปรดเขียนบรรยายโดยละเอียดในข้อ 3.1 – 3.8)
3.1 ที่มาของชื่อหมู่บ้าน/ชุมชน.....
.....
.....
.....
.....

3.2 เริ่มก่อตั้งใน พ.ศ..... หรือประมาณ..... ปีมาแล้ว

3.3 คนกลุ่มแรกที่มาเริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน/ชุมชนมีใครบ้าง
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3.4 คนกลุ่มแรกที่มาตั้งหมู่บ้าน/ชุมชน นี้ อพยพมาจากบ้าน..... ตำบล.....
อำเภอ..... จังหวัด..... และจากบ้าน.....

สาเหตุที่คนกลุ่มนี้อพยพมาจากบ้านเดิมเพราะอะไร

3.5 สภาพทางภูมิศาสตร์ของหมู่บ้าน/ชุมชนนี้ ก่อนที่จะตั้งหมู่บ้าน/ชุมชนเป็นอย่างไร
(เช่น เป็นป่า, เป็นทุ่งหญ้า, หนองน้ำ ฯลฯ)

- 3.5.1 ประเภทพื้นที่ป่าที่ชุมชนตั้งอยู่
- () ป่าสงวนแห่งชาติ
 - () เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า
 - () อุทยานแห่งชาติ
 - () อื่น ๆ ระบุ

3.5.2 ประเภทพื้นที่ป่าตามพืชพันธุ์ธรรมชาติ ระบุ

3.5.3 ขนาดพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์ในปัจจุบัน

ก. พื้นที่ดัดบ้านเรือน จำนวน.....ไร่

ข. พื้นที่ทำกิน/เกษตรกรรม จำนวน.....ไร่

ค. พื้นที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ ระบุ.....
จำนวน.....ไร่

3.5.4 การใช้พื้นที่เพื่อทำประโยชน์ (เรียงลำดับ)

..... ทำมา

..... ทำไร่ ระบุพืชไร่

..... ทำสวน ระบุพืชสวน

..... อื่น ๆ ระบุ

3.6 อาชีพครั้งแรกของราษฎรที่อพยพมาอยู่หมู่บ้าน/ชุมชนคืออาชีพอะไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....

3.7 ตั้งแต่เริ่มตั้งหมู่บ้าน/ชุมชนถึงปัจจุบัน ราษฎรมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพอะไรบ้าง
อาชีพดังกล่าวเริ่มเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ปี พ.ศ.ใด เพราะเหตุใดจึงมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพ

อาชีพเดิมที่เลิกทำแล้ว คือ

อาชีพ..... เลิกไปเพราะ.....
.....เลิกเมื่อ พ.ศ.....

อาชีพ..... เลิกไปเพราะ.....
.....เลิกเมื่อ พ.ศ.....

อาชีพ..... เลิกไปเพราะ.....
.....เลิกเมื่อ พ.ศ.....

อาชีพใหม่ที่เพิ่มขึ้น

อาชีพ.....เมื่อ พ.ศ.....
 อาชีพ.....เมื่อ พ.ศ.....
 อาชีพ.....เมื่อ พ.ศ.....
 อาชีพ.....เมื่อ พ.ศ.....
 อาชีพ.....เมื่อ พ.ศ.....

3.8 การเปลี่ยนแปลงด้านสาธารณูปโภค เช่น ถนน ไฟฟ้า โรงเรียน มีเมื่อปี พ.ศ.ใด

3.8.1 ถนนเมื่อเริ่มก่อสร้างหมู่บ้าน/ชุมชนมีสภาพเป็นถนนแบบ.....

เป็นถนนลูกรัง เมื่อ พ.ศ. ขา เมตร

เป็นถนนลาดยาง เมื่อ พ.ศ. ยาว เมตร

ถนนในหมู่บ้านทั้งหมดยาว..... เมตร

3.8.2 ไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน/ชุมชนเมื่อ พ.ศ.....

3.8.3 ประปาหมู่บ้าน/ชุมชนสร้างเมื่อ พ.ศ.

4. สภาพปัจจุบัน

4.1 ประชากร

4.1.1 ในหมู่บ้าน/ชุมชนมีครัวเรือน..... ครอบครัว มีบ้าน..... หลังคาเรือน

4.1.2 มีประชากรทั้งหมด..... คน ชาย..... คน หญิง..... คน

4.1.3 ประชากรวัย 1 วัน - 3 ปีเต็ม จำนวน..... คน

3 ปี 1 วัน - 6 ปีเต็ม จำนวน..... คน

6 ปี 1 วัน - 12 ปีเต็ม จำนวน..... คน

12 ปี 1 วัน - 14 ปีเต็ม จำนวน..... คน

15 ปี 1 วัน - 18 ปีเต็ม จำนวน..... คน

18 ปี 1 วัน - 50 ปีเต็ม จำนวน..... คน

50 ปี 1 วัน - 60 ปีเต็ม จำนวน..... คน

60 ปี 1 วันขึ้นไป จำนวน..... คน

4.1.4 ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มีฐานะยากจน ไม่มีที่อยู่อาศัยในหมู่บ้าน/ชุมชน นี้ ถัด

ปัจจุบันได้รับการสงเคราะห์จากรัฐ จำนวน.....คน

ได้รับการสงเคราะห์จากที่อื่น ๆ จำนวน..... คน

4.1.5 ในหมู่บ้าน/ชุมชนมีคนพิการ จำนวน..... คน

คนพิการได้เรียน.....คน ไม่ได้เรียน.....คน

4.1.6 การประกอบอาชีพ

มีอาชีพทำนา..... ครอบครัว รับราชการ..... ครอบครัว
ค้าขาย..... ครอบครัว รับจ้าง..... ครอบครัว
อาชีพทำสวน/ไร่..... ครอบครัว อาชีพประมง..... ครอบครัว
ผู้มีอาชีพทำนา แต่ไม่มีที่เป็นของตัวเอง มี..... ครอบครัว
อาชีพอื่น ๆ (ไปตระเวน ครอบครัว)มี..... ครอบครัว

4.1.7 ครอบครัวที่มีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง

จำนวน 1-5 ไร่	มีจำนวน..... ครอบครัว
6-10 ไร่	มีจำนวน..... ครอบครัว
11-12 ไร่	มีจำนวน..... ครอบครัว
21-50 ไร่	มีจำนวน..... ครอบครัว
50 ไร่ขึ้นไป	มีจำนวน..... ครอบครัว

4.1.8 ที่ดินที่ยังไม่ได้เอกสารสิทธิ์ จำนวน ครอบครัว รวม..... ไร่

4.1.9 ประเภทการทำนา

นาหว่าน..... ไร่ เริ่มเมื่อ พ.ศ.....
นาดำ..... ไร่
นาธรรมชาติ..... ไร่ (เกษตรผสมผสาน) เริ่มมี พ.ศ.....

4.1.10 ประเภททำสวน/ไร่

ไร่มั่นสำประหลัง.....ไร่ เริ่มเมื่อ พ.ศ.....
ไร่อ้อยไร่ เริ่มเมื่อ พ.ศ.....
อื่น ๆ ระบุไร่ เริ่มเมื่อ พ.ศ.....

4.2 การศึกษา

4.2.1 โรงเรียนระดับประถมในหมู่บ้าน/ชุมชน () ไม่มี () มี

ชื่อโรงเรียน..... มีครู..... คน
ตั้งเมื่อ พ.ศ.....

โรงเรียนระดับมัธยมในหมู่บ้าน/ชุมชน () ไม่มี () มี

ชื่อโรงเรียน..... มีครู..... คน
ตั้งเมื่อ พ.ศ.....

4.2.2 โรงเรียนในหมู่บ้าน/ชุมชนทั้งหมดมีครูรวม..... คน จบการศึกษา
 คำว่าปริญญาตรี..... คน ปริญญาตรี..... คน
 ปริญญาโท..... คน ปริญญาเอก..... คน
 ครูที่มีอายุ 30 ปีขึ้นไปมี..... คน

4.2.3 จำนวนนักเรียนในโรงเรียนระดับอนุบาล ชั้นประถม และมัธยม

ชั้นอนุบาล	มี.....	ห้อง
	มีเด็ก.....	คน
ชั้น ป. 1	มี.....	ห้อง
	มีเด็ก.....	คน
ชั้น ป. 2	มี.....	ห้อง
	มีเด็ก.....	คน
ชั้น ป. 3	มี.....	ห้อง
	มีเด็ก.....	คน
ชั้น ป. 4	มี.....	ห้อง
	มีเด็ก.....	คน
ชั้น ป. 5	มี.....	ห้อง
	มีเด็ก.....	คน
ชั้น ป. 6	มี.....	ห้อง
	มีเด็ก.....	คน

4.2.4 จำนวนนักเรียนในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา

ชั้น ม. 1	มี.....	ห้อง
	มีเด็ก.....	คน
ชั้น ม. 2	มี.....	ห้อง
	มีเด็ก.....	คน
ชั้น ม. 3	มี.....	ห้อง
	มีเด็ก.....	คน
ชั้น ม. 4	มี.....	ห้อง
	มีเด็ก.....	คน
ชั้น ม. 5	มี.....	ห้อง
	มีเด็ก.....	คน
ชั้น ม. 6	มี.....	ห้อง
	มีเด็ก.....	คน

4.2.5 ในหมู่บ้าน/ชุมชนมีศูนย์เด็กหรือไม่

() ไม่มี () มี มีครู..... คน งบประมาณการศึกษา..... มีเด็ก..... คน

4.2.6 ในหมู่บ้าน/ชุมชนผู้อ่านหนังสือไม่ออก..... คน

4.2.7 ในหมู่บ้าน/ชุมชนมีโรงเรียนทางศาสนาหรือไม่ () ไม่มี () มี คือ

โรงเรียนศาสนา.....

ชื่อโรงเรียน..... มีครู..... คน

นักเรียน..... คน

4.2.8 มีสมาชิกในหมู่บ้าน/ชุมชนไปศึกษานอกหมู่บ้าน รวม..... คน คือ

ระดับประถมศึกษา..... คน

ระดับมัธยมศึกษา..... คน

นักศึกษาผู้ใหญ่..... คน

ผู้กำลังระดับมัธยมศึกษา..... คน

4.3 ปัจจุบันในหมู่บ้าน/ชุมชน

4.3.1 มีร้านค้า..... ร้าน มีการจ้างงาน..... คน

4.3.2 มีโรงสี..... โรง มีการจ้างงาน..... คน

4.3.3 มีโรงงานอุตสาหกรรม คือ..... มีการจ้างงาน..... คน

4.3.4 มีสัตว์เลี้ยง วัว..... ตัว กล้วย..... ตัว เป็ด..... ตัว

ไก่..... ตัว สุกร..... ตัว ปลา..... ตัว

อื่นๆ(โปรดระบุ).....

4.3.5 ปัจจุบันมีแหล่งน้ำ (ทั้งของสาธารณะและส่วนบุคคล)

บ่อน้ำดิน..... บ่อ ใช้ได้ () ตลอดปี () ไม่ตลอด

บ่อน้ำบาดาล..... บ่อ ใช้ได้ () ตลอดปี () ไม่ตลอด

สระน้ำ..... บ่อ ใช้ได้ () ตลอดปี () ไม่ตลอด

คลองน้ำ..... บ่อ ใช้ได้ () ตลอดปี () ไม่ตลอด

ห้วย..... สาย ใช้ได้ () ตลอดปี () ไม่ตลอด

หนอง..... แห่ง ใช้ได้ () ตลอดปี () ไม่ตลอด

บึง..... แห่ง ใช้ได้ () ตลอดปี () ไม่ตลอด

แม่น้ำ..... แห่ง ใช้ได้ () ตลอดปี () ไม่ตลอด

ฝายกั้นน้ำ..... แห่ง ใช้ได้ () ตลอดปี () ไม่ตลอด

เขื่อนกั้นน้ำ..... แห่ง ใช้ได้ () ตลอดปี () ไม่ตลอด

5. ด้านเศรษฐกิจทั้งหมู่บ้าน/ชุมชน

5.1 มีพื้นที่ทำการเกษตร.....ไร่ เป็นที่นา.....ไร่
เป็นที่สวน/ไร่.....ไร่ อื่น ๆ คือ.....จำนวน.....ไร่

5.2 มีผลผลิตด้านทำนาทั้งหมู่บ้านปีละ.....ครั้งจำนวน.....ไร่ เกษิน
ขายไปจำนวน..... กิโลกรัม/เกวียน เก็บไว้รับประทาน จำนวน..... กิโลกรัม/เกวียน

5.3 ทั้งหมู่บ้านซื้อปุ๋ยเคมีปีละ.....กระสอบ ให้ปุ๋ยออก.....กระสอบ

5.4 มีผลผลิตอื่น ๆ เช่น ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ดังนี้

5.4.1 ทำสวน.....จำนวน.....ครอบครัว

ได้ผลผลิตทั้งหมู่บ้าน/ชุมชนประมาณ.....บาทต่อปี

ทำสวน.....จำนวน.....ครอบครัว

ได้ผลผลิตทั้งหมู่บ้าน/ชุมชนประมาณ.....บาทต่อปี

ทำสวน.....จำนวน.....ครอบครัว

ได้ผลผลิตทั้งหมู่บ้าน/ชุมชนประมาณ.....บาทต่อปี

5.4.2 ทำไร่.....จำนวน.....ครอบครัว

ได้ผลผลิตทั้งหมู่บ้าน/ชุมชนประมาณ.....บาทต่อปี

ทำไร่.....จำนวน.....ครอบครัว

ได้ผลผลิตทั้งหมู่บ้าน/ชุมชนประมาณ.....บาทต่อปี

ทำไร่.....จำนวน.....ครอบครัว

ได้ผลผลิตทั้งหมู่บ้าน/ชุมชนประมาณ.....บาทต่อปี

5.4.3 เลี้ยงสัตว์.....จำนวน.....ครอบครัว

ได้ผลผลิตทั้งหมู่บ้าน/ชุมชนประมาณ.....บาทต่อปี

เลี้ยงสัตว์.....จำนวน.....ครอบครัว

ได้ผลผลิตทั้งหมู่บ้าน/ชุมชนประมาณ.....บาทต่อปี

เลี้ยงสัตว์.....จำนวน.....ครอบครัว

ได้ผลผลิตทั้งหมู่บ้าน/ชุมชนประมาณ.....บาทต่อปี

5.4.4 มีการผลิตสินค้าในหมู่บ้าน/ชุมชนเพื่อจำหน่าย (เช่น ทอผ้า ทำมิด ทำอาหาร ทำขนม
ตัดเย็บเสื้อผ้า ทำร่ม ทอเสื่อ เป็นต้น)

ผลิต.....ครอบครัวที่ผลิตมี.....ครอบครัว

มีรายได้เข้าหมู่บ้าน/ชุมชนประมาณปีละ.....บาท

ผลิต.....ครอบครัวที่ผลิตมี.....ครอบครัว

มีรายได้เข้าหมู่บ้าน/ชุมชนประมาณปีละ.....บาท

ผลิต..... กรอบครัวที่ผลิตมี..... กรอบครัว
มีรายได้เข้าหมู่บ้าน/ชุมชนประมาณปีละ..... บาท

ผลิต..... กรอบครัวที่ผลิตมี..... กรอบครัว
มีรายได้เข้าหมู่บ้าน/ชุมชนประมาณปีละ..... บาท

5.4.5 อื่น ๆ เช่น..... จำนวน..... กรอบครัว
ได้ผลผลิตทั้งหมู่บ้าน/ชุมชนปีละประมาณ..... บาทต่อปี

อื่น ๆ เช่น..... จำนวน..... กรอบครัว
ได้ผลผลิตทั้งหมู่บ้าน/ชุมชนปีละประมาณ..... บาทต่อปี

5.5 รายครัวในหมู่บ้าน/ชุมชนออกไปขายแรงงานทำงานต่างถิ่น จำนวน..... กรอบครัว
มีจำนวนคน ทุกคนที่ไปทำงานส่งเงินเข้าหมู่บ้านรวมทั้งหมดประมาณ
ปีละ..... บาท

5.6 รายได้ของประชาชนในหมู่บ้านต่อปีในแต่ละครอบครัว โดยสรุปรวมทั้งหมดประมาณ

1,000 – 5,000	บาท	มี.....	กรอบครัว
5,001 – 10,000	บาท	มี.....	กรอบครัว
10,001 – 20,000	บาท	มี.....	กรอบครัว
20,001 – 30,000	บาท	มี.....	กรอบครัว
30,001 – 50,000	บาท	มี.....	กรอบครัว
50,001 – 100,000	บาท	มี.....	กรอบครัว

6. ด้านวัฒนธรรม

6.1 มีวัด/มัสยิด/โบสถ์ จำนวน..... แห่ง ชื่อ.....
และ.....

ถ้ามีวัด/โบสถ์ให้บันทึกข้อมูล ข้อ 6.2

6.2 มีพระ/บาทหลวง..... รูป เณร..... รูป
แม่ชี..... คน เด็กวัด..... คน

6.3 ภาษาพื้นบ้าน คือภาษา

() ภาษาไทย

() ภาษาพื้นบ้านอื่น ๆ (โปรดระบุ) คือ ภาษา.....

และ.....

6.4 มีโบราณวัตถุ – โบราณสถานในหมู่บ้าน/ชุมชน หรือใกล้เคียงหมู่บ้าน/ชุมชน ไม่เกิน 3 กิโลเมตร ดังนี้ คือ

6.4.1

6.4.2

6.4.3

6.5 มีแหล่งท่องเที่ยวในหมู่บ้าน/ชุมชนหรือใกล้หมู่บ้าน/ชุมชนไม่เกิน 3 กิโลเมตร ดังนี้

6.5.1

6.5.2

6.5.3

6.6 ในรอบหนึ่งปีในหมู่บ้าน/ชุมชนมีการทำบุญหรืองานประเพณี

เดือน มกราคม

ทำบุญประเพณี.....

เดือน กุมภาพันธ์

ทำบุญประเพณี.....

เดือน มีนาคม

ทำบุญประเพณี.....

เดือน เมษายน

ทำบุญประเพณี.....

เดือน พฤษภาคม

ทำบุญประเพณี.....

เดือน มิถุนายน

ทำบุญประเพณี.....

เดือน กรกฎาคม

ทำบุญประเพณี.....

เดือน สิงหาคม

ทำบุญประเพณี.....

เดือน กันยายน

ทำบุญประเพณี.....

เดือน ตุลาคม

ทำบุญประเพณี.....

เดือน พฤศจิกายน

ทำบุญประเพณี.....

เดือน ธันวาคม

ทำบุญประเพณี.....

6.7 ผู้ที่ราษฎรในหมู่บ้าน/ชุมชนให้ความนับถือในหมู่บ้าน/ชุมชนใครบ้าง

6.7.1

6.7.2

6.7.3

6.7.4

6.7.5

6.7.6

6.8 ถ้าราษฎรในหมู่บ้าน/ชุมชนมีความจำเป็นเรื่องเงินจะไปขอความช่วยเหลือจากใครบ้าง

6.8.1

6.8.2

6.8.3

6.8.4

7. ข้อมูลด้านอื่น ๆ

7.1 คณะกรรมการหมู่บ้าน/ชุมชน

ผู้ใหญ่บ้านชื่อ..... สกุล.....

การศึกษาสูงสุด

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ..... สกุล.....

การศึกษาสูงสุด.....

มีคณะกรรมการหมู่บ้าน/ชุมชนด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ชื่อ - สกุล.....การศึกษาสูงสุด.....

2. ชื่อ - สกุล.....การศึกษาสูงสุด.....

3. ชื่อ - สกุล.....การศึกษาสูงสุด.....

4. ชื่อ - สกุล.....การศึกษาสูงสุด.....

5. ชื่อ - สกุล.....การศึกษาสูงสุด.....

6. ชื่อ - สกุล.....การศึกษาสูงสุด.....

7. ชื่อ - สกุล.....การศึกษาสูงสุด.....

8. ชื่อ - สกุล.....การศึกษาสูงสุด.....

9. ชื่อ - สกุล.....การศึกษาสูงสุด.....

10. ชื่อ - สกุล.....การศึกษาสูงสุด.....

7.2 สมาชิก อบต. ในหมู่บ้าน/ชุมชน คือ

1. ชื่อ - สกุล.....การศึกษาสูงสุด.....
2. ชื่อ - สกุล.....การศึกษาสูงสุด.....

7.3 ในหมู่บ้าน/ชุมชนมีการรวมกลุ่มอะไรบ้าง

- 7.3.1 ชื่อกลุ่ม.....ตั้งขึ้น พ.ศ.
สมาชิกกลุ่ม.....คน ปัจจุบันมีเงินกลุ่ม.....บาท
- 7.3.2 ชื่อกลุ่ม.....ตั้งขึ้น พ.ศ.
สมาชิกกลุ่ม.....คน ปัจจุบันมีเงินกลุ่ม.....บาท
- 7.3.3 ชื่อกลุ่ม.....ตั้งขึ้น พ.ศ.
สมาชิกกลุ่ม.....คน ปัจจุบันมีเงินกลุ่ม.....บาท
- 7.3.4 ชื่อกลุ่ม.....ตั้งขึ้น พ.ศ.
สมาชิกกลุ่ม.....คน ปัจจุบันมีเงินกลุ่ม.....บาท
- 7.3.5 ชื่อกลุ่ม.....ตั้งขึ้น พ.ศ.
สมาชิกกลุ่ม.....คน ปัจจุบันมีเงินกลุ่ม.....บาท

7.4 ปัจจุบันมีพื้นที่ป่าไม้

- ป่าดอนปู่ตา.....ไร่
- ป่าช้า.....ไร่
- ป่าในวัด.....ไร่
- ป่าสงวน.....ไร่
- ป่าอื่น ๆ เช่น.....จำนวน.....ไร่

7.5 รายการในหมู่บ้าน/ชุมชนเป็นหนี้สถาบันการเงินของรัฐ (เช่น ธ.ก.ส./กองทุนหมู่บ้าน/ชุมชน (กข.คจ.)

- จำนวน.....ครอบครัว เป็นเงินรวมทั้งสิ้นประมาณ.....บาท
- คิดหนี้รายทุนจำนวน.....ครอบครัว เป็นเงินรวมทั้งสิ้นประมาณ.....บาท
- ดอกเบี้ยของรายทุนคิดร้อยละประมาณ.....บาทต่อเดือน
- ดอกเบี้ยของสถาบันการเงินประมาณ.....บาทต่อปี

7.6 ผู้สื่อข่าวสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน/ชุมชน

คือ.....

7.7 ผู้สื่อข่าวประชาสัมพันธ์ประจำหมู่บ้าน/ชุมชน คือ.....

7.8 ในหมู่บ้าน/ชุมชนรอบ 5 ปีที่ผ่านมา มีโครงการของรัฐ หรือ อบต. เข้ามาพัฒนาช่วยเหลือชาวบ้านอะไรบ้าง

- 7.8.1 โครงการ.....

โดยหน่วยงานใด.....

เข้ามา พ.ศ.....

ผลการดำเนินการ

7.8.2 โครงการ.....

โดยหน่วยงานใด.....

เข้ามา พ.ศ.....

ผลการดำเนินการ

7.8.3 โครงการ.....

โดยหน่วยงานใด.....

เข้ามา พ.ศ.....

ผลการดำเนินการ

7.8.4 โครงการ.....

โดยหน่วยงานใด.....

เข้ามา พ.ศ.....

ผลการดำเนินการ

7.9 ในหมู่บ้าน/ชุมชนมีโครงการของเอกชน (NGO) เข้ามาพัฒนาช่วยเหลือหมู่บ้าน/ชุมชนในเรื่องอะไรบ้าง

7.9.1 โครงการ.....

โดยหน่วยงานใด.....

เข้ามา พ.ศ.....

ผลการดำเนินการ

7.9.2 โครงการ.....

โดยหน่วยงานใด.....

เข้ามา พ.ศ.....

ผลการดำเนินการ

7.9.3 โครงการ.....

โดยหน่วยงานใด.....

เข้ามา พ.ศ.....

ผลการดำเนินการ

7.10 ความต้องการของราษฎรในหมู่บ้าน/ชุมชนมีดังนี้

7.10.1

7.10.2

- 7.10.3
- 7.10.4
- 7.10.5

7.11 ในหมู่บ้าน/ชุมชนแต่ละปีสามารถเก็บภาษีต่าง ๆ เช่น ภาษีที่ดิน ภาษีร้านค้า ฯลฯ

ได้ปีละ..... บาท

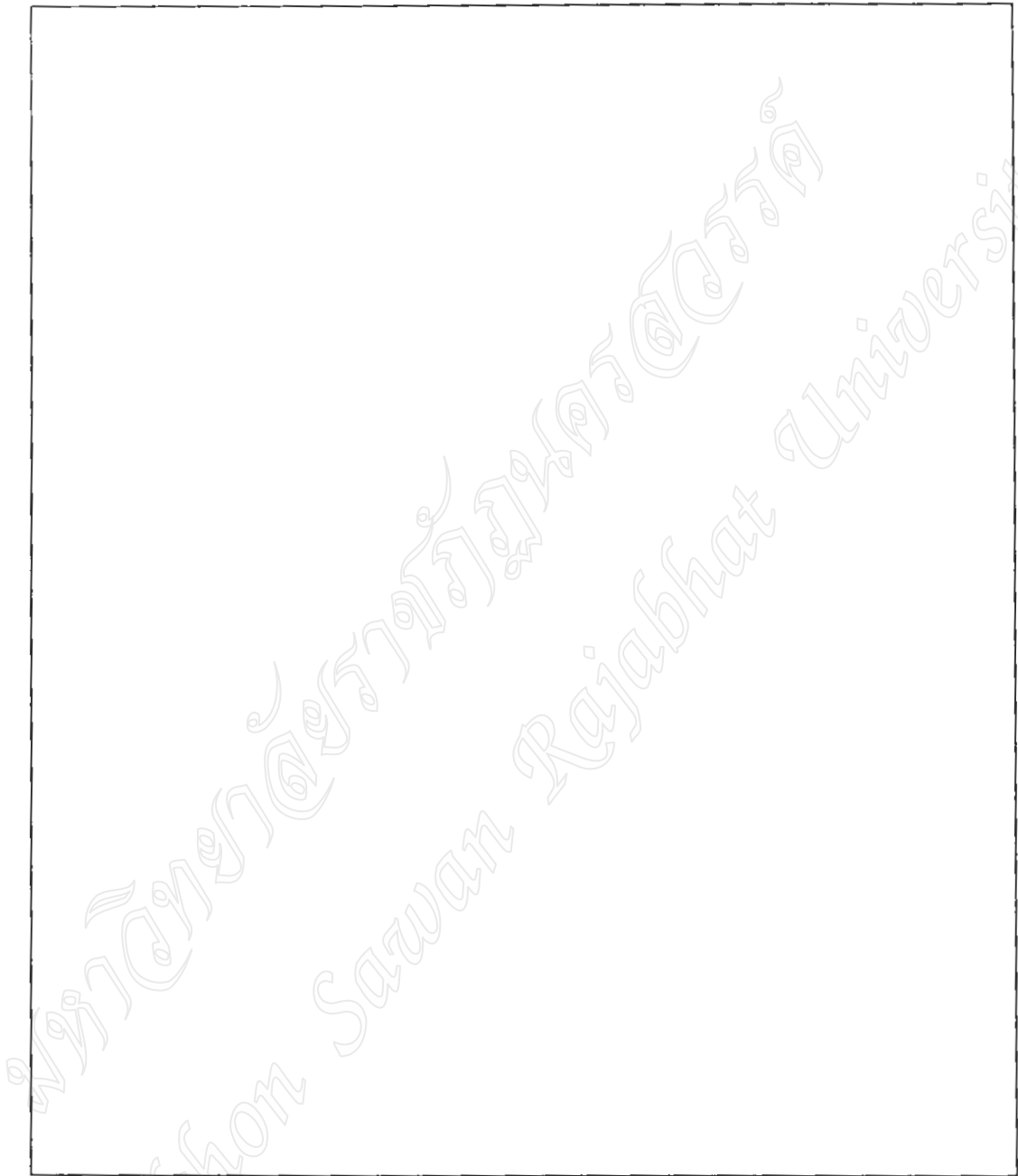
7.12 โรคระบาดในพืชและสัตว์เลี้ยงหรือคนในหมู่บ้าน/ชุมชนที่พบมากในรอบ 5 ปีมานี้ คือ

โรคพืชมีโรค.....

โรคสัตว์มีโรค.....

โรคในคนคือโรค.....

(โปรดเขียนแผนที่ แผนผังหมู่บ้าน/ชุมชนแนบท้ายมาด้วย)

ภาคผนวก ข

ประมวลภาพกิจกรรม

บรรณานุกรม

กณารักษ์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์. สังคมและวัฒนธรรม.

พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

จิรนน สันทอง. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ตอนล่าง: กรณีศึกษาด้านสถาบันกลาง อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา, 2543.

คุยฎิ กาพอ่อนศรี และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และ
วัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน: ศึกษากรณีหมู่บ้านชาวเขม. ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2530.

เต็มศักดิ์ ภาณุวรรณ. ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย, 2543.

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพมหานคร :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย , 2543.

ยิ่งยง เรืองทอง. พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. อุบลราชธานี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคม
ศาสตร์ สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, 2542.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิชาศิลปศาสตร์. เอกสารการสอนชุดวิชามนุษยกับสังคม
หน่วยที่ 1-7. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2543.

ศตวรรษ อยู่อ่อน. ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีทางด้านการผลิตที่มีต่อวิถีชีวิตของ
ชาวนาไทย, 2536.

ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร. จิตวิทยาสังคม: ทฤษฎี และปฏิบัติการ. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น,
2545.

สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: โอเคียนสโตร์, 2533.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. สังคมวิทยาชุมชน : หลักการศึกษาวเคราะห์และปฏิบัติงานชุมชน.
พิมพ์ครั้งที่ 3. ขอนแก่น: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2537.

สุชาติ แสงทอง. ประเพณีการแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพ. นครสวรรค์: แสงศิลป์การพิมพ์. 2542.

สุพล บุญทร. กลุ่มสัมพันธ์ เอกสารประกอบการเรียนการสอนวิชา ศน. 325. วิทยาลัยครู
นครสวรรค์, มปป.

สุพัตรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครั้ว ศาสนา ประเพณี. พิมพ์ครั้งที่ 8.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2536.

เสาวภา ไพบูลย์วัฒน์. พื้นฐานวัฒนธรรมไทย แนวทางอนุรักษ์และพัฒนา. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์การศาสนา, 2530.

องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์. แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ ประ
จําปี 2546, 2545.

อวยชัย วัชรธรรม. ฐานข้อมูลจังหวัดนครสวรรค์ ปีพุทธศักราช 2542. สำนักฝึกอบรมและบริการ
วิชาการ สถาบันราชภัฏนครสวรรค์, 2542.

ผู้ให้สัมภาษณ์

นายเจริญ แซ่มสกุล. บ้านหนองครก ตำบลพนมเศษ อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์.

นางทอง ไวยทัต. บ้านหนองแม่พังงา ตำบลทับกฤช อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์.

นายนิรันดร์ อันรัตน์. บ้านทับกฤชเหนือ ตำบลทับกฤช อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์.

นายบุญธรรม พูลทะจิตร. บ้านปากคลองบอระเพ็ด ตำบลเกรียงไกร อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์.

นายบัว โสคา. บ้านหนองไกร ตำบลทับกฤช อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์.

นายประทวน กลองประดูธร. บ้านทับกฤชเหนือ ตำบลทับกฤช อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์.

นางมาลา กล้าสกุล. บ้านหนองครก ตำบลพนมเศษ อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์.

นายเมธี ฤทธิมันต์. บ้านคลองกรวด ตำบลเกรียงไกร อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์.

นายรุ่ง ลาเจริญ. บ้านทุ่งแวง ตำบลทับกฤชเหนือ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์.

นายลบ คงเมือง. บ้านพนมเศษเหนือ ตำบลพนมเศษ อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์.

นายสมใจ อยู่หอม. บ้านท่าดินแดง ตำบลเกรียงไกร อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์.

นายสนิท ชามิรส. บ้านคลองบอน ตำบลพนมเศษ อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์.

นายสุรินทร์ กลั่นกลัด. บ้านแหลมประคา ตำบลพนมเศษ อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์.

นางหล่อ กลั่นกลัด. บ้านแหลมประคา ตำบลพนมเศษ อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์.